

Abstract

The purpose of this research is to identify how God's actions are talked about in sermons in the Church of Sweden and how this is perceived by the listeners.

The research questions that guide this study are:

How do priests in the Church of Sweden in the diocese of Lund talk about God in their sermons?

And how is this perceived by the participants in the Sunday service?

To answer these questions I have collected nineteen manuscripts from sermons held in the diocese of Lund on two different Sundays. Analyzing these manuscripts I have used and continually developed a scheme of analysis based on Paul Scott Wilson's concepts of *trouble and grace*. These concepts are related to Luther's concepts of Law and Gospel. Trouble is everything that describes any kind of trouble that an individual or humanity is in, in relation to God, creation and other human beings. Trouble is also the parts of the sermon where the focus is on the human responsibility to act. Grace, on the other hand describes God's actions in the Bible and in our lives.

I have also conducted nine interviews with listeners to capture their perspectives. They were conducted on the same two Sundays on which the sermons were held. One Sunday has a Gospel pericope that I thought would invite preachers to talk about trouble and the other a pericope that I thought would lead to more talk of grace in the sermons.

As a third method I have conducted a survey about the preachers behind the analyzed manuscripts. This made it possible for me to investigate connections between, e.g., theological background and different aspects of the results.

The results of this study show that God's actions are displayed in the sermons only to a limited extent and that the things that *are* said about God are not given the best conditions to be heard. I argue that this is a result of secularization and point to three problems with this way of preaching: (1) people do not get sufficient help to see and verbalize God in their lives; (2) the sermons become legalistic in tone and devoid of hope; (3) the secularization of preaching leaves us with questions about the essence and purpose of preaching. In the last chapter I also suggest some ways to go forward if one wants to avoid the problems I have pointed to.

På jakt efter en nådig Gud

Innehållsförteckning	2
I. Inledning	5
1. Bakgrund, syfte och frågeställning	5
1.1 Vad sägs i predikan om Guds handlande?	5
1.2 Syfte och forskningsfråga	5
1.3 Några punkter som påverkar mitt perspektiv i undersökningen	6
2. Forskningsöversikt	7
2.1 Predikoreception	7
2.2 Det lutherska begreppsparet Lag och evangelium	8
2.3 Teologi i predikan och predikoteologi	9
II. Teori	10
3. Från Lag och Evangelium till Nöd och Nåd	10
3.1 Kort om lag och evangelium hos Luther	10
3.2 Historiska nedslag	11
3.2.1 Johan Möller, predikoteori och nådens ordning	11
3.2.2 Martin Luthers lilla katekes, utlagd 1878	13
3.3 Lag och evangelium hos Herman G. Stuempfle Jr.	13
3.3.1 Lagens bruk hos Stuempfle: hammare och spegel	14
3.3.2 Evangeliet som existensens antifon	14
3.4 Trouble and grace, nöd och nåd, hos Paul Scott Wilson	15
3.4.1 Tre olika sorters nöd	16
3.4.2 Nåd och Gud	18
3.4.3 Mission/uppdrag	19
3.5 Nöd och nåd – vad som menas och inte menas i denna uppsats	19
III. Metod och material	21
4. Övergripande resonemang om metod	21
4.1 Att studera predikan: många perspektiv att välja bland	21
4.2 Hermeneutik och blandade metoder	21
5. Textanalys av predikomanuskript	23
5.1 Metod- och materialval 1: textanalys av predikomanuskript	23
5.2 Avgränsningar i tid och rum	24
5.3 Insamling av predikomanuskript	24
5.4 Anonymisering	25
5.5 Analys av manuskripten: att ta fram, och kontinuerligt justera, ett analyschema	26

5.6 Hermeneutik i textanalysen	26
5.7 Svåra avgöranden i textanalysen	27
6. Enkät till predikanterna	28
6.1 Metodval 2: elektronisk enkät	28
6.2 Genomförande	28
6.3 Analys av enkäten	29
7. Intervjuer av åhörare	29
7.1 Metodval 3: intervju	29
7.2 Intervju som metod och den kunskap som genereras	30
7.3 Intervjuguide	31
7.4 Att finna och närma sig informanter	32
7.5 Informanterna	34
7.6 Genomförande av intervjuer	35
7.7 Lyssnande, tillit och tabun	36
7.8 Intervjuer av predikanter	37
7.9 Etiska överväganden	37
IV. Resultat	38
8. Resultat 1: Litet utrymme för nåden	39
8.1 Nådens utrymme	39
8.1.1 Belysning från litteraturen: Bibeltexten och dess utläggning	40
8.2 Guds aktivitet	41
8.2.1 Belysning från litteraturen: För att nåden ska höras	42
8.3 Aktiv kanske, men inte alltid så framgångsrik	43
8.4 Jesus förkunnas främst som lärare eller förebild	44
8.4.1 Belysning från litteraturen: ett gott exempel är inte goda nyheter	44
8.5 Antropocentriska predikningar med terapeutiska drag	45
8.5.1 Belysning från litteraturen: att peka mot människan är att ge ett falskt hopp	47
9. Resultat 2: Nåd som möjligen inte når fram	48
9.1 Nöd och nåd blandas	48
9.1.1 Belysning från litteraturen: För snabba hopp mellan nöd och nåd	49
9.2 Nöden i nya bilder och exempel; nåden i stora, ofta slitna, ord	50
9.2.1 Belysning från litteraturen: nåd i klyschor	53
9.3 En lång rad av nåd	54
9.3.1 Belysning från litteraturen: Raden av nåd riskerar göra predikan sentimental eller banal	54
9.4 Svaras nöden av nåden? Horisontellt möter vertikalt	55
9.4.1 Belysning från litteraturen: nåden bör svara på nöden	56
9.5 Till sist ett undantag: att predika uppståndelse utan att benämna den	57
10. Resultatet av intervjuerna	57

10.1	Reaktioner på de hörda predikningarna	58
10.2	Tankar om predikningar man hört de senaste åren	60
10.2.1	Nöd och medmänsklighet	61
10.2.2	Bra med nöd, men...	61
10.2.3	Nåden i tonfallet	63
10.2.4	Stanna i texten och var teolog	63
11.	Resultatet av enkäten	64
12.	Sammanfattning av hela uppsatsens resultat	65
V.	Diskussioner	66
13.	I backspegeln	66
13.1	Metoden i backspegeln	66
13.2	Nöd och nåd i backspegeln	67
13.3	En kritisk blick mot teorin och dess ideal	67
14.	Hur ska vi förstå resultatet?	69
14.1	Wilson förklarar	69
14.2	Sekulariseringen förklarar	70
14.3	Översättning eller övergivande?	72
14.4	Tre problem med en sekulariserad predikan	72
15.	Vägarna framåt	75
15.1	För predikan i Svenska kyrkan	75
15.1.1	David Lose om att predika Guds storhet i vardagen	75
15.1.2	Bolz-Weber om att utgå från sig själv och den egna sårbarheten	77
15.1.3	Walter Bruggemann om mod och profetisk predikan	78
15.2	För fortsatt forskning	79
15.3	Slutligen, om detta inte hade varit en akademisk uppsats ...	80
	Litteratur	81
	Lukas 15:8-10	85
	Matteus 16:24-27	86
	Analyschema	87
	Intervjuguide	89

I. Inledning

1. Bakgrund, syfte och frågeställning

1.1 Vad sägs i predikan om Guds handlande?

Det är hösten 2015 och i media rapporteras det om båtflyktingar på Medelhavet. Hemska bilder väcker känslor och själv upplever jag en stark känsla av maktlöshet. De flesta predikningar jag hör i Svenska kyrkan nämner flyktingkatastrofen och många präster säger att vi behöver göra mer. Jag håller med dem, men upplever samtidigt att jag saknar någonting i förkunnelsen. Det slår mig att mycket har sagts om vad vi människor behöver göra. Men vad har egentligen sagts om Gud? Har det sagts något om vad *Gud* gör när barn dör på Medelhavet eller om vad *Gud* kan göra för att hjälpa mig i min maktlöshet? Vad är överhuvudtaget den *teologiska* vinkeln på detta?

När jag samma höst i mina homiletikstudier kommer i kontakt med böckerna *The Four Pages of the Sermon* av den amerikanska professorn i homiletik Paul Scott Wilson och *Preaching Law and Gospel* av den tidigare professorn i homiletik Herman G. Stuempfle sätter de ord på min upplevelse och får mig att förstå att detta är en större fråga än bara förkunnelsen i Sverige under hösten 2015. Det handlar inte bara om vad Gud sägs göra när katastrofen drabbar, utan vad som i predikan överhuvudtaget sägs om Guds handlande. Wilson menar att nutida predikan inte i första hand fokuserar på Gud. Istället fokuseras människor och människors handlande och ansvar.¹ Jag vill i den här uppsatsen undersöka om det också gäller Svenska kyrkans predikningar idag.

1.2 Syfte och forskningsfråga

Syftet med uppsatsen är främst att med hjälp av de från Wilson övertagna begreppen **nöd och nåd** undersöka hur det i predikan i Svenska kyrkan i Lunds stift idag talas om Guds handlande i svar på de svårigheter som människan beskrivs stå i. **Nöd** är, i korthet, de delar av predikan som beskriver någon svårighet människan står i och **nåd** de delar av predikan som beskriver vad Gud gör i relation till denna svårighet.

En utgångspunkt är alltså att det i varje predikan beskrivs någon form av nöd: ett problem eller någon svårighet som människan står i, antingen i relation till skapelsen, till

¹ Wilson 1999, 160-161

medmänniskan eller till Gud, samt någon form av nåd. Fokus för den här uppsatsen är nåden i predikan, dvs vad det sägs att *Gud* gör i sammanhanget. Vad sägs det i predikan att Gud gör – i bibeltexten, traditionen och idag?

Predikoprocessen (processen från förberedelse av predikan till framförande och hörande av densamma) och predikohändelsen är båda mångfacetterade och svårfångade. Ett andra, underordnat, syfte är därför att fånga in gudstjänstfirarnas reaktioner på det som sägs om nöd och nåd, om människans svårigheter och Guds handlande, i predikan. Att intervjua lyssnare syftar till att öppna undersökningen för fler perspektiv än de som ryms inom ramen för min valda teori och min egen erfarenhet. Jag fördjupar detta resonemang längre fram under rubriken *Metodval: intervju*. Av pragmatiska skäl, som jag senare kommer att gå närmare in på, har jag avgränsat undersökningen till Lunds stift.

Som jag i uppsatsen kommer att visa, menar jag mig i denna studie ha ringat in ett problem för predikan i Svenska kyrkan idag. Ett tredje syfte, som vuxit fram under arbetets gång, är därför att utifrån mina slutsatser i denna uppsats och med hjälp av några andra homileters arbeten även presentera några tänkbara vägar framåt. Att bedriva praktisk teologi innebär, som Olav Skjevesland skriver, inte enbart att beskriva och analysera kyrklig praxis utan framförallt om att utveckla strategier för framtidens kyrkliga tjänare.² Grunden för konstruktionen är dock den noggrant genomförda beskrivningen och analysen av praxis. I den här uppsatsen kommer de första 12 kapitlen att ägnas åt undersökningen och resultatet, därefter följer en diskussion och först i kapitel 15 ger jag mig ut i konstruerandet av strategier för framtiden.

Mina forskningsfrågor är utifrån ovanstående resonemang:

*Hur talar präster i Svenska kyrkan i Lunds stift om Guds handlande i sin predikan idag?
Och hur uppfattar gudstjänstdeltagarna detta?*

1.3 Några punkter som påverkar mitt perspektiv i undersökningen

Jag vill redan tidigt i denna uppsats redogöra för några viktiga utgångspunkter som troligen påverkar mina iakttagelser och slutsatser i det här arbetet. Den första punkten är att jag är akademiker och därmed präglad av den akademiska miljön och dess strävan att rikta en kritisk blick mot materialet i undersökningen.

² Skjevesland 1999, 48

Den andra punkten är att jag själv är prästvigd och predikant i Svenska kyrkan. Det innebär att jag vet hur svårt det kan vara att förbereda en predikan och jag kan alltså sympatisera med de predikanter vars predikomanuskript jag analyserar. Det innebär också att jag själv har reflekterat över vad jag anser är viktigt i en predikan och att jag har mina uppfattningar om detta.

Den tredje punkten som troligen påverkar detta arbete är att jag själv är predikoåhörare på mina lediga söndagar och jag tror mig vara en åhörare av den sorten som vanligen tar åt mig mer av lagen än evangeliet.

Under hela uppsatsarbetet har utifrån ovanstående punkter en kontinuerlig självreflektion eftersträvat. Jag har försökt att se när jag är *orättvist kritisk* mot materialet och jag har också försökt att se när jag är *för okritisk* på grund av min empati med alla hårt slitande predikanter där ute. Sannolikt har ingen oantastlig rättvisa uppnåtts, men medvetenheten om min egen partiskhet har förhoppningsvis hjälpt mig att komma något steg närmare. Mer om detta när jag nedan skriver om hermeneutik.

2. Forskningsöversikt

I följande forskningsöversikt har jag fokuserat på den forskning som ligger nära min egen forskning för att kunna placera in uppsatsen i sitt sammanhang och eftersom min undersökning rör Svenska kyrkan, är det svensk homiletisk forskning som står i fokus, med några få undantag.

2.1 Predikoreception

Det har forskats en hel del om predikoreception under de senaste decennierna. I Sverige kommer 1996 Ingemar Söderströms avhandling *Predikans nycklar*, där Söderström undersöker vad som i en predikohändelse tycks "öppna" för lyssnaren och vad som "tillsluter". Söderström analyserar fyra predikningar och intervjuar för varje predikan åtta lyssnare. En central ingrediens i denna avhandling är just kombinationen av olika metoder: både intervjuer av predikoåhörare och analys av predikan. Söderströms kombinerade metod har inspirerat den här uppsatsen.

Redan året därpå, 1997, kommer Barbro Wallgren Hemlins avhandling *Att övertyga från predikstolen*. I denna analyserar Wallgren Hemlin 45 predikningar ur ett retoriskt perspektiv och har dessutom ett visst fokus på predikoreception. Genom sitt eget lyssnande och ett par

studenters lyssnande visar Wallgren Hemlin att ett lyssnarperspektiv kan berika en studie i vilken textanalys utgör huvudfokus.

Hans Almers avhandling *Variationer av predikouppfattningar i Svenska kyrkan* kommer ut 1999 och bygger på öppna intervjuer av predikanter och åhörare i syfte att kartlägga vilka olika uppfattningar om predikan som finns i Svenska kyrkan.

På internationellt håll finner vi från de senaste åren Theo Pleiziers avhandling *Religious Involvement in Hearing Sermons* (2010) i vilken Pleizier med grundad teori undersöker vad som händer när en gudstjänstdeltagare lyssnar på en predikan under en gudstjänst. Både Almer och Pleizier eftersträvar en stor öppenhet och vill att materialet ska få styra undersökningen medan jag redan från början haft en tydligare idé om vilka aspekter jag velat undersöka.

Marianne Gaarden undersöker i *Prædikenen som det tredje rum* (2015) hur gudstjänstdeltagare lyssnar på predikan och visar bland annat att upplevelsen av predikan är starkt knuten till upplevelsen av predikanten. En av förtjänsterna med Gaardens bok är att hon lyckas behålla predikohändelsens komplexitet i både sin undersökning av denna och i sin diskussion.

2.2 Det lutherska begreppsparet Lag och evangelium

Om lag och evangelium har det i Sverige kommit två avhandlingar de senaste 30 åren. Den första är Gunnar Sundins *Guds ord som krav eller gåva : en explorativ religionspsykologisk undersökning av upplevelsen av predikan som lag och evangelium* från 1984. Som titeln anger har denna avhandling en religionspsykologisk ansats och Sundin visar genom en studie av 130 predikoåhörare på ett signifikant samband mellan personlig gudsbild och upplevelsen av lag eller evangelium i predikan.

Den andra avhandlingen är Tomas Nygrens *Lag och evangelium som tal om Gud : en analys av synen på lag och evangelium hos några nutida lutherska teologer* från 2007. Nygren argumenterar här för att distinktionen lag/evangelium har stor betydelse för luthersk teologi och att den lever kvar bland annat i den amerikanska homiletiken och i ekumeniken, men att det varit förvånande tyst om den i den interna lutherska fackteologiska debatten i Europa. Detta, menar Nygren, illustrerar behovet av att undersöka lag/evangelium i nutida luthersk teologi.³ Detta gör Nygren sedan genom att som systematisk teolog undersöka och jämföra hur lag och evangelium tolkas av tre olika teologer: Pannenberg, Wingren och Scaer.

³ Nygren 2007, 19-20

2.3 Teologi i predikan och predikoteologi

Anne-Louise Eriksson analyserar i sin bok *Att predika en tradition. Om tro och teologisk literacy* (2012) predikomanuskript från Svenska kyrkan i syfte att undersöka hur präster idag förmedlar Svenska kyrkans tradition, med fokus på uppståndelsen och försoningen. Med Eriksson delar jag synen på att predikan är ett centralt uttryck för kyrkans teologi, vilket gör predikningar och predikomanuskript till ett viktigt material för teologisk forskning.

I Carina Sundbergs avhandling *Här är rymlig plats* från 2008 studerar Sundberg nutida predikoteologier hos Eberhard Jüngel, Mary Catherine Hilker, W. Paul Jones och Rebecca S. Chopp utifrån begreppen situation, skeende och funktion. Härmed vill Sundberg visa vilken komplexitet som ryms i predikan som kommunikationsform, vilket också är en syn på predikan som ligger till grund för den här uppsatsen.

Under denna rubrik kunde förstås listas många böcker som på ett teoretiskt plan diskuterar teologi i predikan, men de båda nämnda arbetena är de enda jag har funnit som utgår från nutida svenska predikningar eller predikomanuskript. I Norge har en masteruppsats lagts fram 2016 vid Menighetsfakulteten, där T.-H. Holten utifrån predikomanuskript undersöker hur präster i norska kyrkan förkunnar nåd. Noteras bör att de studier som bygger på analys av predikomanuskript ofta fokuserar på någon känd teologs predikningar, antingen en historisk eller en samtida.

Under denna rubrik bör också nämnas Bernice Sundkvists bok *Evangelium och existens: Predikan som helande dialog*. I denna bok utgår Sundkvist från sin egen avhandling *Det sakramentala draget i Luthers förkunnelse* och försöker kombinera detta sakramentala drag med en nutida syn på predikan som dialog.

Denna blygsamma översikt visar att det finns närliggande forskning att relatera till, men att ingen ännu har undersökt hur präster i Svenska kyrkan mer allmänt talar om Guds handlande i sin predikan idag.

II. Teori

3. Från Lag och Evangelium till Nöd och Nåd

För att ge en djupare kunskap om den här uppsatsens frågeställning, begrepp och angelägenhet vill jag nu beskriva den teoretiska grund och historiska bakgrund som

frågeställningen vilar på. Den grunden tecknas bäst genom att följa den röda tråd som börjar i Luthers tankar om lag och evangelium och slutar i de begrepp som är centrala för den här uppsatsen: nöd och nåd.

3.1 Kort om lag och evangelium hos Luther

Mycket har sagts och skrivits om lag och evangelium hos Luther och det är inga enkla begrepp att reda ut. Särskilt inte som Luther själv menar att vad som gör något till lag eller evangelium för en viss person i en viss stund har att göra med både kontexten, personens egen situation och även Guds frälsningsplan i stort.⁴ Men förenklat kan man säga att lagen är alla de delar av bibeln som avslöjar människors synd och som anklagar dem. Evangeliet är då alla de delar av bibeln som lovar tröst, försoning och Guds nåd. Evangeliet ska väcka tro och föra människan till omvändelse. För Luther hör detta samman med hans syn på att människan befinner sig i spänningen mellan dom och nåd.⁵ Luther ser människan såsom ständigt stående mellan lag och evangelium.⁶

Vidare beskriver Luther att lagen har två olika bruk. Lagens första bruk, det borgerliga bruket, syftar till att tvinga människan att uppföra sig anständigt.⁷ Det handlar alltså om att samhället behöver lagar för att fungera. Det andra bruket av lagen, det andliga, har till uppgift att avslöja synden.⁸ Lagen, till exempel i formen av Mose lagar, visar människan att hon i grunden är oförmögen att helt uppfylla lagens krav. När människan så inser sin egen otillräcklighet får det henne att söka en annan rättfärdighet, nämligen genom Kristus.⁹

När vi däremot talar om lagens tredje bruk, som innebär att "lagen skall visa den kristne, hur han ska handla som kristen"¹⁰ så är detta en tanke som går tillbaka till Melancton och som alltså inte omfattades av Luther.

Luther menade inte att lagen är av ondo. Gud möter människan också i lagens form.¹¹ Däremot, menar Luther, är det viktigt att försöka skilja på lag och evangelium, för om man blandar ihop lag och evangelium blir resultatet att evangelium försvinner ur bilden.¹² Luthers fiende är gärningsrättfärdigheten i olika former och han menar att när vi inte skiljer på lag och

⁴ McKim 2003, 106

⁵ McKim 2003, 106

⁶ Grane 1994, 279

⁷ Grane 1994, 141 och 280

⁸ Grane 1994, 280

⁹ Hägglund 2002, 39

¹⁰ Grane 1994, 280

¹¹ Grane 1994, 278

¹² Grane 1994, 144

evangelium riskerar vi att på olika sätt förmedla att människans gärningar står i centrum, en tanke som enligt Luther skymmer evangelium.¹³ Det är alltså av vikt att försöka skilja på lag och evangelium, även om det är svårt. Det finns inga formler att följa för skiljandet och inte ens Luther själv menar sig kunna skilja på lag och evangelium så väl som han skulle vilja. Vad som är vad kan egentligen bara avgöras i varje människas själssstrid och i hennes liv.¹⁴

I sin *Evangelium och existens* skriver Bernice Sundkvist bland annat om att Luther i sin predikan inte metodiskt skilde på lag och evangelium. Det viktiga för Luther var, enligt Sundkvist, att teologiskt göra en åtskillnad för att försäkra sig om att evangeliet blev "rent" förkunnat.¹⁵ Det innebär bland annat att evangeliet måste skiljas från lagens krav eftersom evangeliet kan begränsas genom att man ställer *villkor eller krav* på människan. Detsamma sker när evangeliet görs om till ett *ideal* att förverkliga.¹⁶

3.2 Historiska nedslag

Inom ramen för den här uppsatsen har jag inte möjlighet att följa hur lag och evangelium kommit till uttryck i predikan i Sverige sedan Luthers tid, men jag har valt att göra ett par historiska nedslag för att visa på att Luthers begrepp har funnits med och spelat en stor roll.

3.2.1 Johan Möller, predikoteori och nådens ordning

Johan Möller, som i *Svenskt biografiskt lexikon* beskrivs som sin tids främsta homiletiker och Sveriges första predikoteoretiker, kommer 1779 ut med sin betydelsefulla homiletiska lärobok *Afhandling om et rätt predikosätt*.¹⁷ I denna bok skriver Möller om både predikans form och innehåll, dess avsikt, avsändare och åhörare. En stor vikt läggs vid att både lag och evangelium ska predikas. I tredje kapitlets tredje paragraf skriver Möller:

Som *lag* och *evangelium* är de huvuddelar, vilka Guds ord innefattar; så *bör* ock de i en *predikan förnämligast drivas*; och det så, att såväl själva saligheten som dess grund, medel och ordning behörigen förklaras och föreställs¹⁸

Möller varnar också för att predika för mycket kristen moral. I tredje kapitlets femte paragraf skriver Möller:

¹³ Grane 1994, 144

¹⁴ Grane 1994, 278-280

¹⁵ Sundkvist 2003, 26

¹⁶ Sundkvist 2003, 61

¹⁷ Bexell 1987-1989

¹⁸ Möller 1779, kap 3 § 3

En predikan måste icke *huvudsakligen*, än mindre *blott* innefatta *moral*. Den kristliga sedeläran må icke förgätas, och den naturliga kan även nyttjas; men med måtta och mycken försiktighet.¹⁹

Dessutom varnar Möller för den lagiska vägen. Man får inte, menar Möller, låta människor tro att de klarar av att leva rätt av egen kraft.²⁰ Man bör alltså inte lägga vikten vid människans förmåga att på egen hand ställa saker tillrätta.

Möller skriver också om att lag och evangelium måste delas ut till var och en så som denne behöver få höra det. Han skriver att predikanten måste skilja på åhörare i tre olika tillstånd: säkerhetens, uppväckelsens samt nådens och frihetens tillstånd.²¹ Det här blir grunden till tankarna om hur "nådens ordning" bör beaktas i predikan. Enligt nådens ordning går vägen till frälsning för människan genom ett antal olika stadier, där lag och evangelium växelverkar med varandra. Lagen förskräcker och evangelium tröstar.²²

Senare kommer Henric Schartau att läsa Möllers bok och av denna ta djupa intryck och det är genom Schartau som Möllers predikoteori får stort inflytande ända in i vår tid.²³ Oloph Bexell skriver i *Svenskt biografiskt lexikon* om Möllers bok:

Boken utgör, jämsides med Eric Pontoppidans *Collegium pastorale practicum* (sv övers 1766), den teoretiska grunden för den ännu förekommande klassiska sv kyrkopredikans struktur med exordium, tyst Herrens bön, utsagt ämne, tredelad disposition och *avslutad kategoridelad tillämpning enligt nådens ordning*.²⁴ (Min kursivering)

3.2.2 Martin Luthers lilla katekes, utlagd 1878

Nästan hundra år efter Möllers avhandling om ett rätt predikosätt gör vi ytterligare ett nedslag i historien. Denna gång för att titta i Martin Luthers lilla katekes, så som den utlades med frågor och svar och sedan stadfästes av kungen år 1878. Denna bok blev den officiella läroboken för skolans kristendomsundervisning och även för kyrkans undervisning och hade därmed en mycket central roll.²⁵ I denna lilla bok berättas det också om lag och evangelium. Här står bland annat att den helige Ande genom lag och evangelium upptänder ljus i människans själ så att hon lär känna sig själv och sin Frälsare. Genom lagen erfar människan Guds vrede så att hon ångrar sin synd och genom evangelium söker människan Guds nåd i Kristus och kommer

¹⁹ Möller 1779, kap 3 §5

²⁰ Möller 1779, senare avhandlingen kap 3 §4

²¹ Möller 1779, kap 1 §2

²² von Wachenfeldt 2011, 25

²³ Bexell 1987-1989

²⁴ Bexell 1987-1989

²⁵ Luther 1979, i förordet på s 5; se även Selander 2003, 333-334

således till tro. Det är genom evangelium som vi kallas och genom evangelium som vi erbjuds nåd.²⁶

Katekesen med utläggning lyfter också fram att människan inte av eget förnuft eller av egen kraft kan ordna sin frälsning.²⁷ Vi ser med andra ord, att läran om lag och evangelium också år 1878 har en central plats i Sverige och att vikt läggs vid att det är evangelium som kallar och räddar människan.²⁸

Jag har med detta velat visa (om än inte bevisa) att de mer moderna och amerikanska författare, som jag nu kommer att vända mig till, kan ställas i en tradition som funnits i Sverige alltsedan reformationen och att det vi snart kommer att få höra Paul Scott Wilson varna för, att till exempel förkunna "bara moral" eller låta människor tro att de kan leva enbart av egen kraft, inte är några nya påfund.

3.3 Lag och evangelium hos Herman G. Stuempfle Jr.

Herman G Stuempfle Jr. (1923-2007), luthersk präst i USA och professor i homiletik, har skrivit en bok med titeln *Preaching Law and Gospel* (1978), i vilken han tar sig an ämnet lag och evangelium i predikan. Stuempfle bygger sina teorier på Luther, men han för också in tankar från Tillich. Denna Stuempfles kombination av Luther och Tillich ligger senare till grund för Wilsons begrepp *trouble*.

3.3.1 Lagens bruk hos Stuempfle: hammare och spegel

Stuempfles viktigaste bidrag till den här uppsatsen är hans olika bilder av hur man kan predika lag. Stuempfle talar om Luthers två olika bruk av lagen och menar att det är det andliga/teologiska bruket som i predikan kommit att bli det viktigaste. Detta bruk beskriver Stuempfle som en stor och kraftig hammare. Hammarens uppgift är att krossa idén om vår självrättfärdighet och slå sönder våra pretentioner. På så sätt kan hammaren driva oss till Kristus. Den som håller i hammaren är inte predikanten, utan Gud, eftersom det är från Gud som lagen kommer, menar Stuempfle, och målet för hammaren är samvetet. Hammaren är således en bild av den vertikala lagen, mellan Gud och samvete.²⁹

²⁶ Luther 1979, 74-75

²⁷ Luther 1979, 73

²⁸ För ytterligare fördjupning i 1878 års utläggning av katekesen se Andersson, Nils (1973). *1878 års katekes: debatten om katekesens form och innehåll 1810-1878*. Diss. Lund : Univ.

²⁹ Stuempfle 1978, 20-23

Denna lagens vertikala dimension, menar Stuempfle vidare, har förlorat relevans i vår tid, när många människor inte längre tolkar sina liv i termer av synd/skuld och förlåtelse.³⁰ I kontrast tecknar Stuempfle en bild av lagens horisontella dimension. Domen blir i denna dimension inte en attack från ovan, utan snarare ett hot inifrån livets faktiska förhållanden. Målet för denna version av att förkunna lag blir inte att väcka samvetet, utan att väcka medvetenhet om hur saker är. För att beskriva denna horisontella dimension lånar Stuempfle en bild från Tillich: bilden av en existensens spegel, i vilken man får syn på sig själv. Det handlar om, för att ytterligare låna begrepp från Tillich, att beskriva världens *estrangement*, vilket i sin tur inkluderar termer som alienation, meningslöshet, trasighet, ångest och förtvivlan. De här sakerna sätter predikanten ord på och hjälper lyssnaren att känna igen sig själv i. Stuempfle menar själv att det här inte är något alldeles nytt, utan bara ett sätt att lyfta fram de sätt att förkunna lagen på, som hittills inte har fått så mycket uppmärksamhet i arvet från reformationen.³¹

3.3.2 Evangeliet som existensens antifon

Stuempfle betonar vikten av att också förkunna evangeliet. Han menar att om man inte går vidare från beskrivning eller anklagelse (spegel eller hammare), så har man inte sagt något som inte andra, till exempel politiska analytiker, journalister eller poeter, kunde ha sagt lika bra, om inte bättre. Det är därför av stor vikt att predikanter också söker efter evangelium och inte stannar vid att ha förkunnat lag även om, som Stuempfle menar, det oftast är svårare att i sin predikoförberedelse artikulera evangeliet än lagen.³²

Stuempfle beskriver vidare att varje form av lag har en egen motsvarande form av evangelium. Lagens hammare, som talar om skuld, motsvaras av ett evangelium som talar om förlåtelse eller rättfärdiggörelse. Men det gäller att hitta rätt motsvarighet också till lagen i form av en existensens spegel och här kan man inte nöja sig med bara ett eller ett par ord.³³ Snarare handlar det här om att finna olika par av lag och evangelium. Stuempfle ger oss några exempel: när lagen består i en beskrivning av verkligheten i termer av alienation, så består evangeliet av ett tal om försoning, ångest besvaras med visshet, förtvivlan med hopp och upplevelsen av alltings ändlighet/kortvarighet besvaras med bilden av en hemkomst.³⁴ Vi ska inte fördjupa oss i dessa begreppspår. Det viktiga för den här uppsatsen är att notera hur Stuempfle breddar vår

³⁰ Stuempfle 1978, 23

³¹ Stuempfle 1978, 23-25

³² Stuempfle 1978, 34-35

³³ Stuempfle 1978, 35 och 47

³⁴ Stuempfle 1978, 50-57

förståelse av termen lag i relation till predikan. Att förkunna lag är inte bara anklagelse för att väcka människors samveten utan kan också bestå i att man på olika sätt beskriver verklighetens trasighet i syfte att väcka människors medvetenhet om världens tillstånd. Detta är något Wilson tar fasta på när han introducerar sitt begrepp *trouble*.

3.4 Trouble and grace, nöd och nåd, hos Paul Scott Wilson

När Paul Scott Wilson skriver sin bok *The Four Pages of the Sermon: A Guide to Biblical Preaching* har han två primära ärenden. Det första är att uppmuntra predikanter till att grunda sina predikningar i den bibliska texten. Det andra är att uppmuntra predikanter till att vara mer uppmärksamma på Gud och därigenom främja hoppet i sina församlingar.³⁵ Wilson menar sig ha sett, i olika kristna grenar i USA, att Gud ofta saknas i predikningar och i linje med Stuempfle menar han att predikanter uppgift inte är att säga det som kan sägas var som helst av vem som helst, utan att alltid tillföra ett bibliskt och teologiskt perspektiv till saken.³⁶ Bristen på Gud i predikan oroar honom.

För att både predikanter och forskande homiletiker ska kunna analysera det teologiska innehållet i en predikan och bättre kunna förstå dess uppbyggnad och vad som – i Wilsons ögon – saknas, har Wilson tagit fram de verktyg som han kallar för *trouble* och *grace*. Begreppen grundar sig i Luthers lag och evangelium, men har den fördelen att de är lättare att skilja åt, då dessa begrepp enbart tar hänsyn till vad som står i predikomanuskriptet och inte till hur åhöraren upplever predikan eller till Guds frälsningsplan i stort.³⁷ Svårigheten i att skilja mellan lag och evangelium gör att dessa begrepp är svårare användbara, för att inte säga omöjliga att använda, vid en analys av predikningar. Så är det alltså inte med *trouble* och *grace*.

Jag kommer i fortsättningen att använda de svenska orden nöd och nåd istället för *trouble* och *grace*. Ordet nåd har jag valt som en direktöversättning av *grace*, medan ordet nöd är lånat från Bernice Sundkvist som i sin *Evangelium och Existens* använder ordet nöd för att beteckna evangeliets motpol och människans belägenhet. Sundkvist har i sin tur hämtat ordet från Luther.³⁸

³⁵ Wilson 1999, 12

³⁶ Wilson 1999, 20 och 126

³⁷ Jämför stycke 3.1

³⁸ Sundkvist 2003, 25

3.4.1 Tre olika sorters nöd

Om jag med breda penseldrag försöker beskriva vad Wilson menar med nöd, så är det alla de svårigheter som människan och mänskligheten står i, både i relation till Gud, till andra och till sig själv. Nöd är det begrepp hos Wilson som är besläktat med Luthers begrepp lag. Och som jag redan har nämnt så omfattar begreppet nöd också Stuemples två olika bilder av lagen i förkunnelsen: hammaren och existensens spegel. När Wilson själv beskriver nöden, skriver han om tre sorters nöd: vertikal, horisontell och mänsklig.

1. För det första finns det *transcendent/vertikal nöd*. Det motsvaras av Stuemples hammare.

Wilson beskriver det såhär:

“God in sovereignty on high sits in the throne of judgment, while humanity is down below, guilty as charged, in need of corrective action, to be sure, but also in need of forgiveness.”³⁹

Ofta handlar denna typ av nöd om en individuell synd inför Gud. Ansvar för förändring vilar ofta på individen och den enda vägen ut är att vända sig till Gud och hoppas på Guds nåd. Vertikal nöd predikas oftast, menar Wilson, i imperativform, men kan också finnas i indikativ, något som Wilson själv förespråkar. Wilson ger också exempel på budskap som ryms inom vertikal nöd, däribland: Du måste vända om; gå till kyrkan; du borde göra mer; du har svikit Gud; du har fel.⁴⁰

2. För det andra finns det *immanent/horisontell nöd*. Det motsvaras av Stuemples “existensens spegel”. Wilson beskriver det såhär:

“As preachers, we are identifying immanent trouble when we examine the world horizontally for evidence of the fall and when we reflect in our words the brokenness of the world and the suffering of the innocent. Humanity fails to live as God intended and continues to seek salvation in the wrong places.”⁴¹

När det gäller horisontell nöd, handlar det ofta om en gemensam skuld som individer och samhälle bär tillsammans. Resultatet av att lyfta detta i predikan kan bli en känsla av kollektiv skuld och av skam, men det kan också förnya medvetenheten om de behov som finns i ens omgivning. Exempel på vad denna sorts nöd kan handla om är: livet tycks meningslöst för många; global uppvärmning hotar livet så som vi känner det; många är hemlösa och bor på gatorna; hela nationer lider; en kvinna lider av cancer; rasismen fortsätter.⁴²

³⁹ Wilson 1999, 110

⁴⁰ Wilson 1999, 110-111

⁴¹ Wilson 1999, 112

⁴² Wilson 1999, 112-113

Det går förstås inte helt att skilja på dessa två första typer av nöd. Individuellt och kollektivt ansvar kommer ofta samman i en och samma situation. Wilson menar dock att det är två olika kategorier i teologi och i predikan och han lyfter vikten av att som predikant vara medveten om, och tala om, de båda för att senare kunna visa på hur Gud kan göra skillnad i både det individuella och i det kollektiva.⁴³ Wilson menar också att dessa olika sorters nöd har funnit mark i olika kristna inriktningar. I vissa kyrkor är det vanligare att förkunna att människan inte älskat Gud tillräckligt och i andra kyrkor är det vanligare att få höra att människan inte gjort nog för att arbeta med social rättvisa. Båda former lägger dock ansvaret på församlingen (människan), och teologiskt så riskerar man att hamna i en teologi av självrättfärdiggörelse eller gärningsrättfärdighet, vilket Wilson menar är en katastrof.⁴⁴

3. För det tredje skriver Wilson om *mänsklig nöd*. Denna sort kommer ur de båda andra och, menar Wilson, förkunnas ofta, utan att det för den delen har fått så mycket teologisk uppmärksamhet. Fokus för mänsklig nöd är människans skyldighet att gå till handling. Man skulle kunna invända, skriver Wilson, att det människan är skyldig att göra inte är nöd, utan ett sätt att ta sig ur nöden. Mot detta hävdar Wilson att människans ansvar *i en predikan* fungerar som nöd. För om relationen till Gud hänger på människans rätta handlande, då är allt förlorat.⁴⁵ I Luthers termer skulle man här kunna tala om någon form av gärningslära, uttalad eller underförstådd.

Wilson menar vidare att en predikan som betonar mänsklig nöd ofta blir antropocentrisk. Även om Gud nämns så är det människan som står i centrum. Att på detta sätt i predikan peka i människans riktning och inte på Gud är enligt Wilson ett sätt att förkunna ett falskt hopp.⁴⁶

3.4.2 Nåd och Gud

Innan jag börjar beskriva vad Wilson menar med begreppet nåd, vill jag först betona att Wilson inte är emot att man predikar nöd. Tvärtom går hans metod ut på att varje predikan *bör* bestå till ungefär hälften av nöd och hälften av nåd. Wilson vill framförallt öka medvetenheten om vad som är vad. Liksom Luther menar Wilson att om en blandar ihop nöd och nåd så blir det varken nöd *eller* nåd. Detsamma gäller om en *skyndar förbi* nöden för att gå rakt till nåden.⁴⁷

⁴³ Wilson 1999, 114

⁴⁴ Wilson 1999, 21 och 109

⁴⁵ Wilson 1999, 115

⁴⁶ Wilson 1999, 115

⁴⁷ Wilson 1999, 134

Wilson är alltså inte emot att en predikar nöd, men han är mån om att lyfta fram nackdelarna med en predikan som *enbart* innehåller nöd och ingen nåd. Med Wilsons egna ord:

Trouble at the simplest level puts the burden on humans to change. This burden is appropriate, yet in itself it is only part of the Christian story: God acted in the cross and resurrection and did everything that was required.⁴⁸

Nöd är alltså inte dåligt, men det är bara halva berättelsen. Om en inte också förkunnar nåd så lämnar en lyssnaren utan hopp. Målet, menar Wilson, är att lyssnaren efter en bra predikan ska lita på Guds styrka i Kristus istället för sina egna begränsade resurser.⁴⁹ När en predikant *inte* berättar om vad Gud gör i relation till det problem som tagits upp så lämnas problemet i människans händer. Därmed finns inget hopp. Det är därför det enligt Wilson är så viktigt att det i predikan sägs något om vad Gud gör. När människan är lämnad åt sig själv – och därmed sin prestation – har vi en lagisk förkunnelse.

Nåd är det begrepp hos Wilson som är besläktat med Luthers evangelium, men vad är då nåd, mer specifikt, för Wilson? Han skriver såhär:

...grace is God's action and *grace at its simplest level puts the burden on God, not on humans*. This is the true source of good news, hope, joy and celebration.⁵⁰

Nåden handlar med andra ord om att lyfta fram Guds roll i förhållande till den nöd som beskrivits. Nåden är inte något som ska suddas ut nöden. Det handlar inte heller om att presentera en lösning på den nöd som är beskriven i predikan. I en predikan ska nöd och nåd, enligt Wilson, skapa en spänning, den spänning som finns i tron:

As Christians, we cannot simply cling to our sinfulness and ignore the cross; nor can we cling to the cross and ignore the necessity of change. Both are real and thus both are essential for preaching.⁵¹

3.4.3 Mission/uppdrag

Till skillnad från Luthers lag och evangelium är nöd och nåd två begrepp som låter sig undersökas i en predikan. De är lättare att skilja från varandra. Åtminstone hävdar Wilson att det är så. Han skriver att vilken predikan som helst kan analyseras utifrån hans begreppspar.⁵² Och det är som sagt min avsikt att göra det inom ramen för den här uppsatsen.

⁴⁸ Wilson 1999, 78

⁴⁹ Wilson 1999, 104

⁵⁰ Wilson 1999, 78

⁵¹ Wilson 1999, 120

⁵² Wilson 1999, 26

Men något som krånglar till det i Wilsons begreppsapparat är att han förutom nöd och nåd också rör sig med begreppet *mission* (uppdrag). I sin metod för predikoskrivande föreslår Wilson att församlingen mot slutet av predikan ges ett enkelt uppdrag. Det ska vara en specifik handling som lyssnarna uppmanas till som ett resultat av predikan. Detta uppdrag ska presenteras som en möjlighet och ett privilegium och det ska inte innebära att bördan läggs på lyssnaren. Uppdraget skall alltså inte förväxlas med nöd. Wilson beskriver det som att en föreläsare vad ett barn kan ge till sin mamma i födelsedagspresent. Det är inget krav, bara ett förslag på hur kärleken kan uttryckas eller omsättas i handling.⁵³ Jag är öppen för att i predikomanusen också finna uppdrag av denna sort.

3.5 Nöd och nåd – vad som menas och inte menas i denna uppsats

Ovanstående tankar, från framförallt Wilson, men också Stuempfle och Luther, bildar den teoretiska ramen för den här uppsatsen och när jag senare i min analys använder begreppen nöd och nåd ger jag dem samma definition och innebörd som Wilson.

Begreppet *nöd* betecknar således *det som i predikan sägs om alla de svårigheter som människan och mänskligheten står i, både i relation till Gud, till andra och till sig själv.*

Begreppet *nåd* betecknar *det som i predikan sägs om vad Gud gör (oavsett tempus) med undantag för när Guds handlande framställs som ett exempel att efterlikna eller när Guds handlande beskrivs som dömande eller straffande.*

Både nöd och nåd kan handla om vår tid idag, om bibeltexten eller om traditionen.

Det kan tyckas märkligt att välja att använda begreppet "nåd", som är så stort och som olika teologer ger olika definitioner. Jag vill för tydlighetens skull därför skriva några rader om vad jag *inte* menar med begreppet nåd och om vad den här uppsatsen *inte* kommer att försöka svara på.

För det första så tenderar ordet nåd att ge associationer till förlåtelse och försoning, kanske särskilt mycket här i Norden. I den amerikanska homiletiska litteratur jag studerat har ordet inte denna konnotation. Wilson är ett exempel på detta. Ett annat är Mary Catherine Hilker som i sin bok *Naming Grace* använder ordet grace (nåd) på ett liknande, brett, sätt. Hon skriver till exempel om Petrus:

As preacher, Peter interprets what has been operative in the depths of the community's human experience; he points to the power and presence of God. He names grace.⁵⁴

⁵³ Wilson 1999, 206

⁵⁴ Hilker 1997, 45

Här står jag med andra ord i den amerikanska homiletikens tradition och hoppas att nordiska läsare kan följa med i detta delvis annorlunda bruk av begreppet nåd.

För det andra vill jag förtydliga att den här uppsatsen inte avser att diskutera olika teologiska förståelser av begreppet nåd och av nådens innebörd. Jag tänker med andra ord inte reda ut vad varken Augustinus, Bonhoeffer eller någon annan har att säga om nåd. Fokus för uppsatsen är att ta reda på vad som i predikan sägs om vad Gud gör.

För det tredje vill jag betona att det inte heller ligger inom ramen för den här uppsatsen att bedöma *hur Gud kan* handla och ingripa i historien. På ett sätt kan en tänka att det skulle vara av stor vikt att reda ut om Guds handlande också kan ske genom människan och naturen, eller om Guds handlande alltid kommer utifrån, men här har jag gjort bedömningen att om predikanten inte uttryckligen säger att det är Gud som på ett eller annat sätt handlar genom människa och natur, så tänker inte jag tillföra den informationen. Det kan mycket väl vara så att predikanten menar att Gud ligger bakom allt hen berättar om världen och tillvaron, men det intressanta för uppsatsens frågeställning är bara vad som i predikan *sägs* om detta, dvs. vad som sägs om hur Gud i så fall ligger bakom det som berättas.

För det fjärde bör jag också klargöra att begreppet nåd inte *alltid* är detsamma som Guds handlande. I de fall Guds (oftast Jesus) handlande målas upp som ett ideal att eftersträva är det inte nåd utan nöd.⁵⁵ Teoretisk skulle detta naturligtvis också gälla om det i predikan talades om Guds dömande, straffande eller dylikt, men något sådant har jag inte mött i mitt material. I materialet finns inte heller exempel på något tal om att Gud av kärlek handlar genom människors lidande. Detta är inte heller något Wilson tar upp och det är möjligt att ett sådant tal skulle bjuda begreppen nöd och nåd på lite utmaning.

III. Metod och material

4. Övergripande resonemang om metod

Innan jag börjar beskriva vilken metod jag konkret har använt, vill jag först föra några resonemang som varit viktiga för valet av metod.

⁵⁵ Jämför Wilson 1999, 208-209

4.1 Att studera predikan: många perspektiv att välja bland

“Varje predikan utgör en form av offentligt nutida uttryck för Svenska kyrkans teologi och tradition”⁵⁶, skriver Anne-Louise Eriksson i *Att predika en tradition*. Detta gör predikan intressant att studera. Likväl finns det många olika aspekter av predikoprocessen som är tänkbara att studera och för varje studium måste således avgränsningar göras. Predikoprocessen kan till exempel studeras utifrån prästens förberedelser inför predikan, vad som läses och vad mer som görs för att stimulera den kreativa processen. Prästens intentioner med predikan kan potentiellt också bli föremål för undersökning eller den exegetik som görs av den givna bibeltexten. Det skrivna manuset är en annan del av processen som kan studeras och analyseras, både utifrån form och innehåll. Predikan är dock ett muntligt medium och kan naturligtvis med fördel studeras som en muntlig framställning inom ramen för liturgin. Därtill ingår i predikoprocessen också att någon slutligen hör predikan och dessa lyssnare och vad de hört kan bli föremål för en studie i predikoreception.

Den här uppsatsen har som sitt huvudfokus innehållet i det skrivna predikomanuskriptet och huvudmetoden är således textanalys. Därtill har andra metoder valts för att låta andra aspekter av predikoprocessen belysa de undersökta manuskripten.

4.2 Hermeneutik och blandade metoder

– Skulle det inte vara trevligt att blanda några olika metoder? frågar Silverman retoriskt i sin *Interpreting Qualitative Data* och svarar själv på sin fråga:

My response is simple: take this path only if you want to complicate your life and, perhaps, end up having passed the time limit for delivery.⁵⁷

Ändå har jag valt att kombinera textanalys, intervju och i viss mån en enkät. Till mitt försvar vill jag anföra hur den hermeneutiska cirkeln beskriver hur tolkning av del och helhet påverkar varandra. Tolkningen av en liten del av materialet påverkar den blick man riktar mot helheten och därmed tolkningen av denna. På samma sätt påverkar bilden av helheten vilka frågor man riktar till de enskilda delarna och därmed tolkningen av dessa.⁵⁸ I detta uppsatsarbete, som består av ett flertal metoder, har det inneburit att intervjuer, litteratur, enkätsvar och textanalys av predikomanuskript hela tiden ömsesidigt har påverkat varandra. Att ha mer än en metod har ibland varit frustrerande, då information som utvunnits (eller skapats) genom en metod har

⁵⁶ Eriksson 2012, 38

⁵⁷ Silverman 2014, 46

⁵⁸ Jeanrond 1994, 6; Alvesson och Skoldberg, 193

påverkat utformningen av en annan, och jag har många gånger behövt gå tillbaka, justera metoden och göra om. Därtill har det för vissa delar, som intervjuerna, inte funnits utrymme att göra om. Då har frustrationen blivit ännu större. Trots detta vill jag mena att det huvudsakligen har varit positivt att uppsatsens olika delar, metoder och material har befruktat varandra och fört mig framåt.

Ett konkret exempel på hur detta kunnat gå till visar sig i hur min förståelse av nöden i predikan förändrades i ett tidigt skede av arbetet. Efter en första genomläsning av Wilsons *The Four Pages of the Sermon* hade jag fastnat för hans uppfattning att det förkunnas för lite nåd och för mycket nöd idag. Denna uppfattning fann jag stöd för i min egen erfarenhet. Jag anade att jag i intervjuerna skulle få höra åtminstone någon informant beklaga sig över att det förkunnas för mycket nöd. Så var inte fallet. Flera intervjupersoner lyfte tvärtom fram vikten av att förkunna nöd, till exempel i form av tal om människans ansvar. Jag återvände då till litteraturen och fann att jag missat att Wilson också betonar detta: att nöden inte är dålig, men att den bara är halva berättelsen. I det här fallet korrigerade alltså intervjuerna min läsning av litteraturen. Om Wilson däremot *inte* hade gett uttryck för att också se nödens funktion i predikan hade intervjuvärdens istället utmanat själva teorin.

Hur hermeneutiken på andra sätt varit verksam på olika håll och olika plan i det här uppsatsarbetet får jag anledning att återkomma till senare.

I följande tre kapitel går jag igenom uppsatsens olika metoder, med fokus på en metod i taget. För varje metod motiverar jag valet av metod och beskriver därefter hur genomförandet gått till.

5. Textanalys av predikomanuskript

5.1 Metod- och materialval 1: textanalys av predikomanuskript

Som jag redan har beskrivit finns det många olika delar av predikan som kan bli föremål för studier. Valet av metod och material hör ihop med vilken del av predikan en bestämmer sig för att studera samt förstås vilken frågeställning en har. Den här uppsatsens frågeställning riktar ljuset främst mot *vad som sägs i predikan*. Textanalys av predikomanuskript är därför ett tänkbart alternativ. Fördelarna med denna metod är många. När David Silverman i sina olika metodböcker lyfter fram fördelarna med att arbeta med dokument som material nämner han bland annat den stora rikedom av dokument som finns, att dokument ofta är relativt lättillgängliga, att dokument förekommer naturligt (till skillnad från till exempel intervjuer, där

forskaren är medskapare) samt att det ofta är förknippat med färre etiska komplikationer att arbeta med dokument jämfört med exempelvis intervjuer.⁵⁹ Dokument har således många fördelar som material i forskning och även om ett predikomanuskript inte kan ge hela bilden av vad som hänt under en predikan, kan det ge mycket information om vad prästen sagt i predikan.

En annan tänkbar metod vore att istället filma eller spela in predikningarna och sedan analysera det transkriberade materialet. Det hade tillfört information om rummet, tonfallet och naturligtvis hade då även eventuella improviserade delar i predikan fångats upp. Nackdelen med denna metod, förutsatt att man inte har ett stort antal assistenter, är svårigheten att samla in flera predikningar från samma söndag. För den här uppsatsen ville jag begränsa insamlandet av material till enbart två söndagar. Avsikten var att på detta sätt få ett samlat material som inte spretar alltför mycket och som skulle möjliggöra intressanta jämförelser. Därmed föll alternativet att spela in predikningar bort.

5.2 Avgränsningar i tid och rum

Insamlandet av material begränsades enligt ovan till bara två söndagar. Det innebär att jag för undersökningen valde ut två söndagar att samla manuskript från och göra intervjuer på. Valet gjordes utifrån evangelietexterna och rubrikerna för söndagarna. Målet var att välja en söndag som inbjuder till att förkunna mycket nåd och en söndag som inbjuder till att förkunna nöd. Min första tanke var egentligen att finna två "neutrala" söndagar, men några sådana söndagar finns inte och därför blev detta lösningen. Den första söndagen jag valde var Tredje söndagen efter trefaldighet, där temat är "Förlorad och återfunnen" och där evangelietexten är Luk 15:8–10, som handlar om det förlorade myntet (se bilaga 1). Denna söndag förmodade jag skulle inbjuda till att predika nåd. Den andra valda söndagen var Sjätte söndagen efter trefaldighet, där temat är "Efterföljelse" och där evangelietexten är Matt 16:24–27, i vilken Jesus talar om att förneka sig själv, ta sitt kors och följa honom (se bilaga 2). Denna söndag förmodade jag skulle inbjuda till att predika nöd.

Båda söndagarna inträffar under trefaldighetstiden. Detta är den längsta enskilda perioden på kyrkoåret och således representativ för en stor del av året. Vid en större studie, som kunnat rymma fler söndagar, hade det naturligtvis varit spännande att också kunna omfatta jul, påsk och fasta i undersökningen. Att åstadkomma detta under en enda termin är av uppenbara skäl inte möjligt.

⁵⁹ Silverman 2010, bland annat s 53, 61 och 71; Silverman 2014, 276

Insamlandet av material begränsades till att gälla Svenska kyrkan. Valet gjordes utifrån att det är den största kyrkan i Sverige samt att det var inom ramen för denna kyrka som nyfikenheten på frågeställningen väcktes. Eftersom Svenska kyrkan är en stor kyrka som rymmer många olika strömningar och traditioner valde jag att ytterligare avgränsa undersökningen till att bara gälla ett stift. Att det blev just Lunds stift beror på att det av praktiska skäl var lämpligast att genomföra intervjuer och besöka gudstjänster i det stift där jag själv är bosatt och där jag är bekant med den kyrkliga miljön. Om tillfälle ges till en större studie vore det naturligtvis givande och önskvärt att göra jämförelser med andra stift och även andra samfund. En jämförelse med andra stift hade till exempel kunnat visa hur predikokulturen varierar med geografien.

5.3 Insamling av predikomanuskript

Inför insamlandet av predikomanuskript använde jag mig av information från församlingars hemsidor och från predikoturerna i Sydsvenska dagbladet för att ta reda på vem som predikat runt om i Lunds stift. Genom att främst skriva till dem som predikat just dessa söndagar ökade mina chanser att få svar. Det var dock inte alla församlingars hemsidor som var så informativa och jag skrev därför även till i *Matrikel för Svenska kyrkan*⁶⁰ slumpvis valda präster. Jag valde dock bort de präster som jag anser mig själv ha en närmare relation med, för att inte analysen skulle påverkas av min relation till predikanten. Målet var att analysera sammanlagt 8–10 predikningar per söndag. Då jag räknade med ett stort bortfall var det totalt 38 präster den första söndagen och 58 den andra som fick ett mejl med en önskan om att få använda deras predikomanuskript i forskningssyfte. Att det blev så många fler utskickade mejl den andra söndagen berodde på att det då var semestertider och flera av mina mejl besvarades av frånvarohanteraren.

Som resultat av dessa 38+58 utskickade mejl fick jag in 7 respektive 11 predikomanuskript. Några av de inskickade manuskripten var mer skrivna som stödord än som fullständiga manuskript och valdes så småningom bort, då en analys av dessa inte lät sig göras. 7 respektive 8 av de insamlade manuskripten har således analyserats. Därtill kommer de predikningar som jag lyssnade till denna söndag i samband med de genomförda intervjuerna. Totalt har därmed 19 (9+10) manuskript och predikningar analyserats. Jag kommer hädanefter

⁶⁰ *Matrikel för Svenska kyrkan* är en bok som kommer ut årligen och den innehåller namn- och adressuppgifter till samtliga präster i Svenska kyrkan. Prästerna står listade församlingsvis. För att öka chansen att skriva till någon som predikat just den valda söndagen skickade jag e-post till samtliga präster i en och samma församling. Jag använde mig av *Matrikel för Svenska kyrkan 2015*.

att referera till alla dessa 19 som "predikomanuskripten" eller enbart "manuskripten", trots att två av dem egentligen är inspelade och transkriberade predikningar.

I det till predikanterna utskickade mejlet framgick inte vilken aspekt av predikan jag var intresserad av. Bortfallet bör således inte ha påverkats av hur predikanterna betraktar sitt predikomanus i relation till begreppen nöd och nåd. Detta är inte heller termer som är gängse för om en predikan bedöms som bra eller dålig. Det finns därför, så vitt jag kan bedöma, ingenting som talar för att de inskickade manuskripten skulle skilja sig från de som inte skickades in i fråga om nöd och nåd i predikan.

5.4 Anonymisering

Predikomanuskripten som skickades in med e-post var till en början inte anonyma eftersom namn ingår i e-postadressen, men så snart manuskript och enkät parats ihop (se nedan) skrevs manuskripten ut och anonymiserades. Varje manus och enkätsvar gavs en bokstav som beteckning.

Även de predikningar jag lyssnat på anonymiserades och gavs en bokstav. Denna anonymiseringsprocess hindrade dock inte att jag ändå kom ihåg var jag hört vilken predikan. Dessa fyra predikningar är därför enbart anonyma för läsaren av uppsatsen, men var det inte för mig i analysen. De övriga manuskripten var anonyma för mig under analysen, mycket tack vare att jag samlade in och anonymiserade materialet under sommaren och gjorde analysen under hösten, nästan tre månader senare.

5.5 Analys av manuskripten: att ta fram, och kontinuerligt justera, ett analyschema

Under våren 2016 genomfördes en pilotstudie för att prova mina begrepp, nöd och nåd, på tre insamlade predikomanuskript. I samband med denna pilotstudie togs också ett första utkast till ett analyschema fram. Detta analyschema växte då fram i mötet mellan uppsatsens frågeställning och för predikoanalysen vald litteratur.

Sedan detta första utkast har ytterligare litteratur lästs, frågeställningen har justerats och analyschemat har därmed fått genomgå en del förändringar efterhand. Dessutom har själva analysen av predikomanuskripten påverkat analyschemat så att det framförallt har vuxit och försetts med fler nyanser (underfrågor och underkategorier) under analysarbetets gång. Den typiska gången för detta har varit att när något intressant har hittats i ett predikomanuskript har nyfikenheten väckts: finns detta också i de övriga? Om nyfikenheten legat inom ramen för uppsatsens frågeställning har en ny fråga införts i analyschemat och jag har fått gå tillbaka till

de redan analyserade predikomanuskripten för att svara på den. Här ser vi alltså den hermeneutiska cirkeln i arbete igen.

Som framkommer av analys-schemat (bilaga 3) har stor vikt hela tiden lagts vid begreppen nöd och nåd. De har utgjort den stomme som tillsammans med uppsatsens frågeställning har hållit ihop analysen. Att nöden getts så stort utrymme i analys-schemat, trots att nåden står i fokus för uppsatsens frågeställning, har visat sig vara till stor hjälp, då gestaltandet av nöden ofta fungerat som en kontrast till hur nåden gestaltas. Det är ofta i jämförelsen mellan nöd och nåd som nåden blir som tydligast

5.6 Hermeneutik i textanalysen

Hermeneutiken beskriver, förutom ovan nämnda cirkel av del och helhet, en cirkelrörelse mellan förförståelse och förståelse. Vi kommer alltid till en text (eller något annat) med en viss förförståelse. Utifrån denna förförståelse tolkar vi texten. Samtidigt påverkar texten vår förförståelse så att denna förändras.⁶¹ En viss förförståelse behövs för att kunna förstå någonting överhuvudtaget, men samtidigt kan vår förförståelse vara ett hinder som begränsar vår förståelse.⁶²

Att ha ett analys-schema med på förhand bestämda begrepp och frågor är att väldigt tydligt komma till texten med en viss förförståelse. En skulle kunna hävda att detta begränsar tolkningen av texten och att en hermeneutisk tolkning istället bör utgå från de frågor som texten själv reser.⁶³ Mot detta kan hävdas att ett anläggande av ett visst perspektiv på texten inte bara verkar begränsande av synfältet utan också möjliggörande. Därtill kommer möjligheten att kunna transcendera våra egna perspektiv genom att medvetet reflektera över dem.⁶⁴ Jag tror absolut att mina begrepp och frågor har hjälpt mig att finna sådant i texterna som jag annars inte skulle ha funnit. Att begreppen och min egen utgångspunkt varit så tydligt uttalade har också hjälpt mig att reflektera över min egen förförståelse och roll i tolkningsprocessen.

Utgångspunkten för tolkningsarbetet i den här uppsatsen har varit att gå i *dialog* med texten: att både ställa egna frågor och att aktivt lyssna på texten, att försiktigt "knacka på texten" snarare än att bryta sönder den i smådelar. Alvesson och Sköldberg skriver att detta innebär att inte försöka göra sig till herre över texten, men inte heller att passivt överlämna sig till den.⁶⁵ En

⁶¹ Alvesson och Sköldberg 2008, 199-200

⁶² Alvesson och Sköldberg 2008, 245

⁶³ Alvesson och Sköldberg 2008, 201-203

⁶⁴ Alvesson och Sköldberg 2008, 247

⁶⁵ Alvesson och Sköldberg 2008, 206 och 247

del av detta har varit den process jag ovan beskrivit, i vilken predikomanuskripten under analysens gång har påverkat analysens schemat.

5.7 Svåra avgöranden i textanalysen

En särskild utmaning för analysarbetet har varit när språket inte verkat stämma. Eftersom predikomanuskript framförallt är skrivna för predikantens egna ögon, med utrymme för justeringar vid framförandet, är noggrannheten med språket inte alltid så stor. Det förekommer en del (av mig förmodade) syftningsfel som gör att manuskriptet inte säger det som det tycks vilja säga. Dessa syftningsfel har lämnat utrymme för mig att tolka manuskriptet antingen som det står eller så som jag tror att predikanten menat. Ibland har detta varit relativt tydligt och enkelt att avgöra men i andra fall har det varit svårt att veta hur texten bäst ska tolkas. När jag senare i resultatdelen citerar något stycke där sådana förmodade språkfel föreligger så har jag valt att ibland ta bort ord och ersätta med [...] för att förtydliga och ibland lagt till ett ord inom klammer. Ett ord inom rak klammer betyder alltså att jag ersatt ett annat ord eller att jag har lagt till detta ord för att göra språket mer begripligt. I något fall finns också inom rak klammer ett förklarande tillägg, då tillsammans med förkortningen "dvs."

En annan utmaning har ibland varit att avgöra vad som är nåd i predikomanuskripten. I många fall har det varit tydligt, till exempel när en mening eller ett helt stycke varit uppbyggd kring Gud (i någon av Guds personer) som subjekt och ett därtill hörande predikat. I ett mer svåravgjort exempel är nåden en poetisk beskrivning som målar upp bilden av den tomma graven. Kan jag utifrån detta hävda att prästen i predikan talat om Guds handlande i Jesus Kristus? I det här fallet bedömde jag att jag kunde det. För detta finner jag stöd i att hermeneutiken är nära förbunden med både litteraturvetenskapen och bibeltolkningen och att dessa lär att en alltför bokstavlig läsning av texter vore att begränsa förståelsen av dem.⁶⁶

I olika former av svåra avgöranden i analysen har jag också varit öppen för att inte alltid kunna fälla ett avgörande. Som Alvesson och Sköldberg skriver, bör man inte stänga ögonen för möjligheten av oavgörbara fall. Det handlar om att ta motsägelser och variationer i texten på allvar. I detta ligger också ett erkännande av att texter i en del fall är vaga och tvetydiga. Att detta gäller predikomanuskript finns det i materialet exempel på.⁶⁷

⁶⁶ Se vidare Alvesson och Sköldberg 2008 om poetisk hermeneutik och narration, s 250-257

⁶⁷ Alvesson och Sköldberg 2008, 274-276

6. Enkät till predikanterna

6.1 Metodval 2: elektronisk enkät

Tanken med att också införa en enkät bland metoderna i denna uppsats var att samla sådan information om predikanterna som potentiellt skulle kunna användas för att belysa och diskutera det i textanalysen framkomna resultatet.

I enkäten gavs predikanterna möjligheten att med egna ord beskriva vad som varit deras huvudbudskap i predikan och även vad de velat uppnå med sin predikan. Idén var att möjliggöra en undersökning av en eventuell diskrepans mellan prästens önskade budskap och analysens resultat.

I enkäten gavs också tillfälle att beskriva sig själv som teolog. Avsikten var att kunna söka efter eventuella samband mellan till teologisk hemvist och en viss sorts förkunnelse.

6.2 Genomförande

Utifrån ovanstående resonemang gjordes således en enkät. Denna enkät gjordes elektronisk för att enkelt kunna bifogas i det mejl som skickades ut till prästerna. På bara ett par minuter skulle det gå att svara på samtliga frågor i samband med att en mejlade sitt predikomanuskript till mig.

Utöver ovan beskrivna frågor fanns i enkäten frågor om kön, prästvigningår, prästvigningstift samt ort där predikanten genomgått större delen av sin utbildning.

För att kunna föra samman rätt enkätsvar med rätt manuskript fanns i enkäten också en fråga om vilken församling prästen just nu var verksam i. När enkäterna kommit in parades de således ihop med rätt manuskript och därefter anonymiserades de och gavs samma bokstav som det tillhörande predikomanuskriptet.

Enkäten genererade 16 svar, vilket kan tyckas vara en mycket god svarsfrekvens till 15 inskickade manuskript. Men här har uppenbarligen förekommit en del missförstånd. Somliga har svarat på enkäten utan att skicka in något predikomanuskript och andra har skickat in ett manuskript utan att svara på enkäten. Av de 15 inskickade manuskripten var det 12 som också följdes av ett enkätsvar. 12 av 15 är en god svarsfrekvens (80%) och enkäten har därmed kunnat fylla sin tänkta uppgift: att kunna tillfrågas då analysen av predikomanuskripten gett skäl till detta.

6.3 Analys av enkäten

Som jag redan har beskrivit var tanken med enkäten att kunna göra jämförelser mellan intressanta upptäckter i analysen av predikomanuskript med hjälp av information från enkäten. Det föreligger därför ingen metodisk analys av enkäten i sin helhet, utan denna har funnits där att tillfråga när resultatet av uppsatsens övriga metoder har väckt frågor. På så sätt har enkäten använts för att kunna belysa det resultat som analysen av predikomanuskripten givit.

7. Intervjuer av åhörare

7.1 Metodval 3: intervju

När Alvesson och Sköldberg beskriver triangulering, det vill säga användandet av olika slags metoder för att säkrare kunna bestämma ett visst fenomen, skriver de att tanken ofta är att kunna ringa in vad man vill studera, eller på engelska: "homing in". De skriver vidare att resultatet i realiteten oftare blir ett "homing out", det vill säga att resultaten pekar åt olika håll.⁶⁸ För den här uppsatsen har "homing out" varit ett av syftena med att använda intervjun som komplement till textanalysen. Intervjuerna i den här undersökningen har varit ett sätt att bjuda in fler röster och perspektiv till samtalet med de insamlade predikomanuskripten. Om de rösterna pekar åt andra håll än textanalysen och teorilitteraturen är det bara välkommet. Visserligen kan analysen av predikomanuskripten genomföras utan att känna till lyssnarnas uppfattningar om predikan eftersom begreppen nöd och nåd till skillnad från lag och evangelium inte påverkas av något annat än innehållet i predikan, men i nästa steg, när en försöker sätta in resultatet i ett större sammanhang eller när en reflekterar över vad det funna resultatet spelar för roll för kyrkan, är det till hjälp att också veta något om hur gudstjänstfirarna upplever predikan av nöd respektive nåd.

Mats Börjesson beskriver i *Diskurser och konstruktioner* faran med "The Big Discourse" eller "The Sticky Discourse", en fara i att bli alltför teoristyrd i det empiriska arbetet och klibba fast allt vi hittar vid den stora teori vi arbetar med.⁶⁹ Nu är ju inte Wilsons tankar, som jag använder som min teori, någon Sticky Discourse i bemärkelsen att den skulle göra anspråk på att kunna förklara allting. Däremot finns det, menar jag, alltid en risk att man blir för teoristyrd inom sitt eget område och att man söker just sådant som bekräftar den valda teorin. Aspers skriver att en forskare bör ha som mål att ge empirin utrymme att "slå tillbaka" och avstyrka

⁶⁸ Alvesson och Sköldberg 2008, 179

⁶⁹ Börjesson 2003, 171-172

teorin.⁷⁰ Visserligen kan ett ödmjukt lyssnande på predikomanuskripten också ge empirin utrymme att slå tillbaka, men möjligheten att pröva tankar och teorier i ett samtal med en annan människa ökar detta utrymme väsentligt. Vad jag med detta vill säga är att intervjuerna i den här studien har fungerat som korrektiv, åt både frågeställning, teori och analyschema.⁷¹

En ytterligare anledning till att komplettera textanalysen med intervjuer är en ödmjukhet inför predikosituationen och det som sker i denna. Predikomanuskriptet är, som vi har sett, bara en liten del av predikoprocessen och flera predikoreceptionsforskare har visat att vad som hörs i en predikan inte enbart påverkas av vad som sägs i predikan.⁷² Att komplettera med intervjuer ger naturligtvis inte heller en komplett och fullständig bild, men målet har varit att fånga upp någon mer aspekt, som inte kommer fram i litteratur och textanalys.

Ett tredje skäl till att använda intervju som kompletterande metod är att intervjun ger en möjlighet att undersöka frågeställningens angelägenhet för någon annan än mig själv och Paul Scott Wilson. I samtal med gudstjänstfirare av olika bakgrund kan jag försöka utröna om den aspekt av predikan jag valt att undersöka tycks spela någon roll för andra.

7.2 Intervju som metod och den kunskap som genereras

Intervju som metod tycks vara något som väcker blandade åsikter bland kvalitativa forskare. Det är en omtyckt metod i betydelsen att den är vanligt förekommande. Både Silverman och Kvale skriver om att vi lever i ett intervjusamhälle, vilket också speglas i forskningen.⁷³ Det svåra med metoden är att värdera den kunskap den genererar. Kan datan från en intervju säga oss något om någon annan verklighet än intervjun själv? frågar till exempel Silverman.⁷⁴ Få forskare tror idag att intervjun kan erbjuda någon direkt väg till människors tankar.⁷⁵ Så hur ska en betrakta och värdera den data som samlas in, eller skapas, genom intervjun?

Kvale och Brinkmann beskriver intervjuaren med två olika metaforer: som malmletare och som resenär. Malmletaren söker efter kunskap i djupen att bringa fram i dagen, kunskap som vilar ofördärvad i intervjupersonens inre. De upphittade malmklumparna uppfattas som objektiva reella data. Resenären däremot beger sig till ett avlägset land och utforskar. Resenären samtalar med invånarna, ställer frågor och berättar om egna upplevelser. De

⁷⁰ Apsers 2011, 99

⁷¹ Jämför också exemplet i stycke 4.2 där jag visar att intervjusvaren i något fall påverkat läsningen av litteraturen.

⁷² Jämför till exempel Pleizier 2010, 150 och 214-216; Gaarden 2015, 69-70.

⁷³ Kvale och Brinkmann 2014, 28; Silverman 2014, 55

⁷⁴ Silverman 2014, 185-187

⁷⁵ Se t ex Börjesson 2003, 77

ursprungliga berättelserna utvecklas och tolkas av resenären. I slutänden leder resan inte bara till ny kunskap utan också till att resenären själv förändras.⁷⁶

För arbetet med den här uppsatsen stämmer bilden av resenären bra. Jag har i intervjuerna gjort en resa på jakt efter perspektiv jag själv inte tänkt på eller funnit på annat håll. Längs vägen har nya frågor väckts, perspektiv förändrats och ny kunskap konstruerats. Huvudmaterialet för uppsatsen är fortfarande predikomanuskripten och med hjälp av kunskap från intervjuerna har detta material kunnat belysas från fler olika håll.

7.3 Intervjuguide

Genomför aldrig en forskningsintervju innan du har rätt ut två saker:

- ditt exakta forskningsämne
- ditt analytiska ramverk⁷⁷

Så skriver Silverman apropå forskningsintervjuer och det är den ena sidan av myntet. Den andra sidan av myntet är bilden jag just nämnde av intervjuaren som en resenär, som inte bara samlar in ny kunskap utan också själv förändras under resans gång.⁷⁸ Det sistnämnda känner vi igen från hermeneutikens bild av cirkeln med förförståelse och förståelse som ömsesidigt påverkar varandra under arbetet. Tillsammans beskriver myntets båda sidor arbetet med intervjuerna i den här uppsatsen. Förberedelse och tankearbete gjordes inför intervjuerna, forskningsfrågan formulerades och analysen förbereddes. Sedan genomfördes intervjuerna och ett resultat därav blev att frågeställningen för uppsatsen kom att skifta en aning.

Mer konkret så genomfördes redan under våren 2016 en pilotstudie där jag arbetade fram en intervjuguide, genomförde tre intervjuer och därefter arbetade om intervjuguiden för att förbättra frågorna. Omarbetningen hade främst till syfte att undvika de missförstånd och sammanblandningar jag uppfattat vid pilotintervjuerna.

Intervjuguiden (se bilaga 4) arbetades då fram efter principen att jag till en början inte berättar vilka aspekter av predikan som jag vill studera, dvs den intervjuteknik som Kvale och Brinkmann kallar för tratteknik.⁷⁹ Först har informanterna fått svara på frågor om sig själva och sin bakgrund i kyrkan och om deras förhoppningar inför en predikan. Därefter gavs informanterna möjlighet att spontant reagera på den nyligen hörda predikan och först därefter närmade vi oss temat för uppsatsen, då jag läste upp delar av den hörda predikan som i min

⁷⁶ Kvale och Brinkmann 2014, 71-72

⁷⁷ Silverman 2014, 191

⁷⁸ Kvale och Brinkmann 2014, 72

⁷⁹ Kvale och Brinkmann 2014, 172-173

analys var antingen tydligt nöd eller tydligt nåd. Informanterna fick då berätta vad de tänkte om de stycken jag läst upp. Här sker naturligtvis en styrning av intervjun. Att läsa upp delar av predikan gör att informanterna påminns om just dessa och risken är att dessa delar hamnar i fokus för den resterande delen av intervjun. Därför var det viktigt att informanterna först fick ge sina spontana reaktioner, innan jag styrde in på för studien särskilt intressanta delar.

Den frågeställning som fått styra arbetet med intervjuguiden var som sagt delvis olik uppsatsens nuvarande frågeställning. När intervjuerna genomfördes var min preliminära frågeställning *Vem tillskrivs ansvar i Svenska kyrkans predikningar idag – människa eller Gud? Och hur upplevs detta av lyssnarna?* Intervjuerna är därför utformade med fokus på vilket ansvar som i predikan tillskrivs människan. Under uppsatsarbetets gång har mitt fokus flyttats, till stor del som ett resultat av intervjuerna, men också genom den litteratur jag har läst och den textanalys jag gjort. Så har fokus istället kommit att ligga på nåden, på Guds handlande, i predikan, något som skulle kunna beskrivas som den andra sidan av samma peng.

Vid tiden för intervjuerna hade jag också en bild av att människans ansvar kanske främst kom fram i samband med att predikanter tog upp olika samhällsfrågor. Därav finns i intervjuguiden ett antal frågor som berör behandlingen av samhällsfrågor i predikan.

Det ska också nämnas att jag under intervjuerna förhöll mig relativt fritt till intervjuguiden och att jag eftersträvade att följa informanterna i det de ville berätta, med andra ord en semistrukturerad intervju.

7.4 Att finna och närma sig informanter

Intervjuerna genomfördes under sommaren 2016, på de två söndagar som valts ut enligt ovan. För varje söndag valdes två gudstjänster ut: en på förmiddagen och en på kvällen. Således genomfördes intervjuerna i samband med fyra olika gudstjänster. Både stad och landsbygd inkluderades och trots att gudstjänsterna är få till antalet eftersträvades geografisk spridning. Därefter togs en kontakt med den präst som ansvarade för gudstjänsten samt med kyrkoherden i den valda församlingen. Frågan ställdes om jag i forskningssyfte fick i gudstjänsten, spela in predikan alternativt erhålla ett predikomanus samt om jag kunde få möjligheten att fråga gudstjänstdeltagarna om de ville låta sig intervjuas. Vid ett tillfälle tackade kyrkoherden nej. I övrigt gavs positiva svar. Prästen har här således fungerat som en *gatekeeper* som gett mig tillgång till fältet.⁸⁰

⁸⁰ Silverman 2014, 248

Vid tre av de fyra gudstjänsterna fick jag en möjlighet att i inledningen av gudstjänsten presentera mig själv som präst och student vid Lunds universitet. Därefter sa jag några ord om varför det är viktigt att studera predikan och så meddelade jag att om någon var intresserad av att svara på frågor så skulle jag finnas tillgänglig efter gudstjänsten. Det gick också bra, framförde jag, att lämna sitt telefonnummer så att intervjun kunde genomföras vid ett annat tillfälle. Att lämna utrymme för informanterna att själva ta kontakt med mig ansåg jag vara viktigt för att kunna uppfylla samtyckeskravet i de forskningsetiska principerna.⁸¹

Vid den fjärde gudstjänsten valde dock prästen att föra min talan åt mig och skötte då presentationen av mig. I denna sades det inte att jag fanns tillgänglig för den som ville låta sig intervjuas. Istället sades det i presentationen att jag skulle stå vid utgången efter gudstjänsten och "hoppa på" slumpmässigt valda informanter, men att dessa då självklart hade rätt att säga nej. Denna presentation gjorde prästen för att måna om sina gudstjänstdeltagare och ville av omsorg om dessa betona frivilligheten i studien. Resultatet blev dock att just frivilligheten kom att äventyras. Hur skulle jag kunna garantera människors frivilliga medverkan om jag själv hoppade på dem? Jag löste detta genom att gå fram till en *grupp* människor som lämnade kyrkan tillsammans och frågade dem om *någon* av dem kunde tänkas medverka vid en intervju. På så sätt fick jag en informant. Ytterligare en informant fann jag genom att känna igen en bekant bland gudstjänstbesökarna, en person som jag träffat vid ett tillfälle tidigare. Med hen tog jag kontakt dagen efter och frågade försiktigt om hen möjligen ville delta i min studie. Fördelen med detta tillvägagångssätt var att jag då råkade få tag i två informanter som inte tyckte att predikan var en särskilt viktig del av gudstjänsten. Vid de tre gudstjänster där informanterna själva fick närma sig mig var alla uttryckligen intresserade av predikan. På detta sätt kom alltså en önskvärd variation in i materialet.

Det kan naturligtvis ifrågasättas om det var klokt att informera om att jag är präst. Det är rimligt att anta att denna vetskap kan ha påverkat informanternas svar under intervjuerna. Vid ett seminarium om intervjuemetod⁸² diskuterades olika etiska aspekter av intervjusituationen och vid detta seminarium lyftes bland annat frågan om en präst bör informera om sin prästroll. På seminariet gjordes bedömningen att det idag är så enkelt och vanligt att man googlar fram information, att en bör ta hänsyn till att informanterna efter genomförd intervju eventuellt googlar forskarens namn. Om informanten då finner att forskaren är präst utan att denne informerat om

⁸¹ Vetenskapsrådets forskningsetiska principer s 9

⁸² Religionsvetenskap och teologi: Metodkurs - avancerad nivå, vt 2016

detta, kan det uppstå en situation där informanten känner sig lurad. Beslutet att informera om att jag är prästvigd var således ett beslut taget av etiska skäl, av hänsyn till informanterna.

Det är svårt att veta hur informationen om att jag är präst har påverkat informanterna och svaren i intervjuerna. Å ena sidan kan en anta att negativa utlåtanden om präster och predikningar generellt har undvikits av informanterna. Å andra sidan kan en också tänka sig att informanterna är mer benägna att uttala sig kritiskt i en intervju med en präst, en "insider" i kyrkan, jämfört med om intervjuaren varit till exempel en student vid journalishögskolan. Prästrollen kan således både ha öppnat en del dörrar och stängt andra.

7.5 Informanterna

Totalt intervjuades 9 informanter: 4 på förmiddagen och 2 på kvällen på Tredje söndagen efter trefaldighet samt 2 på förmiddagen och 1 på kvällen på Sjätte söndagen efter trefaldighet. Som jag ovan nämnt så ansåg 7 av dessa 9 att predikan är en viktig del av gudstjänsten, om än inte alltid den viktigaste.

Alla 9 informanter har stor kyrkvana, vilket i det här fallet betyder att de alla har minst 15 år av regelbundet gudstjänstfirande bakom sig, i flera fall mycket mer än så. Informanterna fick ingen specifik fråga om ålder, men jag bedömer att de alla är mellan 40 och 80 år. 4 av informanterna är män och 5 är kvinnor.

Det är viktigt att ha i åtanke att informanterna har gudstjänstvana och i stor utsträckning menar att predikan är en viktig del av gudstjänsten. Det innebär att människor utan gudstjänstvana eller med mindre sådan inte finns representerade i materialet. Det positiva med att informanterna har stor kyrkvana är att de i intervjuerna kan uttala sig om mer än bara den nyss hörda predikan. Flera av dem har också reflekterat över predikan sedan tidigare.

Det är heller inget problem att gruppen av informanter i vissa avseenden är tämligen homogen eftersom jag inte är ute efter att göra några generaliseringar, men kanske hade en grupp med större variation gett mig ännu fler perspektiv att beakta.

Det som däremot troligen spelar en stor roll för intervjuerna är att många av informanterna har någon form av relation till predikanterna. Någon är till och med arbetskamrat. Andra ser predikanten som "sin församlingspräst". Det är påtagligt i flera intervjuer att informanterna inte vill säga något ont om den egna prästen. Detta bör ha påverkat informanternas frispråkighet.

En alternativ metod, som jag övervägde, vore att skapa en predikosituation utanför den vanliga gudstjänsten och till denna samla ett antal informanter som inte på förhand känner

predikanten. Nackdelen med denna metod vore istället att man går miste om gudstjänstens sammanhang, som enligt andra studier har betydelse för predikolyssnandet.⁸³

Ytterligare ett alternativ, som jag tyvärr inte kom att tänka på förrän efteråt, vore att till varje gudstjänst försöka få med sig någon informant som inte är hemmahörande i församlingen. Jag menar visserligen att det vore ett misstag att ogiltigförklara svaren från de informanter som känner sin församlingspräst, inte minst som jag tror att detta är en vanlig situation på en gudstjänst i Svenska kyrkan, men det vore bra att kunna komplettera med någon informant som inte känner en stark lojalitet mot predikanten.

7.6 Genomförande av intervjuer

Rent praktiskt gick genomförandet till så att fyra informanter intervjuades i samband med gudstjänsten i någon lokal knuten till kyrkan eller på en bänk utanför kyrkan. Fem informanter intervjuades istället över telefon under någon av dagarna direkt efter gudstjänsten. Att informanterna intervjuades under så olika omständigheter gör att alltför långtgående jämförelser mellan intervjuerna inte är lämpliga. Detta har inte heller varit undersökningens mål, då målet ju har varit att från lyssnarna fånga in olika uppfattningar och reflektioner över de hörda predikningarna, främst med avseende på hur nöd och nåd har förkunnats.

Som jag ser det är det inte heller något problem för undersökningen att det ibland har gått två dagar mellan predikan och intervjutillfälle. Den reflektion en gör när det gått en liten tid är lika viktig som den som görs i stunden. Predikan är förhoppningsvis något som en bär med sig mer än tio minuter efter avslutad gudstjänst. Dessutom ingick i intervjuguiden ett moment av påminnelse, vilket jag återkommer till nedan. En fördel med telefonintervjuer är att informanterna då hann tänka efter vad de själva tycker är viktigt i en predikan. Detta kan exemplifieras med att mot slutet av en intervju fick informanten frågan om hen ville ta upp något annat. Informanten sa då att hen skulle "titta i sina papper" och blev då påmind om något ytterligare, om predikan rent generellt, som hen ville berätta.

De genomförda intervjuerna tog ca 25 minuter. En tog så lite som 11 minuter. Informanten ville i det fallet inte gå miste om kyrkkaffet. Här fanns således ytterligare en fördel med telefonintervjuerna: informanterna var i regel mindre tidspressade.

Intervjuerna spelades in och transkriberades sedan. En inspelning (med informant i1) misslyckades. Detta konstaterades direkt efter intervjun och jag satte mig då genast att

⁸³ Se till exempel Pleizier 2010

anteckna ur minnet. Eftersom minnesanteckningarna inte är lika pålitliga som transkriberingarna har jag använt dem sparsamt vid analysen.

7.7 Lyssnande, tillit och tabun

Två viktiga nycklar för genomförandet av intervjuer är det aktiva lyssnandet och tilliten mellan intervjuare och informant. Till viss del uppfattade jag att tilliten fick hjälp av att jag presenterade mig som präst och student vid Lunds universitet, men tillit byggs också upp av aktivt lyssnande. Att lyssna aktivt innebär att man inte bara lyssnar till *vad* som sägs utan också till *hur* det sägs.⁸⁴ Lyssnandet till hur saker sägs blev särskilt viktigt då jag ville undersöka uppsatsämnets angelägenhet för andra än mig själv. Det gav mig anledning att lyssna efter formuleringar som avslöjade att informanten funderat på ämnet tidigare (och någon gång till och med pratat med andra om det) samt att lyssna efter tecken på engagemang i tonfallet och ordvalet.

Tilliten blev särskilt viktig då jag eftersträvade att informanterna skulle känna sig trygga nog att kunna uttrycka sig kritiskt om något/någon de står i relation till (till exempel predikan i sin församling eller till och med den egna församlingsprästen).

En annan svår aspekt av intervjuerna som har med tillit att göra, är att en del frågor och svar rörde sig nära det som skulle kunna vara tabu.⁸⁵ När intervjuerna till exempel kom in på vilka samhällsfrågor som kommer upp i predikan och huruvida människan i samband härmed tillskrivs ansvar, kan en då vänta sig att en informant skulle våga uttrycka att predikan alldeles för ofta handlar om att vi ska ta ansvar för våra medmänniskor och de utsatta i samhället? Är inte en sådan uppfattning i många sammanhang åtminstone gränsande till tabu? I alla fall är det tydligt att det på en del frågor finns svar som är förväntade och önskade i den givna kontexten och svar som inte i samma utsträckning är det. Det har därför varit viktigt att under intervjuprocessens gång reflektera över vad som är tabu och vad som är tillåtet i informantens sammanhang. Det går naturligtvis inte att med säkerhet veta, men ibland visar ordvalet och sättet vi formulerar oss på att vi är medvetna om att det vi säger egentligen inte är helt korrekt i vårt sammanhang.⁸⁶ Sådan information kan vara viktig i tolkningen av informanternas svar. När någon framför en åsikt eller en tanke som *inte* är den önskade i sammanhanget kan det till exempel tolkas som att denna åsikt eller tanke har stor betydelse för informanten eftersom hen väljer att ändå framföra den.

⁸⁴ Kvale och Brinkmann 2014, 180

⁸⁵ Jfr Alvesson och Sköldberg 2008, 338

⁸⁶ Jfr Börjesson 2003, 21

Vid ett par av intervjuerna använde jag en teknik som innebär att intervjuaren presenterar sina egna tankar och därefter ber om informantens reaktion på dessa.⁸⁷ Jag uttryckte då att "Jag har en tanke om att *när* präster talar om aktuella frågor, så handlar det mycket om vilket ansvar som *vi människor* har i de här frågorna. Kan du känna igen dig i den beskrivningen?" Tyvärr ingick inte denna fråga i intervjuguiden och därför inte i flertalet intervjuer. Frågan växte fram under arbetets gång. *När* den ställdes öppnade den, menar jag, för informanten att uttrycka eventuell kritik i linje med den jag uttryckte, utan att för den delen pressa informanten att hålla med mig.

7.8 Intervjuer av predikanter

Den sista pusselbiten i min mångfacetterade metod var att också intervjua de fyra predikanter jag själv lyssnat till. I detta lyckades jag genomföra tre av fyra intervjuer. Under en av dessa tre misslyckades inspelningen. Således återstod bara två intervjuer med predikanterna. Jag gjorde bedömningen att inte gå vidare med detta material, men vill ändå nämna det eftersom intervjuerna av predikanterna säkert också påverkat undersökningen. Återigen den hermeneutiska cirkeln.

7.9 Etiska överväganden

En fördel med dokument som material är, som jag redan nämnt, att de etiska komplikationerna tenderar att bli färre. Det betyder inte att de försvinner helt. I analysen av predikomanuskript fanns också ett etiskt avvägande, nämligen: hur mycket hänsyn skall tas till författaren av manuskriptet och det förtroende som givits forskaren då manuskriptet skickats in? Här måste hänsyn till författaren vägas mot forskningskravet, som säger att den forskning som bedrivs ska hålla hög kvalitet.⁸⁸ Att *inte* lyfta fram de brister som predikomanuskripten visar i förhållande till den teori som valts vore därför inte heller etiskt. Däremot är det viktigt att framhålla, även om det kan tyckas självklart, att uppsatsen inte avser att avgöra vad som är en god eller dålig predikan utan enbart att belysa vissa valda aspekter av predikan, så att dessa aspekter i något annat forum kan bli föremål för samtal. Som Patrik Aspers skriver, med en referens till David Hume, går det inte att härleda vad som bör vara från vad som är.⁸⁹

⁸⁷ Jfr Silverman 2014, 201

⁸⁸ Vetenskapsrådets forskningsetiska principer s 5

⁸⁹ Aspers 2011, 69

När det gäller intervjuerna har jag följt vetenskapsrådets forskningsetiska principer om informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav.⁹⁰ Samtyckeskravet har redan diskuterats ovan, men det kan tilläggas att flera informanter uttryckte en glädje över att deras tankar om predikan efterfrågades. Informationskravet har uppfyllts dels genom att jag i gudstjänsten i korta ordalag presenterat studien och vad den innebär och dels genom att jag inför varje intervju på nytt gett denna information. För att ytterligare stärka att informationskravet uppfyllts hade jag kunnat lämna en skriftlig information till varje informant. Så har dessvärre inte gjorts, men det är något jag tar med mig till eventuella framtida studier.

Konfidentialitetskravet har gjort att både informanter och predikanter har anonymiserats. Jag har också valt att utelämna information som skulle kunna göra det möjligt att identifiera informanterna. Därtill har namn och telefonnummer till informanter förvarats på en plats där de svårigen kan knytas till uppsatsarbetet.

Vad gäller nyttjandekravet har personuppgifter självklart inte använts för andra ändamål än att skriva den här uppsatsen.

IV. Resultat

Innan jag presenterar det resultat jag kommit fram till genom analysen av predikomanuskript vill jag först presentera min syn på möjligheten till generalisering av kvalitativa resultat. Alvesson och Sköldberg menar att generalisering av kvalitativa fallstudier brukar ifrågasättas, men hävdar mot detta att

I ett kunskapsrealistiskt perspektiv, som räknar med icke-observabler i form av mönster och tendenser, gemensamma och underliggande för flera ytfenomen, är *successiva utvidgningar av teorins empiriska tillämpningsområde inom en viss möjlig domän* både möjliga och önskvärda, även för kvalitativa studier.⁹¹

Det betyder för den här uppsatsen att jag inte tror mig kunna avgöra hur nöd och nåd förkunnas i samtliga predikningar i Svenska kyrkan i Lunds stift, men att det ändå går att se mönster som sannolikt upprepar sig även utanför de 19 predikomanuskript som här analyserats.

En annan kritik mot kvalitativa studier är vad Silverman kallar "anekdotism", det vill säga att en bara presenterar exempel som stödjer den egna tesen utan att redogöra för hur vanligt förekommande denna typ av exempel varit i materialet eller för eventuella avvikelser i

⁹⁰ Vetenskapsrådets forskningsetiska principer s 6

⁹¹ Alvesson och Sköldberg 2008, 53

materialet.⁹² Detta har jag försökt motverka i analysen och i presentationen av densamma genom att fokusera de resultat som visar sig *tydligast* i materialet samt att även redogöra för hur vanliga de presenterade mönstren är i materialet. Det innebär att jag ibland använder siffror i redogörelsen för resultaten. Dessa siffror ska inte förstås som att jag gör anspråk på att utifrån dem göra några statistiska generaliseringar. Siffrorna är bara ett sätt att visa läsaren hur vanligt ett visst mönster har varit.

Med de citat och exempel jag presenterar vill jag göra det tydligt vilka avgöranden jag gjort och hur min tolkning är uppbyggd så att läsaren själv kan avgöra om tolkningen verkar rimlig.

När jag presenterar resultaten av analysen av predikomanuskript har jag vävt in vad jag valt att kalla för "belysning från litteraturen" som ett sätt att kommentera resultaten efterhand. I dessa avsnitt har jag framförallt använt mig av Paul Scott Wilsons böcker, som ju är en del av uppsatsens teoretiska ram. Jag har även använt Richard Lischers bok *A Theology of Preaching*, i vilken en del handlar om lag och evangelium i nutida predikan och då jag funnit det lämpligt har jag också utnyttjat annan litteratur för att belysa det funna resultatet.

I presentationen som nu följer har jag samlat resultaten i två kapitel, vars rubriker antyder vad jag har kommit fram till: *Litet utrymme för nåden* samt *Nåd som möjligen inte når fram*. Tillsammans utgör dessa båda rubriker den grund utifrån vilken jag senare ger ett mer kortfattat svar på forskningsfrågan.

De 9 predikomanuskript som hör till den första söndagen, där temat är Förlorad och återfunnen och där texten är hämtad från Luk 15, har jag valt att kalla för grupp 1 eller första gruppen. Denna grupp omfattar predikomanuskript a-i, skrivet med gemener. De predikomanuskript som hör till den andra söndagen, där temat är Efterföljelse och där texten är hämtad från Matt 16, har jag valt att kalla för grupp 2 eller andra gruppen. Denna grupp omfattar predikomanuskript J-S, skrivet med versaler. Vid citerande av predikomanuskripten kommer jag att referera till dessa bokstäver.

8. Resultat 1: Litet utrymme för nåden

8.1 Nådens utrymme

För varje analyserad predikan har en bedömning gjorts av hur stort utrymme nåden får. För att göra detta har jag uppskattat hur stor andel av predikan som består av nåd. De manuskript som

⁹² Silverman 2014, 21

innehållit minst en femtedel nåd har jag bedömt som (relativt) stor andel nåd. De som innehållit mindre än en femtedel av nåd har jag bedömt som liten andel nåd. Att gränsen drogs just vid en femtedel, trots att till exempel Wilsons riktmärke är att ungefär hälften av predikan ska vara nåd, beror på att det i materialet fanns ett tydligt spatium här. Många predikomanuskript hade en femtedel nåd eller något mer och sedan hade nästa kluster av manuskript en betydligt mindre andel nåd.

Naturligtvis säger inte mängden nåd allt. Hur de olika delarna är placerade och var betoningen ligger spelar också roll, men det utrymme nöden respektive nåden får kan säga oss *något* om hur dessa olika delar förkunnas.⁹³

I jämförelsen av *mängden* nåd blev skillnaden mellan de båda söndagarna tydlig. Av de manuskript som hör till söndagen med tema "Förlorad och återfunnen" innehåller 6 manuskript av 9 en stor andel nåd. För söndagen med tema "Efterföljelse" är motsvarande siffra 2 av 10. För att bättre undersöka och illustrera skillnaderna mellan de båda grupperna skapade jag en ytterligare kategori: predikomanuskript med mycket litet nåd. Till dessa har jag räknat de manuskript där bara tre meningar eller färre kan definieras som nåd. *Ett* sådant predikomanuskript finns med tema "Förlorad och återfunnen". Med tema "Efterföljelse" finns 5 manuskript med mycket litet nåd, alltså hälften av manuskripten med detta tema.

Det fanns däremot inget samband mellan *var* i predikan som nåden kom in och det utrymme som nåden totalt sett fick i predikan. Nåden kom ibland in precis i början, för att sedan försvinna igen, ibland kom nåden in i predikans sista meningar och ibland fanns den med till och från i hela manuset från början till slut.

8.1.1 Belysning från litteraturen: Bibeltexten och dess utläggning

Det kan tyckas självklart att två så olika bibeltexter lämnar olika mycket utrymme åt Guds handlande i predikan. Detta var ju också en av tankarna bakom att så olika söndagar valdes ut. Vad Wilson hävdar är att så behöver det inte vara. För Wilson är det centralt för predikantens bibeltolkning att finna det som i eller bakom texten talar om Guds nåd eller Guds goda handlande i världen. Detta gäller också när texten inte uttryckligen beskriver Guds handlande. Wilson skriver att när en text inte säger något om Gud, måste predikanten söka bakom texten efter Gud. Om en predikant inte frågar sig var Gud finns i eller bakom texten, är risken stor att

⁹³ Jämför Wilson 1999, 160

hen sätter igång sin predikoförberedelse och glömmer att få med sig Gud.⁹⁴ Wilson ger också konkreta exempel på hur en som predikant kan göra detta.

Wilson menar vidare att predikanter som bara predikar nåd när den är uppenbar i texten, möjligen reflekterar en vana i kyrkans kultur att inte leta efter nåd, det vill säga att inte leta efter vad Gud gör. Eller kanske reflekterar de sin egen brist på erfarenhet av att identifiera nåden, i texten och i livet.⁹⁵

Detta sätt att resonera är inte något unikt för Wilson. När Luther tolkar bibeln, skriver Bengt Hägglund, gör han det med Kristus som bibelns centrum.⁹⁶ Det innebär att även texter som inte handlar specifikt om Kristus eller om uppståndelsen och Guds nåd ändå enligt Luther ska läsas och tolkas i ljuset av dessa.

När Martin Lönnebo, en av våra främsta svenska homileter, ska beskriva predikantens uppgift skriver han att denna är att finna evangeliet i en text och att inkarnera det i de faktiska förhållanden som församlingen lever i.⁹⁷

Richard Lischer skriver att predikanter idag alltför ofta predikar *om texten* istället för att beskriva vad *Gud gör*. Lischer menar att predikanter efter många års utbildning i den akademiska miljön tenderar att förklara textperikopen utan att sätta in den i evangeliets större sammanhang. Vi glömmer, menar Lischer, att Gud genom dessa ord talar till sitt folk.⁹⁸ Avgörande är med andra ord att predikanten söker efter Guds handlande och tilltal både i och utanför den text som ska predikas.

8.2 Guds aktivitet

För varje predikan antecknade jag de verb som uttryckte Guds aktivitet, dvs. allting som kunde svara på frågan "vad gör Gud?". Jag ville bland annat se om Gud var aktiv eller passiv. Här skilde jag mellan uttryck som till exempel "Gud har lovat att visa omsorg om mig" (manuskript c) och uttryck som "Med ljus och lykta letar Gud efter vägar in i våra tillstängda hjärtan" (manuskript e). Det första citatet har jag bedömt som ett uttryck för att Gud gör något relativt passivt. Det andra citatet har jag bedömt som att Gud gör något aktivt. På liknande sätt har jag bedömt "Gud gläds i varje människa som söker och finner" som ett uttryck för att Gud gör något relativt passivt, medan "Gud letar in i våra djup" har bedömts som ett uttryck för att Gud gör

⁹⁴ Wilson 1999, 40-42

⁹⁵ Wilson 1999, 160

⁹⁶ Hägglund 2002, 40

⁹⁷ Lönnebo 1977, 54

⁹⁸ Lischer 2001, 46

något aktivt. Här finns naturligtvis ingen knivskarp gräns mellan vad som är aktivt eller passivt. Uttryck som att "bry sig om" kan till exempel både innefatta en mängd aktiviteter som en kan göra när en bryr sig om någon, men det kan också handla om en passiv önskan att det ska gå någon annan väl. En trubbig tumregel jag använt mig av har varit att fråga mig om verbet går att utföra sittandes på soffan eller varandes på avstånd. Att sätta värde på något, att lova, att bry sig om, att vilja att ingen ska gå förlorad är alla exempel på saker man kan göra sittandes på soffan eller varandes på avstånd från den andra. Således har jag bedömt dessa aktiviteter som relativt passiva. Trots att denna tumregel fortfarande ger utrymme för olika tolkningar och trots bristen på knivskarpa gränser har ett mönster blivit tydligt: de predikomanuskript som har temat "förlorad och återfunnen" gestaltar en betydligt mer aktiv Gud än de som har tema "efterföljelse". I den första gruppen predikomanuskript framgår det att Gud söker, går över gränser, "gör allt han kan", hjälper oss att sopa osv. I den andra gruppen predikomanuskript framgår det att Gud har lovat att vara med oss, att Gud ser oss samt att Gud älskar oss.

Skillnaden mellan de två grupperna av predikomanuskript består således både i hur stort utrymme man ger nåden och hur aktiv Gud är i skildringen. Grupp 1 skildrar en aktiv Gud som dessutom ges ett relativt stort utrymme i predikan, medan grupp 2 skildrar en passiv Gud, ibland till och med frånvarande, som dessutom ges ett relativt litet utrymme.

8.2.1 Belysning från litteraturen: För att nåden ska höras

Wilson menar att ungefär halva predikan ska handla om nöd och den andra halvan om nåd. Det innebär att många av de predikningar som i min analys bedömts ha relativt stor mängd nåd i Wilsons ögon har liten mängd nåd. Här menar Wilson själv att han skiljer sig både från den praxis han har iakttagit och från flera homiletiska skolor, där nåden i bästa fall kommer in som en liten twist mot slutet av predikan.⁹⁹ Wilson menar att nåden måste få ta plats för att uppfattas tydligt av lyssnarna. Predikanten ska därför på olika sätt måla upp Guds handlande och låta denna bild bli en stor del av predikan.

Om Guds aktivitet skriver Wilson:

Where in the sermon do people see God acting, doing something that makes a difference in the problems of world [...]? Either God is active and at the center of all life, working for the good of all people everywhere, or God is passive and irrelevant.¹⁰⁰

⁹⁹ Wilson 1999, 78

¹⁰⁰ Wilson 1999, 23-24

Wilson skriver också, att om nåden ska bli stark måste predikanten använda sig av kraftfulla, aktiva verb när hen berättar om Gud. Det duger inte att alltid berätta om Guds passiva iakttagande. Han skriver:

Listeners need strong verbs to reinforce the theological truth that God is not passive and remote but active and involved, loving and compassionate.¹⁰¹

Ett av de vanligaste misstagen predikanter gör när de vill förkunna nåd, menar Wilson, är att tala om Gud i "nonaction verbs".¹⁰² Att Gud är närvarande, att Gud ser, hör och bryr sig om hjälper inte lyssnare som befinner sig i nöd och i behov av att Gud gör något. Gud är inte bara en åskådare, skriver Wilson, Gud bryr sig tillräckligt mycket för att bli involverad – och till och med dö på ett kors.¹⁰³

Wilson skriver att en anledning till att predikanter oftare talar om Gud i försiktiga, vaga och passiva uttryck är att det är betydligt riskablare att göra anspråk på att kunna tala om vad Gud aktivt gör. Att uttala sig konkret om vad Gud gör är riskabelt. En riskerar att ha fel eller vara för onyanserad i sitt uttryck.¹⁰⁴ Dessutom vet vi inte vad som händer härnäst. Kan en till exempel säga sig se Guds hand i ett nyligen slutet fredsavtal trots risken att detta bryts redan i eftermiddag?¹⁰⁵

8.3 Aktiv kanske, men inte alltid så framgångsrik

Efter att ha läst ett antal predikomanuskript i grupp 1 fann jag att det stod en hel del om hur Gud *söker* människan, men i några av dem stod det påfallande lite (eller inget alls) om hur Gud också *finner* människan. Här förmedlas alltså bilden av en aktiv Gud, aktiv i sitt sökande efter människan. Samtidigt förmedlas bilden av en inte så framgångsrik Gud, en Gud som söker utan att finna. Det fick mig att fundera över hur Gud lyckas med sina andra förehavanden i predikomanuskripten. Var det möjligen ett mönster att det i manuskripten står mer om vad Gud *vill* och vad Gud *söker* än om vad Gud faktiskt *gör* och *lyckas med*?

En närmare undersökning gav att enbart 6 av 19 predikomanuskript framställer att Gud också lyckas med vad Gud företar sig, till exempel att Gud söker och finner, dog och uppstod eller lovade att vara med och sedan var med. I övriga manuskript var det antingen oklart vad

¹⁰¹ Wilson 1999, 44

¹⁰² Wilson 1999, 162

¹⁰³ Wilson 1999, 162

¹⁰⁴ Wilson 1999, 199

¹⁰⁵ Wilson 1999, 203

Gud överhuvudtaget försökte göra eller också var det oklart hur det gick för Gud. I ett flertal predikningar betonades mer vad Gud *vill göra* än vad Gud faktiskt *gör*.

8.4 Jesus förkunnas främst som lärare eller förebild

I min predikoanalys undersökte jag hur Jesus framställs i de olika predikomanuskripten. Avsikten var att se om det stod om Jesus eller om Kristus samt att bedöma om Jesus främst framställdes som en förebild att följa, och därmed något som enligt mina definitioner av nöd och nåd skulle räknas som nöd, eller om Jesus framställdes som en gåva och därmed skulle bidra till det jag i den här uppsatsen kallar för nåd. Resultatet visar att Jesus främst kallas för just Jesus, namnet Kristus används betydligt mer sällan.

Antalet predikomanuskript som vid minst ett tillfälle framställer Jesus som en förebild är 11, medan de som framställer honom som en gåva bara är 6. I samtliga av dessa 6 manuskript framställs Jesus också på något annat sätt och alltså inte enbart som gåva. Jesus allra främsta funktion i predikomanuskripten är dock inte någon av dessa mina förväntade funktioner, utan funktionen att vara lärare. I hela 12 av 19 predikomanuskript är Jesus den som undervisar.

Detta framkommer i formuleringar som till exempel:

Jesus vill få oss att förstå... (predikomanuskript c)

Jesus berättar liknelsen... (predikomanuskript d)

Jesus vill att vi funderar över... (predikomanuskript P)

Utöver dessa tre nämnda funktioner fann jag också att Jesus i två av predikomanuskripten framställs som medvandrare. Ett citat från predikomanuskript J får illustrera detta:

Ta ditt kors och följ mig.

Han säger så. Han som går här bredvid.

Bara ett av predikomanuskripten nämner inte Jesus överhuvudtaget.

I detta sammanhang bör vi komma ihåg att temat för den ena söndagen är just efterföljelse och att denna rubrik troligen inbjuder till att lyfta fram Jesus som förebild.

8.4.1 Belysning från litteraturen: ett gott exempel är inte goda nyheter

Bengt Hägglund skriver i sin bok *Arvet från reformationen* att Luther menar att evangelium ska vara ett tal eller en historia om Kristus, men att denna historia ska ha till syfte att väcka tro och inte bara förmedla information. Det innebär att Kristus inte bara ska predikas som ett exempel att leva efter utan framförallt som en gåva att ta emot. Detta är viktigt därför att om man predikar Kristus enbart som en förebild, så gör man ingen skillnad på Kristus och helgonen. Luthers

egen predikan, menar Hägglund, håller samman Kristus som exempel och Kristus som gåva, bland annat i att Kristus är ett exempel genom att vara en gåva. På liknande sätt som Kristus gett sig själv för människorna, ska vi försöka ge oss själva som gåva till varandra.¹⁰⁶

Även Wilson skriver om att predikan inte får bli en berättelse som bara beskriver Jesus som en förebild att försöka leva upp till. Istället, menar Wilson, ska Jesus porträtteras som en räddare, en som utrustar oss och ger oss kraft.¹⁰⁷ Risken att beskriva Jesus enbart som en förebild, och därmed förminska honom, skriver Wilson vidare, är som störst för dem som allra mest engagerar sig i rättvisefrågor, något jag upplever som vanligt bland präster i Svenska kyrkan i Lunds stift idag.

At least half the sermons I hear are moralistic. These sermons usually preach Jesus-our-example and think that by mentioning his good behavior they have preached the gospel.¹⁰⁸

Så skriver Richard Lischer och menar att inget gott exempel, inte ens Kristus ultimata exempel på oppoffring, utgör goda nyheter. Att predika Kristus som en förebild är som att peka på någons storasyster och fråga varför inte vederbörande kan vara lite mer som sin syster. Det svåra med denna form av moralistiska predikningar, som Lischer kallar dem, är att moralismen är så nära sanningen. När en låter alla bibeltexter vara lika viktiga blir bibeln en bok full av goda förebilder att leva upp till.¹⁰⁹

Bernice Sundkvist menar att ett rent förkunnande av evangelium måste svara mot Guds handlande för mig, dvs. Att nåden förkunnas villkorslöst. En motsats, skriver Sundkvist, är då evangeliet görs till ett ideal att förverkliga.¹¹⁰

8.5 Antropocentriska predikningar med terapeutiska drag

I den andra gruppen av predikomanuskript är det som jag redan visat vanligare att nåden inte får så mycket utrymme. I denna grupp finns fem av de sex predikningar som har tre meningar av nåd eller mindre.

I denna grupp finns också 6 av de 7 predikomanuskript som jag bedömer som antropocentriska, det vill säga de som har människan i centrum. Predikomanuskript N får stå som exempel för vad jag bedömer som en antropocentrisk predikan. I detta manuskript står det

¹⁰⁶ Hägglund 2002, 127-133

¹⁰⁷ Wilson 1999, 208-209

¹⁰⁸ Lischer 2001, 45

¹⁰⁹ Lischer 2001, 45-46

¹¹⁰ Sundkvist 2003, 61

först om hur det i tidningar står att vi ska förverkliga oss själva, ta plats och synas. Sedan konstateras att dagens bibeltexter handlar om att vi ska förneka oss själva. Predikanten frågar sig så hur man kan vara kristen och modern samtidigt och menar att hen ofta får frågor av barn och ungdomar om vad en präst egentligen får lov att göra. Efter ett antal exempel på vad som ifrågasätts om en präst får göra övergår predikanten till att hen för egen del lever efter kristna värderingar och att det som gör hen till kristen inte är de regler som folk tror att hen måste följa, utan det faktum att hen följer Jesus. "Det är hans undervisning, bibelordet, det är samtalet med honom, bönen och det är delandet med alla andra kristna, mässan som gör att jag är kristen." (Märk väl att dopet inte nämns här.) Därefter följer ett längre stycke om att predikanten valt att ta sitt kors och förneka sig själv samt om att hen inte tror att man kan köpa sig framgång med pengar. Däremot, står det i manuskript N, ska man också tycka om sig själv och älska sin nästa. Precis som Jesus så ska vi se varandra. Predikan avslutas med orden "Genom att ta sitt kors och följa Jesus tror jag att vi ser vägen, livet här och nu, betydligt lättare än om vi är så blint fokuserade på att nå ett mål".

Det står alltså både om Gud och Jesus i detta predikomanuskript och det framgår också att Jesus är en central gestalt. Ändå vill jag hävda att det här predikomanuskriptet är antropocentriskt. Det centrala i manuset är människan och hennes liv, de kristna värderingarna och vad som gör människan lycklig. Jesus finns med som en förklaring till vad som gör människan till kristen.

En del av dessa mer antropocentriska predikomanuskript lånar tankegodis från psykologins och terapins värld. I predikomanuskript S handlar det till exempel om att kunna skilja mellan sina mimetiska begär och sina djupt liggande behov. Här refereras det också till Maslows behovspyramid. I predikomanuskript g ligger fokus på att få erfara en känsla av helhet och att hantera förlusten av det förgångna. "Vägen vidare stavas tillit" står det i detta predikomanuskript, utan att det framgår vad eller vem det är en ska ha tillit till.

Predikomanuskript K, N och P ställer alla frågan om hur vi vill leva våra liv och om vad som ger en upplevelse av mening.

Till de antropocentriska predikningarna räknar jag också predikomanuskript Q, vars huvuddel består av en berättelse om Maximilian Kolbe och där fokus till exempel inte är att Kolbe får sin kraft och inspiration från Gud utan att vi andra kan se Kolbe som en inspirerande förebild.

8.5.1 Belysning från litteraturen: att peka mot människan är att ge ett falskt hopp

Nu är vi inne på en av Wilsons huvudpoänger i *The Four Pages of the Sermon*, nämligen den att en predikan alltid ska peka mot Gud. Det finns ingen annan anledning att predika, skriver Wilson.¹¹¹ Att lägga fokus på vad människor gör är dock lätt hänt, menar han, för vad människor gör är viktigt. Men det är ännu viktigare vad Gud har gjort och gör i Jesus Kristus och genom den helige Ande.¹¹²

När fokus ligger på människan, hennes handlingar och hennes potentiella förmåga att förändras förblir Gud en avlägsen Gud. Dessa predikningar blir antropocentriska, skriver Wilson, och eftersom de bara pekar i människans riktning så predikar de ett falskt hopp. De predikar det omöjliga som om det vore möjligt.¹¹³

Wilson varnar också för att fokusera en enskild människas handlingar i försöket att förkunna nåd. En berättelse om nåd blir inte nåd om vi bara fokuserar på personen som utför handlingen och inte på hur Gud alltid ligger bakom goda handlingar. Han nämner som exempel att en fantastisk berättelse om Moder Teresas goda handlingar mot någon i slummen oftast fungerar som en dom för lyssnarna eftersom deras egna handlingar inte går att jämföra med Moder Teresas. Om en däremot pekar på hur Gud handlat i och genom hennes liv så kan lyssnaren känna sig stärkt.¹¹⁴ Predikomanuskript Q, som berättar om Maximilian Kolbe, följer det mönster Wilson varnar för genom att fokus främst riktas på Kolbe och bara i andra hand på Jesus som kallar Kolbe (och som även kallar oss).

Det lånade tankegodset från psykologins värld kan belysas med Ole Jacob Madsens bok *The Therapeutic Turn* som beskriver "terapi-kulturen" och hur denna även kommit att integreras i religionen. Madsen menar att protestantisk kristendom sedan länge har inkorporerat det terapeutiska projektet och att detta märks i hur Gud närmast skildras som en rådgivare eller en kosmisk terapeut som har till uppgift att bidra till individens hälsa och välbefinnande. Individens står i fokus och relationen till religionen är instrumentell. Resultatet blir en terapeutisk kristendom som bara till en viss grad förser människor med kontakt med någonting som transcenderar jaget. Ett exempel på budskap som lånats in från psykologins värld är enligt Madsen att var och en ska ta ansvar för sitt eget liv. En hel del nutida religion kan enligt Madsen förstås som en dyrkan av självet.¹¹⁵

¹¹¹ Wilson 1999, 40

¹¹² Wilson 1999, 257

¹¹³ Wilson 1999, 115

¹¹⁴ Wilson 1999, 220

¹¹⁵ Madsen 2014, 46-50

Visst stöd får Madsen av Margareta Brandby-Cöster som skriver att det är lätt hänt att en som predikant förväxlar sig med olika slags gurus och eftersträvar att vara underhållare eller terapeut. I detta, menar Brandby-Cöster, sviker predikanten sitt uppdrag.¹¹⁶

9. Resultat 2: Nåd som möjligen inte når fram

Som redan nämnts går det inte att utifrån predikomanuskript avgöra vad som av åhörarna uppfattas eller hur det tas emot. Det är därför inte heller min avsikt att under den här rubriken argumentera för att det som sägs om Guds handlande i de analyserade predikomanuskripten inte når fram till gudstjänstfirarna. Däremot vill jag visa att den nåd som förkunnas inte ges de bästa förutsättningarna att nå sina lyssnare, bedömt utifrån vad bland andra Wilson och Stuempfle skriver. Tydligast blir detta i hur nåd och nöd blandas i manuskripten.

9.1 Nöd och nåd blandas

I mitt analysarbete har några av de största frågorna handlat om vad Gud gör i predikan och om vem som egentligen har ansvar för vad, människa eller Gud. Det har inte alltid varit enkelt att reda ut, vilket i sig är en del av resultatet. Det jag har definierat som nöd respektive nåd har ofta blandats i predikomanusen. Predikomanus c ger ett exempel:

Jag tänker på den [den] dagen vi upplever vilsenheten, den dagen vi känner oss förlorade, den dagen vi drabbas av fullständig ånger. Då behöver den röda mattan vara utrullad och kyrkan behöver på det tydligaste sätt gestalta förvissningen, att nästan alltid är värdig och älskad att på nytt omslutas av Guds hägn.

Inledningen av det här citatet tycks vilja säga att *vi* också kan känna oss förlorade och då ska vi veta att vi är älskade och att vi alltid kan komma åter till Gud. Men en noggrann läsning av resten av citatet visar att det inte är vad som står. Istället talas det om att *nästan* alltid är värdig och älskad samt att *kyrkan* behöver gestalta denna förvissning. Beroende på hur man som lyssnare definierar, och relaterar till, ordet "kyrka" så kan detta citat mycket väl tas som en uppmaning att vara del av dem som för nästans skull ska gestalta förvissningen om Guds kärlek. Här blandas alltså nåd och nöd på ett sätt som gör det svårt för lyssnaren att urskilja vad som är vad. Vad är Guds löfte till mig och vad är mitt ansvar gentemot nästan?

Predikomanuskript K är ett av de manus som har minst nåd och den nåd som finns här står nära nöden:

¹¹⁶ Brandby-Cöster 2008, 81-82

Våra liv som är en gåva från Gud, en gåva fylld av förtroende, och jag har ytterst svårt att tänka mig, att Gud vill att vi skall slarva bort denna gåva genom att leva som reklammakarna tycker.

Nåden i det här citatet finns i dess inledning: våra liv är en gåva från Gud. Här får vi alltså veta att Gud på något sätt gett oss livet. Därefter får vi omedelbart veta att denna gåva är fylld av förtroende och att vi inte ska slarva bort den. Här finns alltså en gåva och ett krav i en och samma mening. Ett liknande exempel finner vi i predikomanuskript N:

Jesus han ser människan, ecce homo, det är framförallt det vi skall göra, se [...] oss själva som [den] människa vi är skapta till och se våra medmänniskor, se dem i ögonen och se hur Gud älskar var och en av oss.

Påståenden om nåd, om att Jesus ser människan och att Gud älskar var och en av oss, varvas med kravet på oss människor att också vi skall se våra medmänniskor.

Det finns också exempel på att nöd och nåd står tätt ihop, men att de inbördes relationerna förklaras. Hela predikomanuskript R handlar om att det är människans ansvar att lämna över ansvaret/makten till Gud. I detta manuskript står nöd och nåd om vartannat, men här finns också ett försök att reda ut de inbördes relationerna mellan nöd och nåd. Det handlar således mer om ett klargörande än ett sammanblandande. Så här inleds predikomanuskript R:

Det finns en Gud. Det är inte du.

Den insikten är första steget på vägen till vishet. Kanske låter som dåliga nyheter men tänker vi efter så är det mycket goda nyheter.

Det innebär att någon som är mkt klokare och mer kompetent har hand om alltihop. Det är hans jobb att vara Gud. Det är mitt jobb att låta honom vara den han är.

I skiljandet på nöd och nåd har jag också varit öppen för att finna det som Wilson kallar för uppdrag eller mission. Något sådant har jag inte funnit. Det finns predikomanuskript som mot slutet ger en uppmaning till lyssnaren och där denna uppmaning formuleras som ett svar på den nåd som gestaltats i predikan, men ingenstans görs denna uppmaning så konkret och avgränsad som Wilson beskriver den. Istället formuleras till exempel att vi alla ska gå ut och tjäna den enskilda medmänniskan (c), att vi ska gå ut och söka efter det som förlorats (h) eller att vi ska ställa våra liv i Herrens tjänst (P).

9.1.1 Belysning från litteraturen: För snabba hopp mellan nöd och nåd

Här vill jag återvända till det jag redan nämnt om att det för Luther är viktigt att försöka skilja på lag och evangelium. För om en blandar ihop lag och evangelium, menar Luther, blir resultatet

att evangelium försvinner ur bilden. Nu är ju Luthers begrepp inte desamma som nöd och nåd, men jag vill mena att sammanblandningen ändå kan få liknande konsekvenser.

Stuempfle håller med Luther om vikten av att som predikant skilja på lag och evangelium. Han menar att skillnaden mellan lag och evangelium kan bli mer distinkt i en predikan än den är i bibeltexten, och liksom Luther själv menar Stuempfle, att när lag och evangelium blandas ihop kollapsar båda. Om inte lagens kraft kommer fram, framstår nåden som onödig och om evangeliet på något sätt presenteras som ett nytt krav på oss, blir vår situation än mer hopplös och det finns ingenting kvar som kan frigöra oss från en omöjlig börda.

117

Wilson skriver att när nöd och nåd blandas på samma plats i predikan istället för att delas upp och finnas i olika delar av predikan, försvinner spänningen emellan dem. Han menar att detta är ett av de vanligaste misstagen predikanter gör i sitt förkunnande av nåd: att man hoppar för snabbt fram och tillbaka mellan nåd och nöd.¹¹⁸ Han beskriver här hur det typiskt kan gå till:

on the occasions when the focus momentarily seems to shift to God and what God does, it quickly returns to what humans must do. The practice is problematic because neither the trouble nor the grace comes fully into focus or is experienced.

Detta sistnämnda stämmer väldigt väl med vad jag funnit i min analys.

9.2 Nöden i nya bilder och exempel; nåden i stora, ofta slitna, ord

På ett föräldramöte på förskolan visar pedagogerna hur de har arbetat med läroplanen för förskolan. De presenterar vad som står i läroplanen: "Förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar sin skapande förmåga och sin förmåga att förmedla upplevelser, tankar och erfarenheter i många uttrycksformer som lek, bild, rörelse, sång och musik, dans och drama." Därefter konkretiserar de hur detta har genomförts: "Vi har lekt med lera". De stora orden och fina formuleringarna får bli kött i det konkreta exemplet. Vi föräldrar kan se det framför oss.

I de undersökta predikomanuskripten har jag funnit att predikanterna ofta har gjort så med nöden. Nöden har ofta klätts i nya bilder och getts konkreta exempel, likt lekandet med lera. Nåden däremot har stannat kvar på "läroplansnivån" i min liknelse. Här har inte getts några konkreta exempel *eller* nya bilder. Nåden har stannat kvar i de stora orden och inte blivit kött på samma sätt som nöden.

¹¹⁷ Stuempfle 1978, 17

¹¹⁸ Wilson 1999, 163

De allra flesta predikomanuskripten (14 av 19) inleds med just nöd. Det kan vara nöd från bibelberättelsen eller nöd från den egna vardagen. I flera predikomanuskript illustreras här hur det kan vara att tappa bort eller förlora något. I något fall ges en bild av det politiska läget. En predikant refererar en bok som diskuterar människans värde. En annan refererar en artikelserie i Svenska Dagbladet, där samtidsmänniskans brist på olika saker diskuteras. Ytterligare någon beskriver ett helgon som inspiration till ett liv i efterföljelse. Med andra ord: nöden både analyseras, kläs i för den aktuella predikan *nya bilder* samt *exemplifieras*. Eftersom citaten som visar detta tenderar att bli långa har jag valt att bara lyfta fram ett. Detta är från predikan d:

Hur mycket är en människa värd? Kan man sätta ett belopp på en människas liv? Själva frågan är provocerande. Det borde ju vara självklart att en människas liv har ett värde mycket högre än det som man kan uttrycka i kronor eller dollar. Men verkligheten ser annorlunda ut. Den tyske journalisten Jörn Klare har skrivit en bok och gjort en dokumentärfilm med titeln 'Hur mycket är jag värd?' (boken 2010). Han gjorde det under en tid i livet när han kände sig helt värdelös. Han hade blivit kroniskt sjuk, levde av en dagersättning för långtidssjuka och visste inte om han någonsin skulle kunna jobba som journalist igen. Han började att forska om alla möjliga sammanhang där det sätts ett pris på människoliv: försäkringar, militär, politik, sjukvård, och människohandel. I några sammanhang är det rent av människoföraktande att sätta ett pris, i andra är det en nödvändighet. Kommunstyrelser i Tyskland räknar med ett värde på 1,2 mio. Euro ca 12 mio. Kronor per människoliv i frågan om det är lönt att sätta upp ett trafikljus eller inte. Anhöriga av amerikanska soldater som dödades i Afghanistan erhöll 400.000 Dollar skadestånd av den amerikanska regeringen. (Anhöriga av afghanska offer som dödades fick 2500 Dollar). Skulle man sälja alla organ av en människa skulle det bli kring 250.000 Dollar. Och i Albanien kan man få en kvinna för 800 Euro. Hur mycket är en människa värd?

Citatet är långt, men längden är en del av det jag vill visa: att just såhär utförligt och konkret beskrivs och exemplifieras nöden i predikomanuskripten. Lyssnaren har god möjlighet att se den framför sig. När det sedan kommer till nåden är det betydligt glesare med dessa olika bilder och exempel från historien, samtiden och det egna livet. Istället formuleras nåden ofta på något av följande sätt:

Manuskript b:

Men i Guds ögon är vi ändå oändligt värdefulla. Människovärdet är oskattbart. Och Gud vill inte förlora någon enda av oss och gör allt han kan för att hitta oss igen.

Manuskript d:

Det spelar ingen roll om någon annan beräknar ditt värde på 400.000 Dollar eller 2500 Dollar eller 800 Euro. Du är ovärderlig, av oändlig[t] värde i Guds ögon. Och ingenting

kan ändra på det. I världen händer det, att det absoluta värdet av en människa kränks och missaktas. Men Gud är garant för vårt värde. I Guds ögon är du oändlig[t] värdefull.

Manuskript i:

Vi är kvar i Gud även när vi inte själva är medvetna om det. För Gud letar ständigt efter oss. Guds glädje vill ständigt blåsa liv i varje ögonblick och Guds fokus ligger på återfinnandets glädje.

Manuskript Q:

Vi får ta emot den ultimata kärleken. Den kravlösa nåden där vi alla blir förlåtna, mottagna och älskade av Gud. Jesus bär såret åt oss och befriar oss från [det]. Den [dvs. kärleken] är oss given och villkorlös. Gud blir ibland avbildad som en hönsamma och vi hennes barn blir skyddade under hennes vingar.

Manuskript S:

Med Kristus har vi givits en ny möjlighet att åter igen komma i livsgemenskap med Gud...

I 15 av de 19 analyserade predikomanuskripten beskrivs nåden *huvudsakligen* med dylika formuleringar. I den första gruppen är siffran 8 av 9. Kontrasten till hur nöden gestaltas är stor. 4 av 19 manuskript har dock funnit nya bilder och ett spänstigare språk för nåden, även om konkreta exempel saknas även i dessa. I predikomanuskript h ges vi en bild från företagsekonomin. Predikanten förklarar begreppet inkurans, ett begrepp som säger att 3% av ens lagerhållning kan räknas bort eftersom den består av inkurans – oanvändbara varor. Predikanten förklarar sedan att ingen människa för Gud kan vara inkurant. Här finns också en bild för att människan inte själv behöver finna Gud. Likt ett barn som gått vilse i skogen behöver en, som människa när en känner sig förlorad, bara ställa sig och krama ett träd och vänta på att bli funnen.

Predikomanuskript J använder en bild från ett konfirmandläger där det varit påskvandring. Nåden består i att lyssnaren bjuds in att stå vid den tomma graven och se alla de vita plaststolar (en bild som använts för att symbolisera det kors en människa måste bära) som ligger slängda bredvid den bortrullade stenen.

Manuskript L beskriver nöden som att trampa i djup snö och nåden som att få gå i Jesu fotspår, som gör det lättare att gå i den djupa snön.

Manuskript R, slutligen, beskriver nåden som att Jesus har fått bilnycklarna till den bil människan färdas i på livets väg.

Möjligen bör dock också predikomanuskript Q nämnas här. I Q finns den abstrakta nåd som jag citerat ovan, men här finns också ett citat från psalmbokens psalm 288, som bör räknas som en mindre sliten form av nåd, eller bön om nåd.

9.2.1 Belysning från litteraturen: nåd i klyschor

Här vill jag lyfta fram vad Richard Lischer kallar för "Preoccupation with Analysis". Lischer menar att predikanter idag ägnar sig för mycket åt att analysera det moderna samhällets problem eller människans belägenhet. Efter en lång analys av problemen, menar Lischer, lägger vi till några ord av nåd. Han skriver:

To an over-refined analysis, the preacher may add, if there is enough time, a gospel cliché ("Jesus died for our sins") or a gospel so abbreviated, simplistic, or unreal that it leaves the problems unanswered. The result of this preaching is frustration.¹¹⁹

Bilden stämmer med vad jag funnit i mitt material: att mer kraft ägnas åt att utlägga nöden än nåden.

Troeger & Tisdale skriver i *A Sermon Workbook: Exercises in the Art and Craft of Preaching* att en av predikantens största frestelser är att antingen använda stora ord och koncept i predikan utan att förklara dem alls eller att falla offer för användandet av klischéer. Utmaningen är att istället relatera de stora teologiska koncepten till livet här och nu.¹²⁰

I en norsk mastersuppsats med titeln *Nåde over nåde - En kvalitativ undersøkelse av predikanter* skriver Thor-André Holten om hur predikanter i Norge förkunnar nåd. Holten menar att predikanterna i flera av hans analyserade predikomanuskript har använt sig av inlärdas fraser. Med inlärdas fraser avses "klisjéer og/eller definisjoner som en har ervervet fra andre muntlige eller skriftlige kilder uten videre selvrefleksjon".¹²¹

Holten diskuterar också hur detta relaterar till vad Marianne Gaarden skriver i *Prædikenen som det tredje rum* om att predikantens ethos hör ihop med vad lyssnarna upplever som autentiskt. Gaarden skriver att hennes intervjuer med predikoåhörare visade att upplevelsen av predikan, predikanten och gudstjänsten var tätt sammanvävda samt att upplevelsen av just predikanten ofta framstod som överordnad de övriga. Det som i sin tur avgjorde uppfattningen om predikanten, och därmed intresset för själva predikan, var dels predikantens autenticitet, dels predikantens attityd gentemot församlingen. Autentisk är den präst som gudstjänstdeltagarna upplever som närvarande, sig själv, personligt engagerad och inte minst sann mot sin egen tro. Gaarden menar att gudstjänstbesökarna i lika hög grad riktar uppmärksamheten åt prästens relation till det hen säger som åt innehållet i predikan. Så skiljer

¹¹⁹ Lischer 2001, 44

¹²⁰ Troeger & Tisdale 2013, 89

¹²¹ Holten 2016, 49

till exempel gudstjänstbesökarna på om det prästen säger är predikantens livsnerv eller bara teologisk kunskap. En informant säger just att predikan blir ointressant när den blir en uppräknning av klichéer.¹²²

Vi kan inte veta hur alla de insamlade predikomanuskripten uppfattades av åhörarna då de predikades, men jag vill utifrån Gaardens resonemang mena att det är mer troligt att en som lyssnare uppfattar predikantens personliga engagemang i nåden när predikanten på olika sätt har konkretiserat den istället för att presentera den med abstrakta resonemang och ibland inlärd fraser.

9.3 En lång rad av nåd

I den första gruppen predikomanuskript ges nåden större utrymme än i den andra. Det gör att en del resultat blir tydligare i den första gruppen, särskilt med avseende på hur nåden gestaltas. Jag vill här lyfta ett sådant intressant resultat.

I 4 av 9 predikningar i den första gruppen presenteras nåden närmast som en lista på vad Gud gör. Istället för exempelvis *en* bild som utförligt beskriver vad Gud gör, så får lyssnaren här höra om en rad olika saker Gud gör. I predikomanuskript b nämns till exempel att Gud gör allt för att hitta oss, att Gud gläder sig över den som vänder tillbaka, att Gud omsluter, tar emot, lovar att aldrig överge oss, att Gud älskar oss, att Gud vill att vi delar hans gemenskap, att Gud söker den som blivit borttappad samt att Gud gläder sig över varje enskild familjemedlem. Det kan tyckas att med en så lång lista av nåd måste nåden rimligen ha nått fram till lyssnaren, men Wilson hävdar det motsatta.

9.3.1 Belysning från litteraturen: Raden av nåd riskerar göra predikan sentimental eller banal

Just detta att stapla nåd på nåd beskriver Wilson som en vanlig fälla. Det riskerar att få predikan att låta sentimental, banal eller romantisk. Det är svårt för lyssnaren, menar Wilson, att fokusera på någon av idéerna om Gud när de blir för många. Då är det bättre att välja ut en idé om Gud, koppla ihop den med någon dogm från den systematiska teologin och sedan peka på var människor idag kan se Gud handla på just detta vis.¹²³

¹²² Gaarden 2015, 70-71

¹²³ Wilson 1999, 203-204

9.4 Svaras nöden av nåden? Horisontellt möter vertikalt

Som nämndes i uppsatsens inledande del skiljer både Stuempfle och Wilson på vertikal och horisontell nöd och nåd. Den vertikala linjen handlar om relationen människa–Gud, medan den horisontella linjen lyfter fram människans problem i relation till andra människor.

Varje predikomanuskript består av flera olika stycken av nöd. Ofta finns både nöd från bibeltexten och nöd från vår verklighet. Nöden tar sig med andra ord många olika uttryck. Jag har dock för varje predikomanuskript ringat in den nöd som varit mest central för texten och bedömt om denna, med Wilsons kategorier, varit vertikal eller horisontell. Jag har därefter gjort på samma sätt med nåden i varje predikan. Jag har lyft ut den nåd som varit mest central för texten och därefter bedömt om denna varit vertikal eller horisontell. För de fall där det funnits både vertikal och horisontell nöd/nåd som varit centrala för texten har jag skapat kategorin “båda sorters nöd/nåd”. I de fall där det funnits så lite nåd att det varit svårt att avgöra om denna varit horisontell eller vertikal har jag istället bedömt att nåden varit “oviss”. Detta kategoriserande resulterade i följande tabell:

		NÅD			
		Horisontell nåd	Vertikal nåd	Båda sorters nåd	Oviss nåd
NÖD	Horisontell nöd	Q, J, L	d, e, L, M, N, S		O, P
	Vertikal nöd		i, K		
	Båda sorters nöd		a, b, c, f, h	R, g	

Av tabellen framgår att den horisontella nöden är den som förekommer mest i predikomanuskripten. Det framgår också att den vertikala nåden är den som är vanligast förekommande. De gröna fälten visar de predikomanuskript som har samma sorts nöd som nåd. I predikomanus Q beskrivs till exempel huvudsakligen horisontell nöd. Det står om hur människan brottas med sin vilja att göra det goda utan att alltid göra det. Nåden är en bön till Gud (från psalmbokens psalm 288) om att lyfta oss ur våra tröga vanor. “Lös oss från jaget, ge oss kraft att älska, Gud, gör oss fria!”

På motsvarande sätt beskrivs nöden i predikomanuskript i som en längtan efter samhörighet, ett behov av att känna sig älskad av Gud. I samma manuskript står om Gud att

“Gud gläder sig att få sluta dig och mig i sin famn. Precis som han en gång slöt den förlorade sonen i sina armar.” Här är således både nöden och nåden vertikala, de handlar om relationen mellan Gud och människa.

I de gröna fälten står alltså de predikomanuskript i vilka nöden motsvaras av nåden. Men då det är vanligast med horisontell nöd och vertikal nåd, är det flera predikningar där nåden *inte* svarar mot nöden. Ett exempel är predikomanuskript e. Här handlar nöden främst om människans upplevelse av brist på olika saker, till exempel tid, kontroll, inre ro och mening (alltså horisontell nöd). Nåden handlar å andra sidan om att Gud söker oss.

Gud gör allt han kan för att söka och finna oss, han vill dra oss upp ur nöd och förtvivlan och möta oss med öppen famn. Det är ett ständigt pågående sökande efter det som kommit bort.

Här kan man visserligen hävda att när Gud väl funnit människan kan det för henne leda till en upplevelse av mening, inre ro och så vidare och kanske är det så predikanten har tänkt. Den tanken framgår dock inte uttryckligen i predikomanuskriptet och jag vill därför ändå hävda att den vertikala nåden inte svarar mot den horisontella nöden. På liknande sätt är det i 6 av 19 predikningar. I ytterligare 5 av 19 finns båda sorters nöd, men enbart vertikal nåd. Här svarar nåden med andra ord bara delvis mot nöden.

9.4.1 Belysning från litteraturen: nåden bör svara på nöden

Här vill jag först påminna om det som redan berörts, om att Stuempfle menar att varje sorts lag behöver mötas av ett evangelium i motsvarande form. Lagens hammare, när den talar om synd och skuld, behöver mötas av evangeliets förlåtelse och rättfärdiggörelse. När det sedan kommer till lagen som existensens spegel för han in begreppet *antifon*. En antifon, menar Stuempfle, är en röst som lyfts i respons till en annan röst. Evangeliet i predikan ska vara existensens antifon. Stuempfle exemplifierar detta med bland annat hopp som förtvivlans antifon, visshet som ångestens antifon och försoning som alienationens antifon.¹²⁴

När Stuempfle själv ger exempel på evangeliet som antifon grundar han alltid antifonens röst i just evangeliets berättelser. Det handlar till exempel inte om vilket hopp som helst, utan om det hopp som vi finner i adventsberättelserna och i uppståndelseberättelsen.¹²⁵ Utifrån tanken att nåden inte bör grunda sig på människans förmåga och handlande är detta en viktig aspekt.

¹²⁴ Stuempfle 1978, 48-54

¹²⁵ Stuempfle 1978, 55

Wilson, som själv använder sig av begreppen vertikal och horisontell nöd respektive nåd, skriver att nåden ska balansera nöden. Om predikan presenterat främst vertikal nöd, så behöver också nåden vara vertikal. Vi kan till exempel inte, skriver Wilson, först tala om problemet med hemlöshet och sedan erbjuda förlåtelse till de hemlösa. Förlåtelse är i det fallet inte ett svar på den nöd som beskrivits och nåden ska alltid svara mot nöden i en predikan.¹²⁶ Detta ska inte förväxlas med att nåden ska erbjuda en lösning på nöden eller att nåden på något sätt skulle suddas ut nöden, de ska bara handla om samma sak, röra sig på samma plan.¹²⁷

9.5 Till sist ett undantag: att predika uppståndelse utan att benämna den

Ett predikomanuskript som jag redan har nämnt ett par gånger förtjänar att få ytterligare lite utrymme då det utmärker sig från de övriga och dessutom både stämmer och inte stämmer med Wilsons modell för att förkunna nåd.

Predikomanuskript J beskriver på poetiskt vis en påskvandring som nyligen ägt rum på ett konfirmandläger. Gud nämns inte många gånger. Det gör inte heller namnet Jesus. Däremot talas det återkommande om "han som går här bredvid" och det tydliggörs att det är Jesus som åsyftas. Korset som Jesus talar om i Matt 16 knyts till det kors Jesus bar. Uppståndelsen benämns inte, men lyssnaren inbjuds att stå vid den tomma graven och den bortrullade stenen nämns.

När Wilson beskriver hur nåden ska predikas och när han ger exempel på detsamma så finns alltid en tydlighet kring vad Gud gör. I predikomanuskript J är det mycket som står mellan raderna och som lyssnaren själv får sätta ihop. Poesin och mystiken kännetecknar manuskript J och här förutsätts en del förkunskaper. Ändå, menar jag, är det tydligt att det här talas om hur Kristus dött och uppstått och att den uppståndelsen på något sätt (om än lite oklart vilket) har med lyssnarens liv och lyssnarens kors att göra. Jag vill nämna denna predikan här för att den har betydelse för uppsatsens slutdiskussion, i vilken jag bland annat vill resonera om Guds plats i predikan.

10. Resultatet av intervjuerna

Under rubriken *Intervjuguide* i metodkapitlet redogör jag för den förskjutning av fokus som uppsatsarbetet genomgått sedan intervjuerna gjordes. En förskjutning som gått från att sätta

¹²⁶ Wilson 1999, 202-203

¹²⁷ Wilson 1999, 120

ljus på människans ansvar i predikan till att sätta ljus på den potentiella bristen på nåd, bristen på Guds handlande. Intervjuerna är en stor del i att denna förskjutning ägde rum, men att intervjuerna gjordes innan denna fokusförskjutning innebär tyvärr att jag inte ställde de frågor jag skulle ha ställt om jag fick göra om dem idag. Det innebär också att en del av intervjumaterialet inte är relevant för uppsatsen. Det som däremot är intressant, är att några informanter talar om bristen på Gud i predikan trots att jag inte ställde frågor om detta.

Informanterna till den här studien har lyssnat till vardera en av fyra olika predikningar, av vilka samtliga finns med bland de analyserade predikomanuskripten. I det följande har jag valt att lyfta fram det resultat av intervjuerna som bäst belyser resultatet av predikomanuskriptsanalysen i avsikt att lyfta sådana aspekter som inte är åtkomliga i det övriga materialet.

I det följande betecknar jag informanterna med samma bokstav som den predikan de hört samt en siffra för att kunna skilja de olika individerna. Tre punkter inom rak klammer [...] står för att jag uteslutit något ur citatet. Tre punkter utan klammer står för pauser.

10.1 Reaktionen på de hörda predikningarna

Av de fyra predikningar som informanterna lyssnat på fanns en av de predikningar jag tidigare lyft fram för att den gett nåden en ny bild. Detta var predikomanuskript h, som handlar om att för Gud är ingen människa inkurans samt att en inte själv behöver finna Gud: likt ett barn som gått vilse i skogen behöver en bara ställa sig och krama ett träd och vänta på att bli funnen. Av de fyra informanter som lyssnat på denna predikan återgav tre av dem spontant någon av dessa bilder. Två av dem kommenterade också spontant att de tyckte att det var ett bra sätt att uttrycka det på.

Det ligger så oerhört mycket i det h[e]n sa där. Det är såå bra uttryckt. (h2)

Som kyrka ser vi inte på människor att det är hopplöst eller att det är kört och räknar bort dem. Som de här bröden och muttrarna som h[e]n pratade om. Utan vi har den människosynen att vi räknar med människor. Och att det finns någon annan med i det också. (h3)

De informanter som lyssnat på predikan i, där nåden får stort utrymme i huvudsakligen abstrakt form, återger delar av nåden i denna predikan när jag frågar vad de tagit med sig därifrån. De är dock vagare i sina återgivanden.

Jag uppskattar också det här med att h[e]n påminde om att den står i ett sammanhang [...] där just att något är förlorat är ett tema. Och att det är återfunnet. (i2)

Samma informant tillägger sedan:

Och sen höll h[e]n kanske på lite länge och då började jag läsa igen. I min psalmbok. Men ingen fara. (i2)

De två informanter som lyssnat på predikan S, där nåden är abstrakt och inte får så stort utrymme och där predikan är antropocentrisk, ger på olika sätt uttryck för en önskan om en predikan med Gud i centrum. Här följer ett par talande citat från informanten S1.

C: Vad hoppas du att en predikan ska ge dig eller göra med dig?

S1: Äh... jo men det jag... det är väl både för det första att ... att inte bara blir ett allmänt etiskt prat eller sådär om att leva bra utan att liksom centrum är i Jesus. Känns det som det är viktigt att liksom i relationen till honom som äh...att det är där vi får kraften att, att...leva. Också på ett gott sätt. Så att liksom det finns med som grund för det hela känns ju oerhört... ja, nödvändigt helt enkelt. Men sen... äh... sen å andra sidan att det också tar tag i en till efterföljelse på nåt vis och att relationen med Gud får konsekvenser i vårt sätt att leva i vardan. Så att det blir en utmaning också att man inte bara går därifrån och har fått nåt gott för sig själv utan att det leder till att följa Jesus i vardan. Det är väl det jag känner är centralt.

C: Nånting som ger dig nånting gott och som sen leder till handling. Det är så jag tolkar dig.

S1: Ja, och även, och det är väl klart, det är därför det är bra att gå regelbundet och följa kyrkoåret sådär, att man både får det här själavårdandet – jo men det, det känns ju otroligt också viktigt, att det är, ja men att det är själavårdande ton i, också när det är kanske lite tuffare texter som, som ska ta tag i oss. Att det hela tiden är nåden och liksom Guds villkorlösa kärlek som, som är, på nåt vis lyser fram i predikan. Så att både det att liksom, att när vi känner oss lite trasiga, att man ska kunna vila i Guds kärleks nåd och sådär på nåt vis och känna att det inte är några krav och egen prestation utan att ja, det både ger, ger verkligen det här... själavårdande, men sen också att det tar tag i oss till handling i våra liv.

Lite senare

C: Mmm. Äh, om vi då pratar om den predikan som var i söndags, äh, vilka är dina tankar om den predikan?

S1: Jo men det, jag tyckte den... äh... överlag så tyckte jag att den var väldigt fin. Just för de här lite svåra... ja men det där att förneka sig själv och ta sitt kors, de här svåra formuleringarna, de tyckte jag att h[e]n... att h[e]n beskrev väldigt fint vad det, vad det liksom kan innebära. Och just att det var den där, inte den hårda tonen i det utan... nej, det var fint. Fint formulerat. *Sen kanske jag då saknade mot slutet det här jag nämnde nu tidigare att... äh... kraften, kraften till att leva på det där sättet, den är då i relationen till Jesus. Att det är Han, det saknade jag, det är Han som fyller oss liksom med den, den kraften. Utan det var mer att om jag, som jag uppfattade det, att vi får se till att försöka leva... leva på det där sättet då. Men det kunde ha varit lite mer, tror jag att, i bön och att leva nära Jesus, det är där som kraften finns.*
(min kursivering)

Informant S2 kämpar för att hitta orden för det hen vill uttrycka. Jag tolkar de här citaten som att S2 sätter ett stort värde på att predikan handlar om Gud, bibeln och teologi.

C: Vad hoppas du annars att en predikan ska ge dig eller göra med dig?

S2: Jag tycker att en predikan ska va – ja jag har många synpunkter på det egentligen – därför att, man kan säg såhär, alltså det är ju en förkunnelse. Alltså Guds ord [...] Men det jag känner det är att, det är ju enda stället, det är ju unikt egentligen och va präst och predika, för det är enda stället i vårt samhälle idag, i vårt sekulariserade samhälle, där man får lov att prata om, det är ju i kyrkan och i gudstjänsten, just om bibeln och texterna ur bibeln. För att... ingen annanstans... man kan gå och lyssna på olika föreläsningar runt om och man kan prata om väldigt kristna saker och... men man får ju inte använda de orden menar jag. Man får ju inte använda Gud och kristendom och sånt i det dagliga. För det är ju sekulariserat från det, men vårt samhälle bygger ju på det va. Så därför tycker jag att det är väldigt unikt just att man får göra det i kyrkan.

Det här är naturligtvis inget uttömmande material vad gäller lyssnarnas reaktioner på de hörda predikningarna, men det är av vikt för uppsatsen att det i det här begränsade materialet finns exempel dels på att lyssnare hör och minns nåden om den ges en mer konkret gestaltning och dels på att lyssnare önskar att i predikan få höra om Gud och Guds handlande.

10.2 Tankar om predikningar man hört de senaste åren

Intervjuerna innehöll också en del frågor om predikan generellt. Här fick informanterna möjlighet att uttrycka vad de tänker inte bara om den predikan de just hört, utan också om de predikningar de har hört de senaste åren. Att ställa frågor på ett sådant sätt är förstås vanskligt eftersom vårt minne alltid är selektivt och dessutom styrs av de frågor som ställs. Därför har jag varit mycket försiktig med att dra slutsatser från denna del av materialet, men ett par punkter finner jag värda att presentera.

10.2.1 Nöd och medmänsklighet

Det resultat jag fäster störst vikt vid är det som strider mot mina egna förväntningar. Jag hade en föreställning om att jag skulle få möta gudstjänstdeltagare med åsikten att det talas för mycket om människans ansvar, men fann att flera lyssnare också poängterade vikten av att detta förkunnas. I en del fall har informanterna här medvetet presenterat en ståndpunkt som de vetat skiljer sig ifrån min, vilket talar för att denna ståndpunkt verkligen är deras egen och viktig för dem. Det kan å andra sidan också tolkas som att de velat försvara "sina egna" predikanter från den utomstående forskarens försiktiga kritik.

Informant h4 säger apropå predikanter som säger att vi människor måste göra mer:

Och så ser det ju ut alltså. Det är väl inget som kommer som någon obehaglig överraskning utan det är ju... som det verkligen är. (h4)

Informant h2 uttrycker sig såhär:

Så att jag tycker att det är viktigt att ta upp såna samhällsfrågor. Ta upp i predikningar att man ska försöka hjälpa till och att man ska vara positiv och man ska acceptera. Och samtidigt nån form av undervisning, men inte sådär uppifrån. (h2)

Informant S1, som tidigare talat om att hen önskar en större centrering på Gud i predikan, låter förstå att hen *inte* önskar en predikan med stort fokus på samhällsfrågor. Så brukar det inte heller vara, menar S1. Hen uttrycker att det brukar finnas en god balans i de predikningar hen har hört. Det talas inte för mycket eller för lite om samhällsfrågor och om vad vi människor bör göra i samband med dessa.

Det har inte varit övervikt på att det liksom lutar åt det hållet [...] Ibland kan det bli negativt tycker jag att man bara pratar om samhällsfrågor och hur vi ska ta ställning i olika saker. Så tycker jag inte att det har varit i de flesta predikningar som jag har hört, utan det är mer att man utgår ur bibelordet och hur vi, ja, hur vi kan få relationen till Gud och leva efter hans vilja. (s1)

10.2.2 Bra med nöd, *men*...

Bland informanternas svar finns många som uttrycker att det är positivt att förkunna nöd och människors ansvar, *men*... Detta *men* tar sig olika uttryck och jag har här samlat några av lyssnarnas på detta sätt framförda tankar om hur nöden förkunnas i predikan i Svenska kyrkan idag.

Informant i2 problematiserar hur predikanter ibland ger uttryck för att man ska vara "hygglig mot dem det är synd om". Hen säger:

På ett sätt är väl det också traditionellt att man ska va hygglig mot dem det är synd om och så. *Och ibland så blir ju det lite knepigt därför att vi som sitter och lyssnar, vi är ju också utsatta människor på olika sätt.* Det är inte säkert att...äh... ja, där finns det ju en risk för ett slags vi och dem som inte träffar – där jag firar gudstjänst i alla fall. Och även här i Lund så kan jag ju bara notera att det är en samling människor som ofta är väldigt olika som möts i ett rum under en stund. Så att det kan va lite vanskligt där att som predikant tala om ja, här är vi i kyrkan och sen finns det några andra där ute i samhället och dem, dem måste vi tänka på. Så (skratt). (i2)
(Min kursivering)

Lite senare lyfter i2 fram att det oftare borde talas om *kyrkans* ansvar och om att det är kyrkan som bär.

...men en vanlig söndag så handlar det om att det är kyrkan som bär och då är det bättre att prata i så fall om kyrkans samhällsansvar. (i2)

Informant i1 säger först att predikanten ofta talar om att vi människor borde göra mer i till exempel samband med flyktingsituationen. Sedan tillägger hen:

“Man skulle ju också kunna säga att Gud gråter med den som gråter, men det har jag aldrig hört någon präst säga. Det sjunger vi i en sång i kören. Den är bra.” (i1)

Informant h3 menar att det är bra att predikanten tar upp samhällsfrågor och i samband därmed lyfter människans ansvar. Hen tillägger dock apropå när flyktingfrågan dyker upp:

Ibland är det lite, kan jag tycka att det kan vara lite förenklat. Men det kan ha att göra med det jobb jag har och den kunskap jag har [...] Men här pratas det ju oftast bara utifrån ett perspektiv. (h3)

Informant h2 tycks instämma:

Flyktingar kommer ofta upp och det tycker jag är rätt viktigt. Men sen är det ju så att flyktingfrågan är så pass komplicerad att jag kan inte säkert säga nåt om hur man egentligen ska göra. (h2)

Informant Q1 säger apropå flyktingfrågan i predikan att den förekommit alltför ofta:

...ett tag så tog man upp det alldeles för mycket tyckte jag. Det har väl inte vart kanske så mycket i år som det var i fjor. Då kom det upp ganska ofta [...] Det var ju mycket att vi skulle hjälpa till... Allt det här... Och man skulle ställa upp till hundra procent och liksom... vi har ju själv många andra i vår närhet som vi, vi behöver ställa upp för så. Därför tyckte jag det blev lite för mycket. [...] Det la stort ansvar på kyrkobesökarna tyckte jag. Och det vet jag att flera har reagerat på. (Q1)

Av den sista meningen i citatet framgår det att detta är en fråga Q1 både tänkt på tidigare och även talat med andra om.

10.2.3 Nåden i tonfallet

Ett intressant resultat är något som framkommer i ett citat av S1. Här svarar S1 på om hen kommer ihåg något som hen hörde om Gud i predikan:

Inte som jag kommer på spontant, nej, men jag kände väl att det var inte nåt, det var absolut inget sånt där hårt och strängt 'ryck upp dig själv för att bli lik Gud!' liksom. Utan det fanns den där kärleks- nej, men att man känner att Gud ändå är kärlek som bara vill, vill vårt bästa, om vi då kan komma, komma ditåt, att liksom förneka oss själva på det sätt som Jesus menade. *Så jag tycker att det fanns.. det fanns en kärlekston i presentationen av, av vem Gud är. (S1)*

Det som framkommer i citatet är något som omöjligen hade kunnat framkomma i analysen av predikomanuskript, nämligen att också predikantens tonfall när vederbörande talar om Gud, och kanske även om människan, kan säga något om Gud. I predikomanuskript S får Gud ett litet utrymme, i vilket Gud också är passiv. Ändå uppfattar informant S1 genom predikantens tonfall (och sätt att tala?) att "Gud ändå är kärlek".

10.2.4 Stanna i texten och var teolog

Wilson skriver om att vare sig man ska predika nöd eller nåd, så ska man göra det som teolog. Han menar att man alltid ska betrakta frågorna ur ett teologiskt perspektiv och använda sig av sin teologiska kunskap. En ska med andra ord inte förkunna som en politiker, journalist eller psykolog. En del informanter ger också uttryck för liknande funderingar. Jag har redan citerat S2, som menar att det är unikt att man i kyrkan får lov att tala om Gud och bibeltexter, och att man därför bör göra det. Hen säger också apropå om det är bra att präster tar upp aktuella samhällsfrågor i sin predikan:

Eftersom jag nu går ofta till kyrkan, så njuter jag i fulla drag av en som, som pratar djupare, på djupet, just att... för de sakerna kan också vara djupa, men på ett annat sätt va. Men när man pratar om det kristna budskapet. Alltså man får in det här – det är vissa som har väldigt bra förmåga att använda sig av de här texterna – då njuter jag i fulla drag. (S2)

Informant i2 reflekterar över om det kanske är så att präster känner sig pressade att ta upp aktuella samhällsfrågor trots att de kanske inte själva är intresserade av dem.

Jo men... det finns så mycket, det uttrycks så mycket förväntningar på vad en predikan ska lyckas bära. Och sådär. Så att det kan bli lite ansträngt ibland. Det skulle vara bättre om, om man är en person som är intresserad av samhällsfrågor, då är, då faller det ju sig naturligt att det kommer in i predikan. Men, men alla präster är ju inte det. Och då blir det inte så naturligt att prata om om såna saker heller. (i2)

Lite senare tillägger i2:

Fler predikanter skulle vinna på en lite mer avslappnad inställning och liksom ja, hålla sig kvar lite vid kring texten lite mer. Det finns ju det där klassiska skämtet, om det är roligt eller inte det vet jag inte, men predikanten utgick från texten för att aldrig återvända. (i2)

Informant h4 menar kort och gott:

Jag tycker att det är viktigt att prästen delar med sig av sina teologiska kunskaper. (h4)

Återigen vill jag betona att intervjumaterialet är alltför litet för att dra några storslagna slutsatser, men en kan sammanfattningsvis konstatera att de informanter jag talat med är positiva till att det predikas om människors ansvar, men att de också ser ett visst behov av att problematisera det sätt på vilket det görs samt att det ibland kan bli för mycket. Några menar att predikanter ger sig på alltför komplexa frågor och att frågorna förenklas i predikan. Bland informanterna finns också de som uttrycker vikten av att predikanten utlägger bibeltexten, använder sin teologiska kunskap samt talar om Gud.

11.Resultatet av enkäten

Wilson menar att när predikanter tillfrågas om huruvida de förkunnar nåd, så svarar de alla att de gör det. Ändå är det många av dessa predikanter som i praktiken håller predikningar som lägger bördan på församlingen och som säger lite eller ingenting alls om vad Gud gör för att lätta på bördan.¹²⁸ Utifrån detta resonemang ställdes i enkäten frågan om vilket predikans huvudbudskap var enligt predikanten själv. Jag ville undersöka om det var så att huvudbudskapet med predikantens ord oftast formulerades som nåd, även i de fall analysen visat att predikan huvudsakligen handlat om nöd.

Resultatet av enkäten visar att så *inte* var fallet. I nästintill samtliga svar har predikanterna i enkäten formulerat sitt huvudbudskap som nåd i de fall analysen visat nåd och som nöd i de fall analysen visat nöd. Det predikanterna avsett som huvudbudskap är oftast det som i predikomanuskriptet framkommer som huvudbudskap. Däremot fanns det i enkäten ingen fråga om predikanten definierade detta som nöd eller nåd. Eftersom dessa begrepp inte är allmänt vedertagna hade det varit svårt att i en enkät ställa frågor utifrån dem.

¹²⁸ Wilson 1999, s 159

Enkäten har också använts för att söka samband mellan olika predikanter. Jag har framförallt sökt efter samband mellan de fyra predikanter som hittat nya ord för nåden (se ovan) samt mellan de predikanter som skrivit antropocentriska predikomanuskript.

I det första fallet fann jag att författarna till dessa fyra manuskript är två kvinnor och två män. De prästvigdes mellan 1990 och 2005. Teologiskt är de spridda, men intressant nog är samtliga prästvigda i ett annat stift än Lunds, vilket kan jämföras med att hälften av de som svarat på enkäten är prästvigda i Lund. Det går förstås inte att dra några slutsatser utifrån detta, varken statistiska eller andra, men kanske bör ändå *frågan* ställas, om hur olika predikokulturer påverkar vårt sätt att förkunna i allmänhet och att förkunna nåd i synnerhet. Konsten att predika är inte något som en bara lär vid pastoralinstituten och genom den homiletiska litteraturen utan minst lika mycket sittandes i kyrkbänken, lyssnandes på andra predikanter. Olav Skjevesland ställer sig i boken *Det skapande ordet* frågan "Hvorfor preker jeg som jeg gjør?" och svarar själv att den generella kyrkliga bakgrunden spelar stor roll. Han menar därför att prästkandidater medvetet bör söka upp och lyssna på en mängd olika predikanter. Predikant-jaget, skriver han, utvecklas i närkontakt med andra förkunnare.¹²⁹

Finns då något liknande samband mellan de predikanter som vid det här tillfället skrivit antropocentriska predikomanuskript? Nej, åtminstone inte något som kom fram i enkäten. Det är män och kvinnor, prästvigda mellan 1990 och 2010-talet. Här finns både de som ser sig som liberala och de som ser sig som konservativa, befrielse-teologiska, feministteologiska och så vidare. Ungefär hälften är prästvigda i Lunds stift och hälften i något annat stift.

12. Sammanfattning av hela uppsatsens resultat

Det jag har funnit i materialet och som jag hittills i uppsatsen har visat är framförallt:

1. att präster i den här studien i mycket begränsad omfattning talar om Guds handlande i sina predikningar idag, särskilt om inte bibeltexten uttryckligen handlar om detta, och att
2. *när* präster i Svenska kyrkan i Lunds stift talar om Guds handlande i sina predikningar så ges detta tal inte de bästa förutsättningarna för att höras då det
 - a. blandas med krav som ställs på människan
 - b. sällan kläs i slående ord och konkreta bilder och exempel
 - c. radas upp korta exempel i långa rader istället för att utförligt beskriva ett exempel
 - d. sällan svarar mot de mänskliga problem som skildrats i predikan

¹²⁹ Skjevesland 1995, s 93

- e. beskriver en relativt passiv Gud
samt att
- 3. ett flertal predikningar istället har människan i centrum och att
- 4. Jesus oftast får rollen som lärare eller förebild

Dessutom har jag visat:

- 5. att gudstjänstfirare ger uttryck för att vilja höra om människans ansvar men att det sätt på vilket det görs kan problematiseras
- 6. att gudstjänstfirare ger uttryck för att vilja höra om Guds handlande och att de uppskattar när präster stannar i texten och delar med sig av sin teologiska kunskap
- 7. att vad prästen säger om Gud inte bara hörs i *vad* prästen säger utan även i *hur* hen säger det.

V. Diskussioner

Under den här rubriken kommer jag först att diskutera hur uppsatsens metod har fungerat och inte fungerat. Därefter diskuterar jag uppsatsens teori och om denna varit en bra grund att analysera predikningar utifrån. Sedan diskuterar jag resultatet: först i ljuset av den teori jag har använt mig av, sedan provar jag en annan teori, om sekularisering, som tänkbar förklaring till resultatet. Slutligen riktar jag blicken mot framtiden och vad som kan göras om en önskar finna ett annat resultat vid framtida liknande undersökningar.

13. I backspegeln

13.1 Metoden i backspegeln

Den här rubriken har jag i mångt och mycket redan behandlat efterhand i uppsatsen och det som nu följer blir mest en sammanfattning av vad som redan sagts. Till att börja med har det varit både frustrerande och värdefullt att arbeta med flera metoder och att låta dessa ömsesidigt påverka varandra. För en större undersökning hade det varit klokt att ha något fler söndagar och att sprida dessa över året. Detta skulle dels göra det möjligt att inkludera jul, påsk och fasta, men det skulle också möjliggöra en omarbetning av intervjuguiden mellan intervjuerna om nya frågor skulle dyka upp eller om fokus för undersökningen skulle ändras något. På så sätt skulle samspelet mellan metoderna kunna utnyttjas ännu bättre.

I en större undersökning hade det också varit lämpligt att inkludera fler stift och kanske även andra samfund. Det hade då också varit intressant om enkäten omfattat en fråga om vilken kristen strömning en anser sig tillhöra, men samtidigt är det tveksamt om präster längre definierar sig som till exempel hög-, låg- eller gammalkyrkliga eller om det ens finns några andra bra termer för att beskriva de olika fromhetsriktningar som finns inom Svenska kyrkan.

Textanalysens analyschema utifrån begreppen nöd och nåd har varit ett bra verktyg, menar jag. Begreppen är en aning trubbiga ibland och på sina ställen har jag fått låta det vara oavgjort om ett stycke eller en mening ska förstås som nöd eller nåd. Fördelen med dessa begrepp är att de underlättat för mig att se mönster jag annars inte skulle ha sett.

13.2 Nöd och nåd i backspegeln

Något som också bör utvärderas är hur själva begreppen nöd och nåd har fungerat som analysinstrument. Som jag redan beskrivit i stycke 5.7 har det ibland varit svårt att avgöra om något är nöd eller nåd och jag har vid några tillfällen fått avstå från att kategorisera någon enstaka mening.

Ett annat problem med att använda begreppen i analysen är forskarens begränsade kunskap. Jag har nämnt att predikomanuskript J predikar uppståndelse genom att referera till den tomma graven. Här räcker det med att predikanten nämner den tomma graven för att jag ska förstå att vederbörande talar om ett skeende i vilket Gud är aktiv. Det kan naturligtvis hända att andra bilder i predikomanuskripten har fungerat på samma sätt utan att jag har uppfattat det. Det skulle kunna röra sig om bilder som är bekanta för den lokala församlingen eller om teologi som jag inte är så bevandrad i, men som är välkänd för predikanten och den gudstjänstfirande församlingen.

Trots dessa begreppens svagheter menar jag att de huvudsakligen har varit till god hjälp för att ringa in mönster i det empiriska materialet.

13.3 En kritisk blick mot teorin och dess ideal

Den teoretiska ramen för den här uppsatsen har till stor del bestått av Paul Scott Wilsons teori för en god predikan, formulerad i *The Four Pages of the Sermon. A Guide to Biblical Preaching*. I denna bok lyfter Wilson fram det han anser vara den nutida predikans problem och det han ser som lösningar. Boken tillhandahåller de begrepp, nöd och nåd, som använts i uppsatsens textanalys, men också ett ideal för hur nöd och nåd bör användas i predikan. Han hävdar som bekant bland annat att halva predikan ska utgöras av nåd, det vill säga tal om vad Gud gör.

Begreppen nöd och nåd har varit till stor hjälp vid analysen, men innebär det att idealet om hälften nåd också bör anammas? Är det en önskvärd uppdelning? Passar den i Svenska kyrkans sammanhang? Och framförallt: bör en akademisk uppsats använda sig av teorier som uttrycker tydligt subjektiva ideal?

Wilson själv undersöker en predikosamling med titeln *Best sermons 7* och finner att i denna samling goda predikningar har bara 13 av 41 predikningar en betydande mängd nåd och av dem utgår predikanten i nästan samtliga fall från en text som uppenbart handlar om nåd. 18 av dessa 41 predikningar (med andra ord nästan hälften) har i stort sett ingen nåd alls, konstaterar Wilson och för honom är detta ett tydligt tecken på att predikanter behöver öva sig mer i att predika nåd. Ett annat sätt att tolka Wilsons egen undersökning av *Best sermons 7* vore att dra slutsatsen att Wilsons recept på en god predikan är fel. Uppenbarligen går det att kvala in bland de bästa predikningarna utan att förkunna nåd.

Här vill jag återigen lyfta att uppsatsens avsikt inte är att beskriva hur en predikan i alla avseenden bör vara. Däremot vill jag mena att begreppen nöd och nåd varit till nytta för att visa på mönster som finns i de analyserade predikningarna och att Wilsons uttalade ideal om hur en predikan bör vara är en bra grund för fortsatt reflektion utifrån resultaten, inte minst som dessa ideal tidigare haft en fast förankring i Svenska kyrkans homiletiska tradition såsom jag visade i kapitel 3. En behöver inte hålla med om Wilsons ideal för att finna ett tydligt uttryckt ideal – att ta avstamp ifrån eller att stödja sig på – gör det lättare att utifrån materialet och resultatet föra resonemang och ställa frågor som Svenska kyrkan och hennes predikanter och teologer kan behöva fundera vidare över. Särskilt diskrepanser mellan den praxis som visar sig i empirin och den hos Wilson uttryckta teorin ger anledning att resonera om vad dessa diskrepanser beror på. Att det till exempel är så att Gud knappt nämns i ett flertal predikningar i Svenska kyrkan bör vara något som Svenska kyrkan behöver vara medveten om och ta ställning till i sin fortsatta teologiska reflektion över predikan. Finns här ett annat ideal i botten eller har analysen identifierat en praxis som behöver förändras?

I det följande är det min avsikt att titta närmare på just de bitar där praxis skiljer sig från det hos Wilson uttryckta idealet. Jag börjar med att försöka förstå varför det ser ut som det gör.

14. Hur ska vi förstå resultatet?

14.1 Wilson förklarar

Paul Scott Wilson framför själv ett antal tänkbara förklaringar till varför predikanter inte predikar mer om Guds handlande. En sådan förklaring är att predikanter har lärt sig en tvådelad predikostruktur som går från utläggning till tillämpning. Wilson menar att denna struktur med utläggning och tillämpning gör att predikanten i sin förberedelse enbart bjuds in att dyka ner i texten *en* gång för att finna vad den handlar om. Resultatet blir ofta ett budskap som fokuserar människans synd och brustenhet eller som handlar om vad människan behöver göra, eller med ett annat ord: om nöd. Anledningen till detta är att dessa saker alltid också finns i texten. Först identifieras människans brustenhet, sedan kan en tala om Guds nåd. Därför, menar Wilson, behöver predikanter alltid dyka ner i texten två gånger. En gång för att hitta nöden och sedan en gång till för att hitta nåden. En tvådelad predikostruktur med utläggning och tillämpning avbryter predikoförberedelsen innan nåden är hittad. Wilson menar vidare att det inte har uppmärksammats tillräckligt inom homiletiken hur predikostrukturen påverkar den i predikan förkunnade teologin och att de flesta predikanter därför är omedvetna om detta.¹³⁰

En annan tänkbar förklaring till att predikanter inte talar så mycket om Guds handlande är enligt Wilson en eventuell kultur inom kyrkan att inte leta efter Guds handlande i tillvaron och i bibeln eller möjligen predikanternas brist på erfarenhet av att identifiera Guds handlande i sina liv.

In other words, grace may be present, but they [i.e. the preachers] may be so influenced by our culture that they do not see it and unintentionally may shut God out.¹³¹

Denna förklaring stöds också av det resultat jag presenterat under punkt 9.4 som visar att nåden i predikomanuskripten oftast är vertikal nåd, medan nöden oftare är horisontell. Nöden beskrivs alltså främst i form av problem människor emellan medan nåden främst beskrivs som Guds kärlek till människan. Det här, menar jag, stöder Wilsons uppfattning om att det finns en ovana att identifiera Guds handlande i livet. Kanske behövs mer teologisk reflektion om vad Gud faktiskt gör i människors vardag. På vilket sätt är Gud aktiv i människors liv utöver att Gud älskar och förlåter (dvs. den vertikala nåden)? Vilka olika uttryck kan horisontell nåd ta?

¹³⁰ Wilson 1999, 13 och 77-78

¹³¹ Wilson 1999, 160

Eller kanske, funderar Wilson vidare, beror det på att predikanter arbetar för intuitivt: de finner en idé och kör sedan på den.¹³²

14.2 Sekulariseringen förklarar

En utgångspunkt för denna studie var en egen upplevelse av en lagisk förkunnelse och utifrån denna väntade jag mig att finna mer nöd än nåd i de insamlade predikomanuskripten. Jag var beredd att diskutera detta resultat i termer av nöd och nåd, lag och evangelium. Vad jag inte var beredd på, var att det i flera manuskript skulle finnas så lite som tre meningar om Gud, eller mindre. Jag var inte heller beredd på att finna så antropocentriska predikningar, även om jag nu kan se att det blir en naturlig följd av bristen på tal om Gud i förkunnelsen. Att diskutera resultatet enbart i termer av lag och evangelium tycks mig därför otillräckligt och jag vill nu argumentera för att teorier om sekularisering erbjuder en bättre förklaringsmodell till det resultat den här uppsatsen visat.

När Owe Wikström skriver sin bok *Den outgrundliga människan* (1990, 1999) skriver han om det han kallar för en *tystnadens spiral* i själavården. Han beskriver att präster med sin huvudsakligen akademiska utbildning saknar verktyg för att ge människors upplevelser en teologisk tolkningsram. Kanske, menar Wikström försiktigt, "bidrar den akademiska teologin och institutionen kyrkan därigenom själva till den sekularisering de säger sig vilja undvika"¹³³ Den enskilda själavården, fortsätter Wikström, talar sällan det kristna erfarenhetsbaserade språket och denna praktik förs vidare från själavårdare till själavårdare när präster lär av varandra. Om det fortsätter så kommer tron på att teologins språk överhuvudtaget refererar till en verklighet att försvinna.¹³⁴

Precis det Wikström sett i själavården ser vi nu i en del av de predikomanuskript som analyserats i den här uppsatsen. Teologins tolkningsram är borta liksom det språk som talar om erfarenheter av Gud. Kanske är det också detta Wilson är inne på när han skriver att predikanter är så påverkade av vår kultur att de inte längre letar efter Guds handlande i världen i stort och i det egna livet.

Om Wilson uttrycker sig försiktigt, utan att använda ordet sekularisering, är David Lose mer konkret. David Lose är rektor vid det lutherska teologiska seminariet i Philadelphia och författare till ett flertal böcker i homiletik. I sin senaste bok *Preaching at the Crossroads* ägnar

¹³² Wilson 1999, 161

¹³³ Wikström 1999, 199

¹³⁴ Wikström 1999, 200

han en stor del av boken till att utröna hur en kan och bör predika i en sekulär tid. För Lose råder det inga tvivel om att sekulariseringen av samhället också kommit att påverka – och sekularisera – predikan. Lose beskriver, i enlighet med Harvey Cox, sekulariseringen som en process i vilken "människan vänder sin uppmärksamhet bort från världar bortom och mot den här världen och tiden".¹³⁵ Vi predikar i en sekulär värld för sekulära människor, menar Lose, och förtydligar att han därmed syftar på att vi människor som lever idag är tränade i att söka våra svar i naturvetenskapen snarare än i teologin.¹³⁶ Det behöver inte ens vara så att religiösa anspråk har ogiltigförklarats, men deras funktion att förse människor med en meningsfull berättelse har bytts ut mot andra berättelser. Därmed spelar tron inte längre lika stor roll för hur vi navigerar i vardagen och Gud har inte längre någon huvudroll i människors liv. Det är sekulariseringen, menar Lose, som får oss att söka inåt, efter självuppfyllelse, istället för att söka utanför oss själva efter hopp och mening.¹³⁷

Kyrkans¹³⁸ svar, menar Lose, har alltför länge varit att anpassa sitt budskap till en värld som saknar transcendens. Hon har alltför ofta accepterat den demystifierade världens villkor och reducerat sina anspråk till sådana som den sekulära världen kan acceptera.¹³⁹

För att sammanfatta det ovanstående: sekularisering bör förstås, inte i första hand som ett förnekande av kristna anspråk, utan som en perspektivförskjutning med resultatet att vi inte tolkar världen i teologiska eller kristna termer samt att Gud inte längre spelar någon central roll i livet. När sekulariseringen förstås på det sättet menar jag att den är tydlig i den här uppsatsens resultat. Vi ser det i de predikomanuskript som är antropocentriska och som reducerar Gud till en figur i marginalen. Vi ser det också i bristen på konkreta exempel i beskrivningen av Guds handlande: tydningar av det egna livet och den samtida världen i termer av Guds handlande lyser med sin frånvaro. Slutligen ser vi det också i beskrivningarna av nöden i predikomanuskripten. Nöden har inte stått i fokus för den här uppsatsen, men det har noterats att den ofta beskrivs i termer lånade från psykologin och i bilder lånade från media och böcker. Det är inget fel i dessa bilder, men teorin om sekularisering väcker frågan om var den teologiska tolkningen av nöden finns.

¹³⁵ Lose 2013, 49-50

¹³⁶ Lose 2013, 65

¹³⁷ Lose 2013, 50-51

¹³⁸ Lose skriver i en amerikansk kontext och använder ordet "kyrka" som samlingsbeteckning för flera olika kristna inriktningar. Bland annat utgår hans tankar från ett samarbetsprojekt mellan ett romersk-katolskt universitet, en metodistskola, ett lutherskt seminarium, ett evangelikalt seminarium samt ett reformert seminarium. Se Lose 2013, sid 66, not nr 4.

¹³⁹ Lose 2013, 60-62

14.3 Översättning eller övergivande?

Magnus Malms bok *Som om Gud inte finns* handlar om sekulariseringen i Sverige och framförallt om sekulariseringen inom kyrkan.¹⁴⁰ Jag håller inte med om allt Malm skriver och jag delar många gånger inte hans uppfattningar, men han har ett par mycket viktiga poänger, menar jag. För Malm, liksom för Lose, behöver sekulariseringen inte handla om ett förnekande eller motarbetande av den kristna tron. Istället, menar Malm, sker sekulariseringen genom det som *utelämnas*: den bön jag *inte* ber, den bibeltext jag *inte* använder och när jag *inte* reflekterar över vad en ny livserfarenhet kan lära mig om Gud.¹⁴¹ Till Malms lista skulle kunna tilläggas "den predikan som *inte* talar om Gud". Malm tar själv upp detta exempel lite senare i sin bok när han skriver om att det viktigaste kyrkan gör för sekulariseringen är att hålla det väsentliga borta från människor. Här skriver han lite raljerande om den predikan där bibeln överhuvudtaget inte nämns.¹⁴²

Ett annat viktigt bidrag från Malm är en fråga han ställer. Malm skriver att evangeliet i alla tider har översatts och den kristna kyrkan har alltid "inkarnerats eller inkulturerats, i en ständig balansgång mellan ängslig konservatism och konturlös kulturanpassning."¹⁴³ Men när, frågar sig Malm, blir det en destruktiv anpassning till tidsandan? När är det inte bara en *översättning* av evangeliet utan ett *övergivande* av centrala delar i evangeliet? Malm pekar själv på den tendens han ser i kyrkan där den språkliga positionsförflyttningen hela tiden går från Gud i centrum till oss själva i centrum, från det specifika till det allmänna och från det personliga till det abstrakta.¹⁴⁴ Just detta med människan i centrum ser vi i delar av det i denna uppsats analyserade predikomaterialet och likaså att talet om Gud ofta är abstrakt snarare än personligt.

14.4 Tre problem med en sekulariserad predikan

Måste det vara fel med en sekulariserad predikan? Om vi på Malms fråga svarar att det *inte* handlar om ett övergivande av centrala delar av evangeliet, utan bara om en översättning till vår tid och vårt samhälle, behöver det då vara ett problem att sekulariseringen satt sina spår i predikan? Eller för att återvända till uppsatsens resultat: behöver det vara ett problem att flera

¹⁴⁰ Det är ofta oklart vilken kyrka Malm syftar på när han skriver "kyrkan". Oftast tycks det handla om Svenska kyrkan, men han använder också exempel och jämförelser från andra samfund.

¹⁴¹ Malm 2015, 26

¹⁴² Malm 2015, 65-66

¹⁴³ Malm 2015, 27

¹⁴⁴ Malm 2015, 23-27

präster i denna studie bara i begränsad omfattning talar om Guds handlande i sina predikningar samt att talet om Gud inte ges de bästa förutsättningarna för att höras? Behöver det vara ett problem att ett flertal predikningar ställer människan i centrum och behöver det vara ett problem att Jesus främst förkunnas som en lärare och förebild?

Som ett svar på dessa frågor vill jag lyfta fram tre konsekvenser som jag ser som följer av ett sådant sätt att predika.

Den första konsekvensen går tillbaka till vad Wikström och Lose skriver. De menar båda att präster behöver hjälpa människor att se och sätta ord på Gud i det egna livet.¹⁴⁵ Lose beskriver detta genom att återge ett experiment som the *Washington Post* genomförde 2007, då man lät en känd violinist framföra sina mest vackra stycken på en äkta Stradivarius nere i en tunnelbanestation. Nästan ingen stannade för att lyssna och journalisten frågade sig i en artikel efteråt om människor blivit för upptagna för att uppskatta skönhet. Eller har vi till och med förlorat förmågan att känna igen skönhet på andra platser än där vi förväntar oss den? Samma frågor, menar Lose, kan vi ställa oss själva om att känna igen Gud. Känner vi igen Gud om Gud inte är omgiven av färgat glas och orgelpipor? Har präster förberett människor på att känna igen Gud i sin egen vardag?¹⁴⁶ Predikan kan inte ensam ordna detta, men den är en oundgänglig del av lösningen. Lose skriver:

Nowhere else are we more likely to encounter our people and help shape their vision to detect God's presence in, among, and through the activities that make up their daily lives.

¹⁴⁷

Här får han stöd av Troeger och Tisdale, två professorer vid Yale Divinity School, som skriver:

Who will help people name God's presence in the world if the preacher does not? And who will help people see that God has a different vision for our world if the preacher does not?¹⁴⁸

Om vi å andra sidan inte hjälper människor att känna igen Gud i det egna livet blir Gud och tron irrelevanta, menar Lose. Sekulariseringen ifrågasätter trons relevans för ett komplext och materiellt liv. Då behöver predikan erbjuda kristendomen som en alternativ berättelse, som förmedlar ett hopp som går utöver det mänskligheten själv kan prestera.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Även Sundkvist skriver om detta då hon beskriver predikans funktion som en "*container*, i vilken människans frågor, tvivel och nöd upptas" (Sundkvist 2003, 102). Denna nöd ska sedan av predikanten belysas av evangeliets ljus, dvs. ställas i ljuset av Kristus och sedan ges tillbaka till åhöraren i en ny form, som ger mod och kraft.

¹⁴⁶ Lose 2013, 72

¹⁴⁷ Lose 2013, 73

¹⁴⁸ Troeger & Tisdale 2013, 44

¹⁴⁹ Lose 2013, 53-60

Den andra konsekvensen av en sekulariserad predikan är att själva predikan blir lagisk och utan hopp. Wilson och Lose är båda överens om att det kristna budskapet är hopp, men att en predikan som inte förkunnar Guds roll i världen lämnar människan utan hopp. Hoppet finns i Guds handlande och får inte, menar både Wilson och Lose, vila på människans prestation eller förmåga att förändras¹⁵⁰

Nadia Bolz-Weber, luthersk predikant i Denver, Colorado, och författare till bland annat *Accidental Saints*, talar mycket om lag och evangelium i predikan. Hon sammanfattar problemet väl i följande citat från en intervju i den katolska tidningen *Commonweal*:

You need the law to understand why the good news is good news, so it really is a dialectic in a sense. For instance, what passes for preaching in some contexts, conservative or liberal, is some version of, "Here is the problem and here's what you should be doing about it." And I've never heard that as good news in my life. If I leave church with another to-do list, that's literally the last thing I need. But what I do need is some good news from a source that's external to me. It can't be that I should be trying hard—that's more bad news. So the good news has to be something about God. It has to be. It has to be about God's intercession [möjligen menas här egentligen "intervention"] in our lives that God has done through Jesus Christ. It has to be external to us in order to interrupt us enough to actually transform us. But if it's another version of, "We can be doing better," oh my God, we're exhausted! We're exhausted.¹⁵¹

Den tredje konsekvensen av en sekulariserad predikan, menar jag, är att predikans väsen och uppgift skulle behöva omprövas. Vi behöver då ta ett steg tillbaka och betrakta frågan i ett större perspektiv. Homiletiken kan delas in i tre delar: principiell, materiell och formell. Dessa tre delar har till uppgift att svara på vad som är predikans *väsen*, *vad* som bör predikas och *hur* det ska predikas.¹⁵² Hur en besvarar en av dessa frågor påverkar hur en besvarar de övriga. Genom kyrkans historia har sättet att teologiskt förstå predikans väsen och uppgift skiftat. Som redan nämnts menade Luther att predikans, och evangeliets, uppgift är att visa på Jesus och att göra detta på ett sådant sätt att det väcker tro.¹⁵³

När Wilson i sin *The Practice of Preaching* går igenom olika sätt att se på predikans uppgift lyfter han fram predikan som undervisning, som relation till Gud, som gudsmöte samt som evangelium.¹⁵⁴ Predikan är i de flesta av dessa synsätt *mer* än ett vanligt tal. Om predikan som gudsmöte (event of God's encounter) skriver Wilson:

¹⁵⁰ Wilson 1999, 79 och 120; Lose 2013, 53-55

¹⁵¹ Bowler 2015

¹⁵² Skjevesland 1999, 93-94

¹⁵³ Hägglund 2002, 128-129

¹⁵⁴ Wilson 2007, 27-35

Preachers tend to think of the sermon as an object or a thing, like an essay or lecture, rather than a vehicle God uses to establish a relationship with God's people. Salvation is communicated and authentic life bestowed. God's advent in part is through preaching.¹⁵⁵

Återigen ryms det inte inom ramen för den här uppsatsen (eller kanske någon uppsats överhuvudtaget) att utröna precis vad en predikan bör vara eller hur vi bör förstå dess väsen och uppgift. Vad jag vill visa på är att en stor förskjutning av predikans innehåll också behöver leda till en förändring av hur vi förstår predikan. Nya frågor måste lyftas. Kan predikan, till exempel erbjuda ett gudsmöte om den inte talar om Gud? På vilket sätt är predikan undervisning om enbart människan står i centrum? Vad är det då som undervisas? Bör predikan vara något annat, eller något mer, än etisk undervisning? En sekulariserad predikan ställer ofrånkomligen frågor till teologin om vad en predikan är och bör vara.

15. Vägarna framåt

15.1 För predikan i Svenska kyrkan

Jag har flera gånger betonat att uppsatsens syfte inte är att fastställa hur en predikan bör vara. Huvudsyftet har hela tiden varit att klargöra hur praxis ser ut, det vill säga hur präster i Svenska kyrkan talar om Guds handlande i sin predikan. Men när resultatet nu visar att det inte talas så mycket om Gud i predikan, och när jag i ovanstående diskussion pekat mot ett antal problem detta kan medföra, skulle jag ändå vilja presentera några vägar framåt i relation till dessa problem. Nu kommer vi alltså till uppsatsens mer konstruktiva del där jag, som Olav Skjevesland skriver, utvecklar strategier för framtiden.¹⁵⁶

15.1.1 David Lose om att predika Guds storhet i vardagen

När David Lose skriver om att predika i ett sekulärt samhälle lyfter han fram vikten av att förkunna en levande teologi om kallelse. Grunden för detta är tron på att Gud fortfarande är aktiv, inte bara i världens skönhet utan också i våra brustna men nådesfyllda relationer och i våra roller som vän, partner, student, arbetsgivare, arbetstagare, frivillig och så vidare. Guds kallelse fyller vår vardag, menar Lose, med mening och syfte. Han summerar i fyra punkter:

1. Gud älskar världen och bryr sig om den inte bara efter tidens slut utan även nu.

¹⁵⁵ Wilson 2007, 31

¹⁵⁶ Skjevesland 1999, 48. Jämför stycke 1.2 i denna uppsats, där jag menar att en praktisk teolog inte enbart skall beskriva och analysera utan även konstruera.

2. Alla människor är inbjudna till att delta i detta arbete i att vårda Guds älskade skapelse och mänsklighet.
3. Möjligheterna att vara kompanjon till Gud i omsorgen om världen är många.
4. Gud arbetar genom gudstjänster och församlingsliv för att påminna oss om vår identitet i dopet och för att rusta oss för kristen tjänst.¹⁵⁷

Den sista punkten är viktig för Lose, då han menar att predikan måste hjälpa människor att överbrygga den upplevda klyftan mellan söndagen och måndagen. Lose skriver att kyrkan på olika sätt omedvetet har kommunicerat att söndagen är den viktiga dagen och att kyrkan är den heliga platsen. Nu behöver det omvända kommuniceras: att Gud finns på våra arbeten, i våra hem och i våra skolor.¹⁵⁸

För den modige predikanten föreslår Lose att en hälsar på sina församlingsbor på deras jobb. Symboliskt visar en därmed att Gud bryr sig om vardagen. Dessutom finns möjlighet att samtala om var på jobbet en kan se Gud och slutligen hjälper det predikanten att förstå vilken sorts vardag församlingsborna lever i och behöver identifiera Gud i. Vill människor det? invänder Lose själv och svarar sedan att hans erfarenhet är att det är mycket uppskattat.¹⁵⁹

Ett andra tips från Lose är att predika mer till "the middle zone of our lives". Lose menar att många predikningar antingen handlar om församlinglivet eller om världspolitiken. Få predikningar berör den zon i vilken större delen av våra liv utspelar sig: "mittenzonen", det vill säga den zon som handlar om arbete, arbetslöshet, relationer, föräldraskap, skola, pengar och familj. Här påminner Lose om att han inte önskar predikningar som föreslår praktiska lösningar på dessa områden, men som med hjälp av bibeltexterna kan sätta nytt ljus på dem.¹⁶⁰

Thomas H Groome, amerikansk professor i religionspedagogik, än inne på samma linje när han beskriver hur det i kyrkorna idag behöver arbetas med att sprida tro. Han skriver att en bör utgå från att Gud redan finns i människors liv och hjälpa människor att se hur deras egen berättelse och vision (*story and vision*) hör ihop med den kristna berättelsen och visionen och sedan inbjuda människor till ett kristet lärjungaskap.¹⁶¹

Det är ibland svårt att ta tips från en amerikansk kontext och placera dem i en svensk, men jag tror att Lose's tanke om att vi behöver öva oss i att se Gud i vardagen och de egna

¹⁵⁷ Lose 2013, 66-68

¹⁵⁸ Här får Lose stöd av Hilkert som menar att predikan kan skapa en brygga mellan heligt och profant. Hilkert menar också att vi genom att sätta ord på Guds handlande i människans vardag kan hjälpa till att skapa en ny världsbild, vilket i sin tur är grundläggande för en förändring av livet. (Hilkert 1997, 47-48)

¹⁵⁹ Lose 2013, 73-76

¹⁶⁰ Lose 2013, 75-76

¹⁶¹ Groome 2015, 87-89

erfarenheterna är central också för det svenska sammanhanget. Däremot finns det en risk, menar jag, i ett alltför snävt fokus på kallelsen, att predikan därmed blir lagisk. Det gäller att balansera människans ansvar mot Guds och att fokus, precis som Lose och Groome skriver, är att hjälpa människor att identifiera Gud i världen och i det egna livet.

15.1.2 Bolz-Weber om att utgå från sig själv och den egna sårbarheten

En predikant som tagit detta till sig är den tidigare nämnda Nadia Bolz-Weber. Bolz-Weber, som är en mycket uppskattad predikant och som nyligen var i Sverige och föreläste om predikan, skriver i sin bok *Accidental Saints* om hur möten med andra människor lär henne något om Gud. Varje berättelse om ett sådant möte blir hos Bolz-Weber ett vittnesbörd dels om den egna brustenheten och sårbarheten, dels om Guds nåd i den egna vardagen.

För Bolz-Weber är nyckeln i predikan att inte predika vackert och tillrättalagt. Hennes råd är istället att gräva djupt i sig själv och i bibeltexterna och att dela med sig av både de egna sårerna och av den nåd de möter. I en intervju i *Kyrkans Tidning* 2016 säger hon:

Jag är inget exempel på en god kristen. Jag är ett exempel på hur det ser ut när en människa behöver Guds nåd.¹⁶²

Om fokus hos Lose är att hjälpa människor att känna igen Gud och Guds kallelse i deras egen vardag, så är Bolz-Webers fokus att berätta om Gud i *sin* egen vardag och att låta människor spegla sina upplevelser i hennes.

Någon som också skriver om denna väg är Carina Sundberg i "Vems erfarenhet talar i tystnaderna och i talet?" i boken *Allvarligt talat. Om predikan*. Bredvid bilder av predikanten som *Härold*, *Konstnär*, *Specialist* och *Ensam Hjälte* lyfter Sundberg här fram bilden av predikanten som *Vittne*, en bild som hon delar med bland andra Rebecca S. Chopp och Anna Carter Florence. En central del i denna bild av predikanten som vittne är att vittnesbördet rymmer både en bekännelse och en berättelse och att detta knyts till predikanten själv, vem hen är och hens övertygelse, men framförallt att berättelsen inte pekar på vittnet utan på vad som setts och vad som hänt.¹⁶³ Fokus är med andra ord Gud.

Av de som förespråkar att predikan ska vara eller innehålla vittnesbörd lyfts många argument fram, bland annat att det är en bra väg i en postmodern tid där synen på auktoriteter har förändrats samt att det är en väg som öppnar för många olika röster att bli hörda. I det här

¹⁶² Häll 2016

¹⁶³ Sundberg 2008b, 147-149 samt 155

sammanhanget menar jag dock att det väsentliga är att vittnesbörd i predikan innebär en möjlig väg för att sätta Gud och Guds handlande i centrum för predikan.¹⁶⁴

Sundberg framhåller också att ordet vittnesbörd kan ge en mängd olika associationer, inte minst till "karismatiska väckelsemöten och berättelser om frälsningsupplevelser".¹⁶⁵ Det är inte detta som Sundberg, Chopp och Florence avser med ordet. Poängen är inte en spektakulär berättelse, utan en berättelse om det egna livet och om att det är *i våra liv som Gud möter oss*.

15.1.3 Walter Bruggemann om mod och profetisk predikan

När Lose skriver om sekulariseringen konstaterar han att det inte finns några enkla svar på hur kyrkan ska bemöta denna, men det hjälper, menar Lose, att åtminstone ställa rätt fråga. Det innebär också, enligt Lose, att med mod våga se sekulariseringen i ögonen och att inte reagera som organisationer i kris typiskt gör: genom att vända sig inåt, bli självupptagna och förlora energi.¹⁶⁶

En som verkligen poängterar vikten av mod i mötet med sekulariseringen är Walter Bruggemann. I sin *The Practice of Prophetic Imagination* skriver han om att predikan behöver göra tydligt hur den kristna berättelsen skiljer sig från den i samhället dominerande berättelsen och om att detta med nödvändighet ställer både predikant och lyssnare inför potentiellt svåra val:

We are, for the most part, double-minded. There is hidden deep within most of us, I suspect, a profound tension between these narratives, knowing better than to trust the dominant narrative but having a huge stake in its being true, wanting the gospel narrative to be true but reluctant to speak another language about the world other than the one in which we are palpably invested. It is the hard work of prophetic preaching, I propose, to make that tension explicit, available, and visible in order to permit informed, knowing choices. The reason it is such hard work is that the people with whom we do ministry, in their anxiety, have a huge stake in denial and keeping the tension hidden. And we ourselves share in that hope of keeping the tension hidden, because when it is acknowledged, we are held accountable for the work that is to be done and the decisions that are to be made. Prophetic preaching does not put people in crisis. Rather it names and makes palpable the crisis already pulsing among us.¹⁶⁷

¹⁶⁴ För en utveckling av resonemanget om vittnesbörd i predikan och i kristendomen i stort, se Florence 2007, 59-108

¹⁶⁵ Sundberg 2008b, 156

¹⁶⁶ Lose 2013, 51-52

¹⁶⁷ Bruggemann 2012, 18

För det här sammanhanget är poängen med det Lose och Bruggemann säger, att det i en tid av sekularisering krävs mod av predikanter för att låta Gud och berättelsen om Gud stå i centrum för predikan. Med Loses ord:

So the choice to preach with audacity and courage a story that cannot be proven but only proclaimed, entertained, and lived is always before you.¹⁶⁸

15.2 För fortsatt forskning

Resultatet i den här uppsatsen väcker, menar jag, en mängd spännande frågor som fortsatt forskning skulle kunna ta tag i. Jag skulle till exempel gärna se/göra en studie där en analys av predikomanuskript utifrån begreppen nöd och nåd följs upp av djupintervjuer med just de predikanter vars predikan huvudsakligen innehåller nöd för att förstå hur de själva ser på detta.

David Thurfjell skriver i sin bok *Det gudlösa folket* att de för hans studie intervjuade troende personerna i Svenska kyrkan *definierar och bedömer sig själva enligt de normer som råder i den sekulära majoritetskulturen* snarare än inom de aktivt kristna sammanhang som de också tillhör.¹⁶⁹ Hur påverkar detta predikan? Här skulle kunna göras en diskursanalys av predikningar för att se i vilken mån sekulära normer gör sig gällande i predikningar och hur det går till när de sekulära normerna på olika sätt överskrids.

Det hade också varit intressant att göra en liknande studie som den jag gjort, men med större fokus på nöden. Vad är det som sägs i predikan när det *inte* talas om Gud? Vilka förklaringsmodeller och analysverktyg används utöver teologins? Hur mycket ser vi av det Madsen kallar den terapeutiska vändningen?

Ett sista exempel på idéer som väckts under uppsatsskrivandet är att en hade kunnat göra en analys av människosynen i predikomanuskript. En klassisk luthersk lag – evangelium-predikan bygger på en tanke om att människan inte klarar sig själv på egen hand, utan i allt behöver Gud. Hur mycket av denna människosyn finns kvar idag? Katolske professorn Thomas H. Groome betonar vikten av att balansera denna människosyn med en bild av människan som god och kapabel att också ta ansvar och svara på Guds nåd och kallelse. Han skriver att denna balans ofta finns i olika former av 12-stepsprogram.¹⁷⁰ Ser vi idag spår av denna mer balanserade människosyn i predikomanuskript i Svenska kyrkan?

¹⁶⁸ Lose 2013, 64

¹⁶⁹ Thurfjell 2015, 192

¹⁷⁰ Groome 2015, 80

15.3 Slutligen, om detta inte hade varit en akademisk uppsats ...

... utan en predikan, hade jag nu, om inte förr, utförligt redogjort för hur Gud kan hjälpa oss i detta: i den fortsatta forskningen, i predikokonsten, i finnandet av vägar framåt. Jag hade inte velat lämna läsaren utan hopp, i tron att allt hänger på oss människor. Men nu är detta inte en predikan och jag stannar därför här.

Litteratur

Almer, Hans. 1999. *Variationer av predikouppfattningar i Svenska kyrkan*. Lund: Arcus förlag

Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj. 2008. *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur AB

Aspers, Patrik. 2011. *Etnografiska metoder. Att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber

Ballard, Paul & Pritchard, John. 2006. *Practical Theology in Action. Christian Thinking in the Service of Church and Society*. London: SPCK publishings

Bexell, Oloph. 1987-1989. "Johan Möller" i *Svenskt biografiskt lexikon online*:
<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8669>

Bolz-Weber, Nadia. 2015. *Accidental Saints. Finding God in all the Wrong People*. New York: Convergent books

Booth, Wayne C., Colomb, Gregory G. & Williams Joseph M. 2004. *Forskning och skrivande. Konsten att skriva enkelt och effektivt*. Lund: Studentlitteratur

Bowler, M. 2015. 'We All Think the Law Will Save Us'. *An Interview with Nadia Bolz-Weber*. I tidningen Commonweal. <https://www.commonwealmagazine.org/we-all-think-law-will-save-us>

Brandby-Cöster, Margareta. 2008. "Predikans tilltal" i *Luther som utmaning*. Red. Gerle, Elisabeth. 55-92. Stockholm: Verbum.

Bruggemann, Walter. 2012. *The Practice of Prophetic Imagination. Preaching an Emancipating Word*. Minneapolis: Fortress Press.

Börjesson, Mats. (2003) *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur

Cooper, Burton Z. & McClure, John. 2003. *Claiming Theology in the Pulpit*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press

Eriksson, Ann-Louise. 2012. *Att predika en tradition. Om tro och teologisk literacy*. Lund: Arcus förlag

Florence, Anna Carter. 2001. *Preaching as Testimony*. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press

- Gaarden, Marianne. 2015. *Prædikenen som det tredje rum*. Fredriksberg: Anis förlag
- Grane, Leif. 1994. *Vision och verklighet. En bok om Martin Luther*. Skellefteå: Artos förlag
- Groome, Thomas. 2015. *Kommer det att finnas tro? En ny vision för undervisning och växande tro*. Stockholm: Books on Demand
- Hilkert, Mary Catherine. 1997. *Naming Grace. Preaching and the Sacramental Imagination*. New York: Continuum.
- Holten, T-H. 2016. *Nåde over nåde - En kvalitativ undersøkelse av predikanterers intenderte forkynnelse av nåde*. Mastersuppsats vid Menighetsfakulteten i Oslo
- Hägglund, Bengt. 2002. *Arvet från reformationen. Teologihistoriska studier*. Göteborg: Församlingsförlaget
- Häll, Brita. 2016. "Tatuerad stolt lutheran går hem i kyrkan". Artikel om Nadia Bolz-Weber i *Kyrkans tidning* nr 48, 1 december
- Jeanrond, Werner. 1994. *Theological Hermeneutics*. London: SCM Press Ltd
- Kvale, Steinar. & Brinkmann, Svend. 2014. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Lischer, Richard. 1987. *Theories of Preaching. Selected Readings in the Homiletical Tradition*. Durham, South Carolina: The Labyrinth Press
- Lischer, Richard. 2001. *A Theology of Preaching. The Dynamics of the Gospel*. Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers
- Lose, David. 2013. *Preaching at the Crossroads. How the world - and our preaching - is changing*. Minneapolis: Fortress Press
- Luther, Martin. 1979. *D:r Martin Luthers lilla katekes: med kort utveckling : av Kungl. Maj:t gillad och stadfäst den 11 okt. 1878*. [Ny uppl.] Älvsjö: Skeab Verbum
- Lönnebo, Martin. 1977. *Homiletik : en introduktion i kyrkans förkunnelse*. Stockholm: Verbum
- Malm, Magnus. 2015. *Som om Gud inte finns. En bok om sekularisering*. Skellefteå: Artos och Norma bokförlag
- McClure John S. 2001. *Other-wise preaching - a postmodern ethic for homiletics*. St. Louis, Missouri: Chalice Press

- McKim, Donald K., red. 2003. *The Cambridge companion to Martin Luther*. Cambridge companions to religion. Cambridge: Cambridge University Press.
- Möller, Johan. 1779. *Afhandling om et rätt prediko-sätt, upgifwande de grunder, hwarefter så wäl predikningar böra författas och hållas, som riktiga omdömen deröfwer fällas*. Stockholm: tryckt hos Anders Jacob Nordström.
- Nygren, Tomas. 2007. *Lag och evangelium som tal om Gud : en analys av synen på lag och evangelium hos några nutida lutherska teologer*. Skellefteå: Artos
- Pleizier Theo. 2010. *Religious Involvement in Hearing Sermons. A Grounded Theory Study in Empirical Theology and Homiletics*. Delft: Eburon Academic Publishers
- Selander, Sven-Åke. 2003. "Att veta och förstå - om kristendomsförhör i 1800-talets svenska kyrka". I *Sveriges Kyrkohistoria. Folkväckelsens och kyrkoförnyelsens tid*. Bexell, Oloph, red. Stockholm: Verbum
- Silverman, David. 2010. *En mycket kortfattad, ganska intressant och någorlunda billig bok om kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur
- Silverman, David. 2014. *Interpreting Qualitative Data*. London: Sage
- Skjevesland, Olav. 1995. *Det skapende ordet. En prekenlära*. Oslo: Universitetsforlaget
- Skjevesland, Olav. 1999. *Invitasjon til praktisk teologi*. Oslo: Luther Forlag
- Stenström, Hanna, red. 2008. *Allvarligt talat. Om predikan*. Stockholm: Verbum
- Stuempfle, Herman G. 1978. *Preaching Law and Gospel*. Philadelphia: Fortress press
- Sundberg, Carina. 2008a. *Här är rymlig plats. Predikoteologier i en komplex verklighet*. Karlstad: Universitetstryckeriet
- Sundberg, Carina. 2008b. "Vems erfarenheter talar i tystnaderna och i talet?" i *Allvarligt talat. Om predikan*. Red. Stenström, Hanna. 141-159. Stockholm: Verbum
- Sundkvist Bernice. 2003. *Evangelium och existens: Predikan som helande dialog*. Skellefteå: Artos och Norma bokförlag
- Sundin, Gunnar. 1984. *Guds ord som krav eller gåva : en explorativ religionspsykologisk undersökning av upplevelsen av predikan som lag och evangelium*. Stockholm: Almqvist och Wiksell international

Söderström, Ingemar. 1996. *Predikans nycklar*. Uppsala: Reprocentralen HSC

Thurfjell, David. 2015. *Det gudlösa folket. De postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin och Sorgenfrei förlag

Troeger, Thomas H. & Tisdale, Leonora Tubbs Tisdale. 2013. *A Sermon Workbook: Exercises in the Art and Craft of Preaching*. Nashville: Abingdon Press

Vetenskapsrådets forskningsetiska principer i humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. (Antagna av Humanistisksamhällsvetenskapliga forskningsrådet i mars 1990)
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

von Wachenfeldt, Per. 2011. *Nådens ordning*. En studie av västsvensk pietism omkring 1730-1760. Göteborg: Intellecta infolog

Wallgren Hemlin, Barbro. 1997. *Att övertyga från predikstolen*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Wikström, Owe. 1999. *Den outgrundliga människan*. Stockholm: Natur och Kultur

Wilson, Paul Scott. 1999. *The Four Pages of the Sermon. A Guide to Biblical Preaching*. Nashville: Abingdon Press

Wilson, Paul Scott. 2004. *Preaching and Homiletical Theory*. St. Louis, Missouri: Chalice Press

Wilson, Paul Scott. 2007. *The Practice of Preaching*. Nashville: Abingdon Press

Wriedt, M. (2003) Luther's Theology i McKim, D K. (red.) *The Cambridge Companion to Martin Luther*. Cambridge: University Press

Bilaga 1

Lukas 15:8-10

Eller om en kvinna har tio silvermynt och tappar bort ett av dem, tänder hon då inte en lampa och sopar hela huset och letar överallt tills hon hittar det? Och när hon har hittat det samlar hon väninnor och grannkvinnor och säger: Gläd er med mig, jag har hittat myntet som jag hade förlorat. På samma sätt, säger jag er, gläder sig Guds änglar över en enda syndare som omvänder sig.”

Bilaga 2

Matteus 16:24-27

Sedan sade Jesus till sina lärjungar: "Om någon vill gå i mina spår måste han förneka sig själv och ta sitt kors och följa mig. Ty den som vill rädda sitt liv skall mista det, men den som mister sitt liv för min skull, han skall finna det. Vad hjälper det en människa om hon vinner hela världen men måste betala med sitt liv? Med vad skall hon köpa tillbaka sitt liv? Människosonen skall komma i sin faders härlighet med sina änglar, och då skall han löna var och en efter hans gärningar.

Bilaga 3

Analysschema

1. Huvudbudskap - Gör en preliminär formulering av textens huvudbudskap
2. Syfte - Gör en preliminär formulering av textens syfte
3. Auktoriteter - Vilka auktoriteter används i predikan (bibel, tradition, erfarenhet, förnuft, media)
 - a. Hur används dessa? (Framförallt: hur används söndagens bibeltexter?)
4. Nöd och Nåd - Gör en sökning efter nöd och nåd i texten: Markera med nöd eller nåd.
 - a. Skilj på nöd och nåd i bibeln (B) och i vardagen (V)
 - b. Vilken sorts nöd är det? vertikal/horisontal/ansvar på mskan?
 - c. Vilken sorts nåd är det? (Jfr Stuempfle/wilson: varje sorts nöd måste svaras med motsvarand nåd) (Jfr också Sundkvist: Det Gud gör redan nu, vägen till det goda eller mening/trygghet och annat som behövs i trons pågående kamp)
 - d. Svarar nåden mot nöden?
 - e. Är detta en predikan där nåden beskrivs i klyschor?
5. Är det någon nöd som egentligen är ett uppdrag/mission?
6. Vilket/vilka ansvar/uppgifter lyfts fram i predikan (Människans relation till skapelse, Gud och medmänniska)
 - a. Hur ser ansvarsfördelningen ut?
 - i. I de fall ansvar läggs på människan, läggs det då också på lyssnaren? (Eller fokuseras andra grupper av människor?)
 - ii. I de fall ansvaret läggs på lyssnaren, uttrycks det direkt eller indirekt?
7. Innehåller predikan några konkreta uppmaningar?
 - a. Leta efter uttryck som "vi måste", "vi bör", "låt oss", "vi är kallade att"
8. Vilka aktuella frågor (om några) behandlas i predikan?
9. Vem är den implicita lyssnaren? (En medarbetare i Guds rike eller en syndare i behov av nåd?)

- a. Vilket behov hos lyssnaren vänder sig predikan till? (Behov av kraft, vägledning, nåd, förlåtelse...)
10. I vilken person omnämns Gud?
11. Om Jesus/Kristus nämns - omtalas han då som en gåva eller som en förebild? (Eller lärare/medvandrare?)
12. Vad får vi veta om Gud?
13. Vad gör Gud?
 - a. Vilka verb och verbformer förekommer i samband med Gud?
 - b. Uttrycks det vad Gud *vill* eller vad Gud verkligen *gör*?
 - c. Är Gud aktiv eller passiv?
 - d. Hur går det för Gud? Får vi veta om Gud lyckas med det Hen vill och företar sig?
 - e. Om det inte beskrivs vad Gud *gör*, vad är det då för sorts info vi får om Gud? (Guds egenskaper? Guds vilja?)
14. Var i predikan kommer Gud in i bilden? I början? Mot slutet? Hur stort utrymme får Gud?
15. Hur relaterar gudsbilden till bibeltexten?
 - a. Förs det in information om Gud som inte står i texten?
 - b. Hur förs denna information in?
16. Finns det något som kan betecknas som "nästan nåd" eller "försök till nåd"?
17. Exempel på där Nåd och Nöd blandas samman/står mycket tätt
18. Övrigt

Bilaga 4

Intervjuguide

Bakgrund

1. Kan du berätta lite för mig om hur du blev en gudstjänstbesökare?
2. Brukar du gå på gudstjänst här i den här församlingen?

Allmänt om gudstjänst och predikan

3. Kan du minnas en predikan som betytt mycket för dig? Berätta!
 - a. Vad hoppas du att en predikan ska ge dig eller göra med dig?
 - b. Vad är det som gör en predikan värdefull för dig?
4. Är predikan en viktig del av gudstjänsten för dig?
 - a. På vilket sätt?

Om den nyss hörda predikan

5. Vilka är dina tankar om dagens predikan?
6. Vad skulle du ha gått miste om, om du inte hade hört predikan idag?
7. Vad tar du mer med dig från dagens predikan? (Tänk också: Någon särskild känsla?)

Lyssna på/läsa delar av predikan

8. Vad tänkte du när du hörde det här?

Ytterligare frågor om dagens predikan

9. Om du tänker tillbaka på dagens predikan, tycker du att det var en typisk predikan för den här församlingen eller var den ovanlig på något sätt?
10. Var det någonting i dagens predikan som fick dig att tänka att detta var menat för dig?
11. Vad fick du veta om Gud i dagens predikan?
12. Ibland innehåller predikan råd och uppmaningar om hur vi människor ska leva. Hörde du någon sådan uppmaning eller något råd idag?
13. Ibland innehåller predikan tankar om hur Gud kan hjälpa oss människor. Hörde du några sådana tankar idag?
14. Hörde du något nytt, som du inte tidigare hört eller tänkt på, i predikan idag?

Om ansvar i predikan

Nu kommer jag att ställa några frågor som handlar om predikan generellt. De rör alltså inte bara dagens predikningar, utan du får gärna tänka in fler predikningar du hört.

15. Uppfattar du att präster idag ofta talar om aktuella samhällsfrågor i sina predikningar idag?

a. Vad kan det handla om för frågor?

16. När det då handlar om XX, vad brukar prästen säga då?

a. Vems ansvar uppfattar du att det är att ta tag i detta - människans ansvar eller Guds?

b. Hur brukar det talas om detta i predikan

17. Utifrån din erfarenhet av att lyssna på predikningar, vad tror du att prästerna mest försöker förmedla till er lyssnare:

a. Hopp - Goda råd

b. Vägledning - Kraft att leva av

c. Kunskap om dagens samhälle - Kunskap om Gud och bibeln

i. Stämmer detta med vad du hoppas få i en predikan?

ii. Varför tror du att prästen vill förmedla just dessa saker?

Sista frågan

18. Är det något mer du vill säga om predikan som vi ännu inte har talat om?